

Univerzita Karlova

Právnická fakulta

Anna Freimannová

**Kriminologické faktory kriminality
páchané právníky osobami**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Lukáš Bohuslav, Ph. D.

Katedra trestního práva

Datum uzavření rukopisu: 12. 9. 2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....
Anna Freimannová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce, panu JUDr. Lukáši Bohuslavovi, Ph. D., za cenné připomínky a pomoc při zpracování této práce. Největší poděkování patří mé rodině a blízkým, kteří mne při mém studiu neustále podporovali.

Obsah

Úvod	5
1. Kriminalita právnických osob	9
1.1. Geneze trestní odpovědnosti právnických osob	10
1.1.1. Angloamerický právní systém.....	10
1.1.2. Kontinentální právní systém.....	12
1.2. Úprava trestní odpovědnosti právnických osob v České republice	14
2. Kriminologické faktory kriminality páchané právnickými osobami	19
2.1. Mikro úroveň: faktory na úrovni jednotlivce	21
2.1.1. Vrozené faktory	21
2.1.2. Získané faktory	25
2.2. Meso úroveň: faktory na úrovni právnické osoby	29
2.2.1. Teorie racionální kalkulace	33
2.3. Makro úroveň: faktory na trhu	35
2.3.1. Sociálně strukturální teorie.....	35
2.3.2. Teorie hledající příčinu ve společenském uspořádání.....	38
2.3.3. Vliv druhu průmyslového odvětví.....	39
2.3.4. Vliv informovanosti obyvatelstva	40
3. Praktické využití kriminologických faktorů	42
3.1. Proaktivní, neboli preventivní nástroje	42
3.1.1. Proces zavedení interních kontrolních předpisů.....	49
3.1.2. Další možná preventivní opatření.....	50
3.2. Detekční nástroje	51
3.3. Reaktivní nástroje	53
3.3.1. Interní opatření v rámci společnosti	53
3.3.2. Sankce v podobě informování veřejnosti	56
3.3.3. Sankce v podobě peněžitého trestu	56
4. Využití kriminologických faktorů v české právní úpravě	57
4.1. Přičitatelnost trestného činu právnické osobě	57
4.2. Možnost vyvinění se z trestní odpovědnosti právnické osoby	64
4.2.1. Neurčitost užívaných pojmů.....	66
4.2.2. Vztah § 8 odst. 2 písm. b) a § 8 odst. 5 ZTOPO	68
4.2.3. Nesprávná konstrukce přičitatelnosti	71

4.2.4.	Důkazní břemeno	72
4.2.5.	Rozhodování soudů	75
Závěr	77
Použité prameny a literatura	81
Seznam zkratek	89
Přílohy	90

Úvod

Na úvod je třeba předestřít, že trestní odpovědnost právnických osob je relativně nový institut. V angloamerickém systému práva sice jeho kořeny sahají až do 17. století, v kontinentálním právním systému s ním ale začalo být pracováno až ve 20. století. Je to logické, neboť právnické osoby se, na rozdíl od osob fyzických, nevyskytovaly přirozeně od samého počátku, ale byly vytvořeny v té době ještě víceméně neurčité podobě obchodních společností až vlivem určitého společenského vývoje spojeného se zámořskými objevitelskými plavbami. I z toho důvodu nebyla věnována tomuto institutu taková odborná pozornost jako trestní odpovědnosti fyzických osob. Důvodů je mnoho, jedním z nich je jednoznačně jeho vyšší složitost, neboť přisouzení trestní odpovědnosti umělému subjektu vyžadovalo odborný výklad. Signifikantní byl ovšem také velmi prostý důvod: o takové trestné činnosti se jednoduše nevědělo. Jedním z charakteristických znaků kriminality právnických osob je její vysoká latence. Ta je způsobena nízkou mírou oznamování trestné činnosti. Tento typ kriminality nebývá oznamován zejména z několika důvodů: trestná činnost bývá páchána skrytě; vyznačuje se vysokou mírou odbornosti, které není snadné pro neprofesionály rozumět; mnohokrát není možné identifikovat jednotlivé oběti – ty si často ani nejsou vědomy, že se staly obětí trestného činu; ve společnosti existuje určité povědomí o tom, že daná trestná činnost není protiprávní – že jde jen o běžnou obchodní praxi. Trestná činnost právnických osob ale má vždy oběť – ať jde např. o vlastníka určitého statku, kterým může být jak občan, tak stát, o ohrožení spotřebitele, jak materiální, tak nemateriální, o ohrožení veřejné bezpečnosti, veřejného zdraví, ohrožení životního prostředí. Právě pro to, že právnická osoba může častokrát disponovat mnohem většími možnostmi než jednotlivec, se může její protiprávní jednání stát velmi nebezpečným a je nutno na něj reagovat.

Jsem si vědoma kontroverzí, které vyvolalo rozhodnutí Parlamentu České republiky o přijetí institutu trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu zákonem č. 418/2011 Sb. Jsem ale toho názoru, že pokud byla tato úprava jednou přijata, je nutné takové rozhodnutí respektovat a operovat s ním. Na rozhodnutí každého je poté jeho ztotožnění se s ním.

Rozhodně není ale příhodné rezignovat na konstruktivní připomínky k jakékoli právní úpravě. I z toho důvodu se ve své práci mimo jiné zabývám aktuální právní problematikou vyvinění právnické osoby z trestní odpovědnosti, která souvisí s hlavním tématem této práce, kterým jsou kriminologické faktory kriminality páchané právnickými osobami.

Jak bylo zmíněno výše, zločinnost právnických osob a jejich trestní odpovědnost počala být předmětem zkoumání až v recentní době. Co se týče kriminologie jakožto vědy, která se zabývá kriminalitou, byl ve vztahu ke kriminalitě právnických osob významným obratem článek amerického kriminologa Edwina H. Sutherlanda z roku 1940, který zavedl a popsal nový pojem *white-collar crime*, neboli kriminalitu bílých límečků. Svou základní myšlenku formuloval tak, že nesouhlasí se v dané době nastalým stavem, kdy většina odborníků při zkoumání kriminality vycházela ze stejného předpokladu: totiž že hlavními kriminologickými faktory zločinu jsou chudoba, nepříznivé životní podmínky a nízká inteligence. Sutherland tento předpoklad vyvrátil a na příkladech dokázal, že kriminalita není nutně spojena s výše uvedenými zažitými faktory. Měl také za to, že tento typ kriminality je jak obecnou veřejností, tak kriminology přehlížen a měl by být podrobněji zkoumán. Sutherland definoval základy tohoto oboru a význačnou měrou se zasloužil o následné zkoumání tohoto jevu.

Cílem této práce je snaha poskytnout co nejobecnější přehled a analýzu dosavadních názorů a teorií o kriminologických faktorech zločinnosti právnických osob. Práce je pomyslně rozdělena do dvou částí: teoretická a praktická. Teoretickou část představují první a druhá kapitola, praktičtější třetí a čtvrtá kapitola.

V první kapitole se věnuji obecnému popisu kriminality právnických osob – kapitola počíná pojednáním o vývoji trestní odpovědnosti právnických osob, chronologicky nejprve uvádím spíše z historického pohledu situaci v angloamerickém právním systému, odkud tento institut pochází, pokračuji kontinentálním právním systémem, kde se již z důvodu velmi krátké historie věnuji rovnou možnostem podob trestní odpovědnosti. Dále je výklad zaměřen pouze na úpravu trestní odpovědnosti právnických osob ve vztahu k České republice – genezi jejího přijetí, současnou podobu úpravy a aktuální stav.

Druhá kapitola se snaží přinést co nejširší přehled o náhledech na kriminologické faktory trestné činnosti právnických osob. Je rozdělena do tří podkapitol, z nichž se

každá věnuje faktorům vyskytujících se ve třech úrovních – mikro, meso a makro. Faktory na úrovni jednotlivce jsou rozdělené na faktory vrozené a získané, pozornost je věnována např. také jevu kognitivní disonance, normalizace či neutralizace. Další podkapitola se věnuje faktorům na úrovni právnické osoby. Náhled na tyto faktory prošel zásadním obratem – z faktorů, kterým nebyl přisuzován téměř žádný význam, se staly faktory v současné době s největší důležitostí, uznávány jako nesoucí nejvyšší vliv na kriminalitu právnických osob. Poslední podkapitola se zabývá zkoumáním té nejobecnější úrovně, kdy bylo cílem různých teorií nalézt odpověď na otázku, zda mohou mít na trestnou činnost právnických osob vliv společenské a ekonomické podmínky.

V následující kapitole se snažím o určitou aplikaci poznatků ze zkoumání kriminologických faktorů pro právnické osoby. Pojednání je rozděleno do tří podkapitol podle účelu daných opatření – první je zaměřena na preventivní opatření sloužící k předcházení trestné činnosti, druhá na detekční opatření k zachycování trestné činnosti a poslední je věnována opatřením reaktivním, která by měla nastat v případě zaznamenání trestné činnosti. Všechna tato opatření mají společný účel: umožnit právnické osobě se co do nejvyšší míry připravit na trestnou činnost, aby došlo ideálně k jejímu zamezení či minimalizaci případných ztrát.

V poslední kapitole popisují způsob, jak Česká republika ve své právní úpravě trestní odpovědnosti právnických osob reflektuje existenci kriminologických faktorů, tedy institut možnosti vyvinění se právnické osoby z trestní odpovědnosti. Nejprve se zabývám vysvětlením teorie přičitatelnosti trestní odpovědnosti právnické osobě a následně rozebírám daná ustanovení upravující vyvinění a jejich aplikační problémy.

Nerada bych, aby práce zůstala pouze popisná. Kromě rozdělení na teoretickou a praktickou část jsem proto též stanovila výzkumné otázky, na které bych prostřednictvím této práce ráda odpověděla. Jde o následující otázky: Má znalost kriminologických faktorů kriminality právnických osob praktické využití?¹ Jaké jsou možné kriminologické faktory mající vliv na kriminalitu páchanou právnickými osobami a znalost kterých z nich lze prakticky využít? Jak lze využít kriminologické faktory kriminality právnických osob při předcházení trestné činnosti? Jak lze tyto faktory využít při reagování na trestnou činnost? Jak lze tyto faktory využít při

¹ V této práci vycházím z předpokladu, že výše uvedené kriminologické faktory mají praktické využití.

odhalování trestné činnosti? Využila Česká republika poznání kriminologických faktorů právnických osob v její trestněprávní úpravě? Pokud ano, je tato úprava dostatečná či je možný prostor pro zlepšení?

1. Kriminalita právnických osob

Přijetím zákona o trestní odpovědnosti právnických osob č. 418/2011 Sb. (dále jen „ZTOPO“) s účinností stanovenou od 1. 1. 2012 se Česká republika přihlásila k uznání institutu, o kterém tato práce pojednává, a jehož povaha byla ani ne celé desetiletí zpátky předmětem nejasností, sporů a kontroverzí. Zatímco v kontinentálním typu právní kultury tento institut byl po dlouhou dobu považován za cosi nepotřebného, v typu angloamerickém², kde má tento institut historické kořeny, jak bude popsáno v této kapitole, se o něm hovoří již od 17. století.

Hovoříme-li o kontinentálním systému práva, první doporučení k přijetí právní úpravy trestněprávní odpovědnosti právnických osob pro kontinentálně-právní prostředí zaznívaly na půdě Rady Evropy již od druhé poloviny 20. století. Postupně začaly podobné aktivity vyvíjet i jiné, mezinárodní instituce jako jsou např. Organizace Spojených národů (dále jen „OSN“) či Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (dále jen „OECD“). Problém byl však v závaznosti takovýchto prohlášení – ne vždy se jednalo o akty právně závazné. Za příklad lze uvést přijetí Rezoluce XV. Mezinárodního kongresu trestního práva v Riu de Janeiru z roku 1994, která doporučovala zavést trestněprávní odpovědnost právnických osob za trestné činy proti životnímu prostředí.³

Určitý posun od doporučení k uložení povinnosti přijmout odpovědnost právnických osob do právních řádů států lze zaznamenat v mezinárodních úmluvách OSN.

² Z důvodu obsáhlosti tématu pouze stručně k typům právní kultury:

Kontinentální typ právní kultury je rozšířen zejména v kontinentální Evropě a v různých obdobných podobách i ve většině států světa – v Asii, Africe a Latinské Americe (jakožto projev působení kolonizačních velmocí jako např. Francie či Nizozemska). Vyznačuje se tím, že za základní pramen práva považuje zákon. Příznačné je také shrnutí právní úpravy do jednotných celků – kodexů.

Angloamerický typ právní kultury na rozdíl od kontinentálního typu uznává vedle tzv. psaného práva (statute law), tvořeného právními předpisy, i soudní precedenty (case law), někdy označováno, zejména ve Velké Británii, za obecné právo - common law (tento výraz má několik významů, v tomto případě označuje právo tvořené soudními precedenty a obyčejovým právem existující vedle statutárního práva). Angloamerický systém je rozšířen zejména ve Velké Británii, USA, Kanadě, Austrálii a na Novém Zélandu.

GERLOCH, A. Teorie práva. 6. Vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 106

³ ZÁHORA, J. Zodpovednosť právnických osob za trestné činy v európskej dimenzii- komparatívny prehľad. IN JELÍNEK, J. a kol.: Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – bilance a perspektivy. Praha: Leges, 2013, s. 17

V Mezinárodní úmluvě o potlačování financování terorismu⁴, která byla přijata v roce 1999 a Česká republika je jí vázána od roku 2006, je v čl. 5 uložena každému smluvnímu státu povinnost přijmout v souladu se svým právním řádem *nezbytná opatření k tomu, aby právníckou osobu nacházející se na jeho území nebo zřízenou podle jeho zákonů bylo možno činit odpovědnou, jestliže se fyzická osoba odpovědná za řízení nebo kontrolu této právnícké osoby dopustila v této funkci trestného činu uvedeného v článku 2*. Obdobně stanoveno např. v čl. 10 Úmluvy Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu, kdy *každá smluvní strana přijme taková nezbytná opatření, slučitelná s jejími právními zásadami, aby byla stanovena odpovědnost právníckých osob za účast na závažných trestných činech, na nichž se podílí organizovaná zločinecká skupina*⁵ či v čl. IV Protokolu doplňující Úmluvu o potlačení protiprávního zmocnění se letadel, který vkládá povinnost přijmout nezbytná opatření potřebná k postihu právnícké osoby jako článek 2 bis Úmluvy z roku 1970.

Všechny výše uvedené úmluvy však ponechávají na úvaze státu, zda jako způsob úpravy odpovědnosti zvolí odpovědnost trestněprávní, civilněprávní nebo správněprávní. K úvaze České republiky o volbě úpravy odpovědnosti je pojednáno níže.

1.1. Geneze trestní odpovědnosti právníckých osob

1.1.1. Angloamerický právní systém

Koncept trestní odpovědnosti právníckých osob pochází z angloamerického typu právní kultury. Vznikl jako reakce na neustále rostoucí význam právníckých osob. V Anglii a Walesu se na začátku 17. století objevila možnost založení nového typu společnosti zaměřené na obchodování. Záměrem představení tohoto nového institutu bylo umožnit a zjednodušit postupnou kolonizaci amerického a indického kontinentu. Tento typ společnosti (např. Virginia Company a British East India Company) umožnil

⁴ Úmluva č. 18/2006 Sb.m.s., Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o Mezinárodní úmluvě o potlačování financování terorismu

⁵ Sdělení č. 75/2013 Sb.m.s., Ministerstva zahraničních věcí o Úmluvě Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu

propojení majetku určitých osob a jeho vložení do společnosti.⁶ Od tohoto momentu se právníkům osobám zásadně změnil rozsah jejich oprávnění - právnické osoby byly způsobilé vlastním jménem podnikat, což následně přirozeně vyústilo ve změnu jejich postavení.⁷

Soudy obecně neměly problém s uznáváním právní osobnosti u právnických osob, k čemuž docházelo již od počátku 17. století, i když pouze jen v některých případech, například při přiznávání práva vlastnit majetek. Trestní odpovědnost právnických osob však byla nejasnou otázkou. K prvnímu rozhodnutí, kde byla uznána trestní odpovědnost právnických osob, došlo v roce 1842 v případě *Queen v. Birmingham & Gloucester Railway Co.*⁸

V následném vývoji došlo k rozvinutí několika názorů na přičitatelnost odpovědnosti právnické osobě. Historicky nejstarším, nýbrž i v současnosti uznávaným, je názor, že právnická osoba jakožto zaměstnavatel je objektivně odpovědná za její zaměstnance – v anglicky mluvících zemích se tato situace označuje jako *vicarious liability*, česky lze označit jako „odpovědnost v zastoupení“. Ta zpočátku byla omezena pouze na situace, kdy zaměstnanci jednali na příkaz nebo s dovolením zaměstnavatele. Z takovéto odpovědnosti se však bylo možné poměrně jednoduše vyvinut (například tvrzením, že vedení dané společnosti takový příkaz nedalo), a proto postupem času začaly vznikat i odlišné typy odpovědností – již bez možnosti liberace. Takovým příkladem může být odpovědnost za porušování veřejného pořádku či odpovědnost za porušení zákonné povinnosti. U porušení zákonné povinnosti se typicky v oblasti se zvýšeným veřejným zájmem, jako je např. oblast bezpečnosti a ochrany zdraví při práci či dopravní bezpečnost, užívá pojem *strict liability* – objektivní odpovědnost bez zavinění.⁹

V první polovině 20. století se začalo pracovat také s odpovědností právnické osoby za zaviněné trestné činy – tzv. teorie alter ega, jinak také identifikační doktrína. Tuto doktrínu konkrétně předjímalý tři významné rozhodnutí – *DPP v. Kent and Sussex*

⁶ TOMBS, S., WHYTE D. Crime, harm and corporate power, In: Muncie, J, Talbot, D and Walters, R (eds), *Crime: Local and Global*. Cullompton: Willian, 2010, s. 137

⁷ BERNARD, T. J. The Historical Development of Corporate Criminal Liability. In *Criminology*, American Society of Criminology, 1984, s. 4 In BOHUSLAV, L. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, s. 39

⁸ BOHUSLAV, L., 2014, op. cit., s. 41

⁹ BOHUSLAV, L. 2014, op. cit., s. 42

Contractors, R. v. ICR Haulage Co. Ltd a Moore v. Bresler. Rozsah a limity přičitatelnosti trestního činu právnické osobě byly stanoveny až v roce 1971 rozhodnutím v případě Tesco Supermarket Ltd v. Nattrass, kdy soud stanovil, že právnická osoba se může ze své odpovědnosti vyvinit prokázáním skutečnosti, že vynaložila veškeré možné náležité úsilí k tomu, aby trestnému činu zabránila. Toto rozhodnutí také omezilo okruh osob, kterým lze přičítat jednání společnosti na osoby, které lze považovat za řídicí pracovníky či na ty, kterým byl svěřen výkon pravomocí nejvyšším orgánem společnosti. Právě omezení okruhu osob, kterým lze trestnou činnost přičítat, bylo podrobena největší kritice, převážně kvůli decentralizaci pravomoci ve velkých společnostech. Toto rozhodnutí zakotvilo přístup, že pouze ty osoby, které řídí nebo provádí kontrolní činnosti ve společnosti, lze identifikovat se společností a pouze jejich jednání lze právnické osobě přičítat.¹⁰ Jelikož bylo toto omezení příliš striktní, následně se tento princip judikaturou upřesnil tím způsobem, že je každý případ třeba posuzovat podle konkrétních okolností. Judikatura poté poskytuje při posuzování přičitatelnosti trestného činu právnické osobě pouze určitý návod, stěžejním je stanovení, zdali je možno právnické osobě přičítat jednání fyzické osoby.¹¹

Stejně tak i ve Spojených státech amerických se uplatňovalo výše uvedené rozlišení. Navíc ještě bylo rozšířeno o několik dalších teorií přičitatelnosti. Lze zmínit například princip „*respondeat superior*“, který nevyhází z psaného práva, ale z práva tvořeného soudními precedenty (*case law*). Poprvé se objevil roku 1972 ve věci U. S. v. Hilton Hotels Corporation, kdy bylo rozhodnuto, že právnické osobě může být přičítána odpovědnost za jednání jejich zaměstnanců, i pokud je toto jednání spácháno v rozporu se zadanými příkazy od vedení právnické osoby. Smyslem tohoto rozhodnutí bylo upravit situaci, kdy se může právnická osoba z odpovědnosti vyvinit poukazováním na v souladu s právními předpisy zadané instrukce chování a naopak případné vydané zákazy protiprávního jednání.¹²

1.1.2. Kontinentální právní systém

Na rozdíl od práva angloamerického se trestní odpovědnost právnických osob v kontinentálním systému objevuje až v posledních desetiletích, nicméně je zjevné, že

¹⁰ BOHUSLAV, L. 2014. op. cit., s. 47-49

¹¹ BOHUSLAV, L. 2014, op. cit., s. 70

¹² FRIEDRICH, David O. Trusted criminals: white collar crime in contemporary society. 4th ed. Belmont, CA: Wadsworth Cengage Learning, 2010, s. 272

základ kontinentální úpravy pochází z angloamerického pojetí přičitatelnosti trestného činu právnické osobě. Právě nedostatek takové tradice, jako má angloamerická kultura v oblasti trestněprávní odpovědnosti právnických osob, je to, co v kontinentální oblasti vyvolává názorové rozpory na tuto problematiku.

Jedním z předmětů sporů je názor, že k postihu právnických osob není nutné volit ten nejzazší prostředek, tedy trestní právo. Mezinárodní dokumenty, které jsou pro státy závazné, zmiňují povinnost zavést přiměřené, účinné a odstrašující sankce pro právnické osoby, tedy přímo neimplikují trestněprávní odpovědnost. K postihu právnických osob dle názoru některých je možné stejně efektivně použít nástroje administrativněprávní povahy.¹³ Cestu administrativněprávní odpovědnosti za delikty právnických osob zvolilo například Německo.¹⁴

Někteří naopak posuzují administrativněprávní ukládání sankcí jako nedostatečné, a proto, (při odmítnutí možnosti civilní odpovědnosti, která je v případech závažného protiprávního jednání nepoužitelná), zbývá trestněprávní sankcionování prostřednictvím trestněprávní odpovědnosti. V kontinentální oblasti se vyvinulo několik přístupů k trestní odpovědnosti právnických osob z hlediska veřejného práva. Jde o:

1. Pravou trestní odpovědnost právnické osoby,

kdy je úprava trestní odpovědnosti právnických osob obsažena buď přímo v trestním zákoníku či ve zvláštních zákonech o trestní odpovědnosti právnických osob. V právní úpravě je výslovně vyjádřeno, že právnická osoba je odpovědná za trestný čin, alternativou může být uvedení, že trestný čin je spáchán právnickou osobou. S právnickými osobami probíhá trestní řízení, jsou ukládány sankce označené jako tresty.¹⁵ Liší se konkrétní podrobnosti týkající se např. vymezení okruhu právnických osob podléhajících trestu či rozsah kriminalizace jednání právnických osob.

2. Nepravou trestní odpovědnost právnické osoby,

¹³ JELÍNEK, J., HERCZEG, J. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou. 2. Vydání. Praha: Leges, 2013, s. 15

¹⁴ BOHUSLAV, L. 2014, op. cit., s. 79

¹⁵ Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2011. VI. volební období. Tisk 285 – Vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Důvodová zpráva, s. 89

Dostupné také z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=285&ct1=0> (30. 5. 2017)

kdy úprava trestní odpovědnosti právnických osob není výslovně v trestním zákoníku nebo jiném zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob. Právnickým osobám jsou ukládány netrestní, resp. quasitrestní sankce. Tento přístup se uplatňoval ve slovenském a španělském právním řádu. Konkrétně na Slovensku bylo právnické osobě možno jako vedlejší důsledek trestného činu fyzické osoby uložit ochranné opatření, pokud došlo k účasti na trestném činu v souvislosti s činností právnické osoby.¹⁶ Ve španělské právní úpravě zase nebyla ukládána sankce přímo, ale prostřednictvím fyzické osoby jakožto pachatele. K tomu navíc byly ukládány tzv. přídatné důsledky, které postihovaly právnickou osobu.¹⁷ Obě země tento přístup opustily, Španělsko v roce 2010 a Slovensko v roce 2016 a přešly na přístup právě trestní odpovědnosti.¹⁸

3. Jiný způsob regulace protiprávního jednání právnické osoby,

kdy úprava naplňuje požadavky z mezinárodních závazků o ukládání „účinných, přiměřených a odstrašujících sankcí“, nicméně se nejedná o trestněprávní regulaci, ale například výše zmíněné administrativněprávní sankce. Někdy bývá také označována jako zvláštní případ nepravé trestní odpovědnosti.¹⁹

1.2. Úprava trestní odpovědnosti právnických osob v České republice

Jak již bylo zmíněno výše, mezinárodní závazky stanovují smluvním státům požadavek, aby svými právními řády účinně regulovaly a sankcionovaly trestnou

¹⁶ BOHUSLAV, L. 2014, op. cit., s. 83

¹⁷ Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2011. VI. volební období. Tisk 285 – Vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Důvodová zpráva, s. 90.

Dostupné také z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=285&ct1=0> (30. 5. 2017)

¹⁸ KAVĚNA, M., ŠAMOVÁ, M. HRAČOVÁ, K. SKOČOVSKÝ, D. Trestní a správní odpovědnost právnických osob ve vybraných členských státech EU [online]. Srovnávací studie č. 5.270. Praha: Kancelář Poslanecké sněmovny. 2007, aktualizace 2016, s. 7

Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=20954> (31. 5. 2017)

¹⁹ Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2011. VI. volební období. Tisk 285 – Vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Důvodová zpráva, s. 90.

Dostupné také z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=285&ct1=0> (30. 5. 2017)

činnost právnických osob, zejména v nejzávažnějších případech a umožnily v případech s přeshraničním prvkem mezinárodní spolupráci při jejich postihu.

Česká republika po poměrně dlouhou dobu tyto závazky do svého právního řádu neimplementovala a ocitla se tím v postavení jednoho z posledních států, který nebyl schopný mezinárodně stanovený závazek naplnit. Dokonce byla Česká republika posledním státem v Evropské unii, který neměl tuto problematiku ve svém právním řádě vyřešenou. Dle důvodové zprávy k zákonu o trestní odpovědnosti právnických osob Evropská unie zakotvila požadavek na úpravu odpovědnosti právnických osob do předpisů členských států kromě do několika rámcových rozhodnutí původně i do dvou směrnic, následně s přijetím Lisabonské smlouvy se veškerá úprava odpovědnosti právnických osob na úrovni Evropské unie měla řešit pomocí směrnic. Pokud by Česká republika nevyhověla zněním směrnic a požadavek neimplementovala, hrozily by České republice několikanásobná řízení o porušení Smlouvy o fungování Evropské unie a případné uložení finančních sankcí.

V České republice započaly diskuze o možném přijetí trestněprávní odpovědnosti právnických osob již kolem roku 2000. V tu dobu si nechal tehdejší ministr spravedlnosti dr. Otakar Motejl ustanovit specializovanou komisi, která měla vyhodnotit potřebnost zavedení této odpovědnosti do českého právního řádu. Komise konstatovala, že v té době neexistoval žádný platný mezinárodní dokument, který by Českou republiku zavazoval k přijetí této odpovědnosti. Nenašla shodu v tom, zda je potřebné trestní odpovědnost právnických osob do českého právního řádu zavést, ale učinila dva závěry: že je možné při reformě trestního práva nad trestní odpovědností právnických osob uvažovat, a že v té době k dostatečnému potrestání právnických osob postačují prostředky správního práva.²⁰

Návrh zákona o zavedení trestní odpovědnosti právnických osob byl předložen v roce 2004, nicméně byl již v prvním čtení Poslaneckou sněmovnou České republiky zamítnut. Také z toho důvodu se při rekonstrukci trestního práva hmotného zákonodárce rozhodnul nezavádět trestněprávní odpovědnost právnických osob. V tu dobu však přibývaly na aktuálnosti výše zmíněné problémy vyplývající z mezinárodních závazků a na odborné úrovni v České republice probíhala diskuze, jakým způsobem tento závazek naplnit. Variantu, kdy by odpovědnost právnických osob byla řešena pouze na

²⁰ JELÍNEK, J., HERCZEG, J. 2013, op. cit., s. 17

administrativněprávní úrovni, zhodnocovala *Analýza a mezinárodní srovnání právní úpravy problematiky odpovědnosti právnických osob za jednání, k jehož postihu zavazují mezinárodní smlouvy*, která byla uložena k zpracování vládou České republiky ministru vnitra ve spolupráci s ministrem spravedlnosti²¹. Tato analýza vyhodnotila jako nejzásadnější nedostatky případné úpravy odpovědnosti na administrativněprávní rovině následující skutečnosti:

- Určitá protiprávní jednání mají tak závažný charakter a vysokou společenskou škodlivost, že jejich postih nemůže být svěřen do jiné než soudní pravomoci. Protiprávní jednání jsou uvedena v trestním zákoníku, fyzické osoby jsou za ně odpovědné, a není rozumného důvodu, proč by se mělo pro typově stejné protiprávní jednání postupovat odlišně při posuzování odpovědnosti fyzické a právnické osoby.
- Případný postih podle správního práva by vyžadoval vytvoření nových skutkových podstat správních deliktů, což by mohlo být komplikované a problematické při užití v praxi.
- Mezinárodní spolupráce v řízeních vedených proti právnickým osobám by mohla být značně zkomplikována zakotvením správní odpovědnosti – aby došlo k plnému a řádnému poskytování mezinárodní spolupráce, musela by být doplněna právní úprava řízení o správním deliktu právnické osoby o připuštění opravného prostředku proti rozhodnutí správního orgánu k trestnímu soudu a projednání věci před tímto soudem. Ve správním řízení by totiž jinak nebylo možné žádat o právní pomoc jiné státy, ani žádat o uznání a výkon rozhodnutí ukládající právnické osobě peněžité tresty a pokuty. Rámcové rozhodnutí o uznávání konfiskačních příkazů klade podmínku, aby se jednalo o rozhodnutí trestního soudu a proto by jeho aplikace byla v administrativněprávní oblasti vyloučena.
- Bylo by nutné vytvořit příslušnou procesně právní úpravu, která by stejně přijala řadu institutů trestního práva. Správní orgány, na rozdíl od orgánů činných v trestním řízení, nejsou tyto instituty zvyklé používat. Musely by být také nově nadány obdobnými pravomocemi jako orgány činné v trestním řízení. Nehledě na skutečnost, že by pravděpodobně musel vzniknout nový speciální státní orgán, což by mělo dopad na státní rozpočet.

²¹ BOHUSLAV, L. 2014, op. cit., s. 89

- Přijetím zvláštní úpravy by mohlo nastat riziko nekoordinovanosti správních orgánů a orgánů činných v trestním řízení a průtahů v řízení, což by mohlo vést k nedostatečně efektivnímu prošetření jednotlivých případů.

Na základě výše uvedené analýzy byl v roce 2010 vypracován návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

V důvodové zprávě Parlamentu České republiky k návrhu zákona byl vyhodnocen model právě trestní odpovědnosti jako nejúčinnější řešení. V důvodové zprávě se mimo jiné uvádí, že jiné modely než právě pravá trestní odpovědnost nejsou vhodné, neboť nezajišťují dostatečný samostatný postih právnické osoby, protože případný postih je v podstatě závislý na postihu konkrétní fyzické osoby. To by mohlo komplikovat situace, kdy jde o rozkrývání závažnější trestní činnosti, kdy mnohé konkrétní fyzické osoby zůstávají v anonymitě právnické osoby, nebo se konkrétní trestní činnost jednotlivce spáchanou v působnosti právnické osoby nedaří prokázat.

Vláda tento návrh přijala a postoupila Poslanecké sněmovně ke schválení, která jej schválila dne 27. 9. 2011. O měsíc později byl tento návrh zákona schválen Senátem a postoupen prezidentovi republiky, který jej vetoval, mimo jiné z důvodu, že podle něj se trestného činu dopouští konkrétní člověk a právě ten by měl být trestán, nikoliv instituce. Navíc podle prezidenta byly procesní otázky trestního stíhání neuspokojivě zpracovány.²² Prezidentovo veto však Poslanecká sněmovna přehlasovala a zákon byl dne 22. 12. 2011 publikován ve Sbírce zákonů. Účinnost zákona byla stanovena ke dni 1. 1. 2012.²³

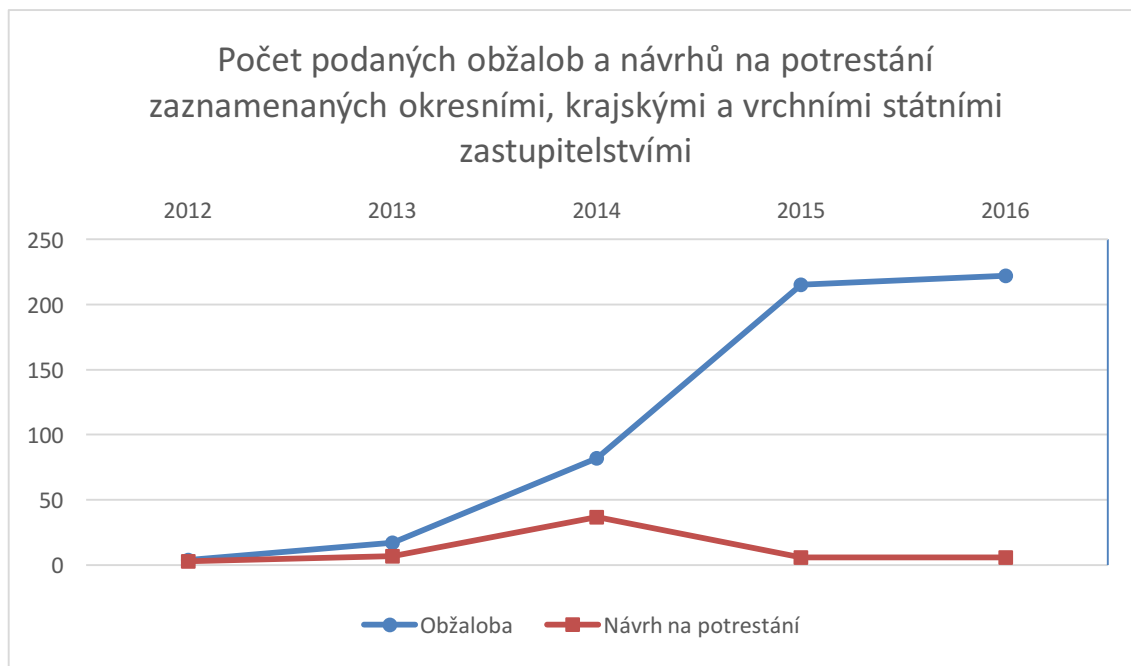
Od té doby je trestní stíhání právnických osob v České republice na vzestupu, což lze ilustrovat na následujících statistikách.

Vycházejí ze statistických výkazů soudů a státních zastupitelství vedenými Ministerstvem spravedlnosti, lze zaznamenat znatelný nárůst v podaných obžalobách na právnické osoby a návrzích na potrestání právnických osob ve zkráceném přípravném řízení. V roce 2012 jsou zaznamenány 4 podané obžaloby a 3 návrhy na potrestání, v roce 2013 17 obžalob a 7 návrhů na potrestání, za rok 2014 již 82 obžalob a 37 návrhů

²² Prezident vetoval zákon o trestní odpovědnosti právnických osob [online]. 18. 11. 2011, Praha. Dostupné z: <https://www.klaus.cz/clanky/2971> (30. 5. 2017)

²³ BOHUSLAV, L. 2014, op. cit., s. 89

na potrestání, během roku 2015 215 obžalob a 6 návrhů na potrestání a za rok 2016 celkem 222 obžalob a 6 návrhů na potrestání.²⁴

Příloha č. 1: Počet podaných obžalob a návrhů na potrestání zaznamenaných okresními, krajskými a vrchními státními zastupitelstvími, Ministerstvo spravedlnosti.²⁵

Co se týče vývoje ukládání sankcí, ke konci prvního roku účinnosti zákona, tedy v r. 2012, bylo již známo necelých 20 případů zahájení trestního stíhání proti právnické osobě, pravomocně nebyla uložena ani jedna sankce.²⁶ V roce 2013 české soudy uložily právnickým osobám tři tresty, v roce 2014 již 22. V roce 2015 bylo právnickým osobám uloženo celkem 63 trestů²⁷ a podle posledních statistik Ministerstva spravedlnosti z roku 2016 bylo za rok 2016 uloženo celkem 90 trestů.²⁸

²⁴ Ministerstvo spravedlnosti: Výkazy soudů a státních zastupitelství, Výkaz o agendě trestní, Výkaz o agendě zkráceného přípravného řízení. Dostupné z: <http://cslav.justice.cz/InfoData/vykazy-soudu-a-statnich-zastupitelstvi.html> (10. 6. 2017)

²⁵ Tamtéž

²⁶ VIDRNA, J. Masakr firem se zatím nekoná [online]. Komora, 2013, č. 7-8, s. 37. Dostupné také z: <http://www.akdpp.cz/wp-content/uploads/2013/07/masakr-firem-se-zatim-nekona.pdf> (3. 6. 2017) In TIBITANZLOVÁ, A. Sankcionování právnických osob a praxe českých trestních soudů, Česká advokátní komora: Bulletin-advokacie, 2016. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/sankcionovani-pravnickych-osob-a-praxe-ceskych-trestnich-soudu#ftn3> (3. 6. 2017)

²⁷ TIBITANZLOVÁ, A. 2016, op. cit.

²⁸ Přehled statistických listů Ministerstva spravedlnosti, Přehled o pravomocně vyřízených právnických osobách podle soudů (odsouzených + vyřízených jinak). Dostupné z: http://cslav.justice.cz/InfoData/servlet/FileServlet?tabulka=ccav_dokument_sestavysloupec=obsah_dokumentu_html&where=id_dokumentu=1172674&typSloupec=html&fileName=null (3. 6. 2017)

2. Kriminologické faktory kriminality páchané právníckými osobami

Kriminologie jakožto věda, jejíž předmětem zkoumání je kriminalita, se od svých počátků zabývala zkoumáním jednání pachatele – fyzické osoby, páchající trestnou činností. Mezníkem v tomto tradičním náhledu byl článek amerického kriminologa Edwina H. Sutherlanda z roku 1940, který zavedl a popsal nový pojem „*white-collar crime*“, kriminalitu bílých límečků. Podle Sutherlanda v té době vydávané statistiky zaznamenávající kriminalitu jednohlasně uváděly, že zločin se vyskytuje převážně mezi osobami nižší, slabší sociální třídy a pouze 2% ze všech odsouzených osob pochází z vyšší sociální třídy. Tehdejší kriminologové z těchto dat vycházeli a na těchto datech postavili základy svých teorií o příčinách zločinu. Proto většina zkoumání kriminality pocházející z této doby vychází z předpokladu, že na páchaní trestné činnosti má vliv chudoba, nepříznivé životní podmínky či slabomyslnost.

Sutherland se pokoušel tyto zažitě teze vyvrátit a prokázat na příkladech ropných baronů a velkých korporací, že trestná činnost nemusí mít původ v chudobě či zhoršené mentální úrovni, že i přesto, že k ní hojně dochází a měla by být považována za skutečnou kriminalitu, je kriminology i veřejností obecně přehlížena a měla by být podrobněji zkoumána.²⁹ V současné době je pojem kriminalita bílých límečků užíván v souvislosti s kriminalitou právníckých osob. Kriminalita bílých límečků ale bývá spojována i s ekonomickou, finanční, hospodářskou či korporátní kriminalitou.³⁰ Je-li tedy v této práci hovořeno o kriminalitě bílých límečků, je myšlena ve výše uvedeném smyslu souvislosti s korporátní kriminalitou, kterou lze definovat jako „*souhrn trestných činů organizace (právnícké osoby) a trestných činů osob uvnitř organizace, bez ohledu na druh spáchaného trestného činu a společenský status pachatele*“.³¹

Korporátní kriminalita je specifická a odlišná od obecné kriminality. Bývá páchána skrytě a nenápadně, vyznačuje se tím, že k jejímu páchání je často třeba určitých znalostí či organizačního postavení. Nízká míra oznamování, která je pro tuto trestnou

²⁹ SUTHERLAND, E. H. White-Collar Criminality, *American Sociological Review*, Vol. 5, Number 1, 1940, s. 1-12

³⁰ DANKOVÁ, K. Trestní odpovědnost právníckých osob. Rigorózní práce. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta právnícká, 2014, s. 12

³¹ DANKOVÁ, K. 2014, op. cit., s. 12

činnost typická, zvyšuje míru latence tohoto protiprávního jednání. Díky složité struktuře organizace nebývá jednoduché vyvodit ani individuální odpovědnost konkrétní osoby, ani identifikovat individuální oběti, ty si často ani nejsou vědomy, že se staly oběťmi trestného činu.³²

Korporátní kriminalita nepochybně způsobuje vysoké škody, Sutherland upozorňuje však na to, že újma na majetku je zanedbatelná ve srovnání se společenskou dezorganizací, kterou tato kriminalita způsobuje.³³

Kriminologie je multidisciplinární disciplínou, neboť kriminalita má sama o sobě prvky osobnostní i společenské, sociologické, psychologické, trestněprávní a jiné. Při zkoumání kriminality jakožto kriminologického jevu je tedy nutno přistupovat k poznání interdisciplinárně.³⁴ I z toho důvodu se v následujícím pojednání vyskytují přístupy sociologické, psychologické, společenské i osobnostní.

Pro trestní právo má kriminologické poznání určitého jevu značný význam. Jakákoliv kriminalita je jev nechtěný a snahou každého státu by měla být prevence před zločinností a případně následný postih trestné činnosti. Reflexe kriminologických faktorů, které mají vliv na páchání trestné činnosti, by měla sloužit k přípravě takových právních předpisů, které co do nejvyšší míry podchycují trestnou činnost v nejlepší případě již v jejím zárodku (funkce proaktivní - prevenční), případně se snaží minimalizovat následky již nastalé zločinnosti (funkce reaktivní). O případném využití poznatků v praxi pojednává kapitola čtvrtá této práce.

Faktory mající vliv na kriminalitu právnických osob byly pro přehlednost rozděleny do několika úrovní – faktory na úrovni jednotlivce (mikro úroveň), na úrovni právnické osoby (meso úroveň) a na úrovni společnosti jako celku (makro úroveň). Některé faktory mohou prostupovat napříč úrovněmi. Jako u všech teorií je nutné mít na paměti, že ne vždy je možné bezvýhradně podřadit každé protiprávní chování právnické osoby pod určitou teorii vysvětlující toto chování.

³² DANKOVÁ, K. Kriminologické aspekty trestní odpovědnosti právnických osob. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. Praha: Karolinum, 2017, č. 2, s. 60

³³ SUTHERLAND, E., 1940, op. cit., s. 5 In DANKOVÁ, K., 2017, op. cit., s. 60

³⁴ GRIVNA, T. SCHEINOST, M. ZOUBKOVÁ, I. a kol. Kriminologie. 4. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 24

Pro upřesnění pojmů je záhodno upřesnit terminologii používanou v této práci: kriminalita může být nahrazována při zachování stejného významu slovy zločinnost, trestná činnost, protiprávní jednání, trestné jednání; pachatel trestného činu zločincem, trestný čin v obecném smyslu zločinem (v následné kapitole nedochází k rozdělování trestného činu podle platného českého práva na zločiny a přečiny, je užito pojmu zločin jakožto obecného označení); právnická osoba lze obsahově nahradit korporací, organizací či společností (užíváno pouze ve smyslu kriminologického zkoumání).

2.1. Mikro úroveň: faktory na úrovni jednotlivce

Základní teorie zabývající se kriminologickými faktory na úrovni jednotlivce vycházejí z předpokladu, že ti, kteří páchají trestnou činnost, se v některém základním charakteristickém rysu, sklonu či učiněnou volbou odlišují od těch, kteří trestnou činnost nepáchají. Tyto teorie mají za cíl popsat a vysvětlit povahu tohoto rozdílu. Následující kapitola je rozdělena na několik podkapitol – první zabývající se vrozenými faktory, které jsou jedinci vlastní a jsou odvislé od jeho biologických a psychických rysů, druhá zabývající se závislými faktory, které jedinec získává svým působením v určitém prostředí či na základě jeho volby.

2.1.1. Vrozené faktory

Jedna z nejstarších snah o vysvětlení kriminality je spojena s úplným počátkem kriminologie. Jako obor začala kriminologie v podobě, v jaké ji známe dnes, získávat jasné obrysy na konci 19. století, kdy se ve vědeckém bádání prosadily naplno principy určené pozitivistickou školou.³⁵ Chronologicky předcházející klasická škola 18. století svou hlavní pozornost soustředila na minulost, předpokládala, že zločin se nesmí vyplácet – rizika plynoucí z jeho spáchání musí převyšovat zisk, který je možné spácháním zločinu obdržet.

Pozitivistická škola se na rozdíl od toho snažila soustředit svou pozornost na budoucnost – zkoumat roli pachatele a jeho případnou nebezpečnost. Tato škola obhajovala tezi, že lidské chování je podmíněno faktory – fyzickými, sociálními

³⁵ GŘIVNA, T. SCHEINOST, M. ZOUBKOVÁ, I. a kol. 2014, op. cit., s. 52

a psychickými – které jedinec nemůže ovlivnit ani je kontrolovat.³⁶ Cílem této nové vědy, kriminologie, má být tyto faktory rozeznat a podrobit empirickému výzkumu, snažit se pochopit příčinné jevy a vztahy mezi nimi, a následně na základě výsledků zkoumání sestavit vhodné postupy k tomu, aby se nejenom pachatel zdržel dalšího budoucího kriminálního jednání, ale aby i společnost mohla počítat s obdobným jednáním dalších pachatelů a účinně mu předcházet. Představitelem pozitivistické školy byl italský lékař a antropolog Cesare Lombroso (1835-1909)³⁷, který se při studiu zločinu inspiroval přírodními vědami, neboť chápal kriminální chování jako přirozený přírodní úkaz a k jeho měření využíval exaktních metod. Přišel s „*teorií rozeného zločince*“, kterého představoval jistý atavistický typ a jehož charakteristickým projevem bylo jeho primitivní vzezření. Tento pohled, i přes jeho následné modifikování a částečné vyvrácení, mohl přispět k vytvoření určitého stereotypního vnímání zločince, které bylo výhodné pro zločince páchající kriminalitu bílých límečků, jako byli např. soudci či vysoce postavení úředníci. Ty společnost, která si zločince představovala jako „divocha“ z ulice, díky jejich vysokému statusu, vzdělání a prestiži povětšinou za zločince nepovažovala a jejich stíhání nevyžadovala.³⁸ Toho si všiml i výše zmiňovaný E. Sutherland, který tento přístup kritizoval.

Následovaly další teorie vycházející z fyzických dispozicí jedince, lze zmínit např. konstituční teorii (kdy stavba těla zločince určovala temperament a následné sklony k protiprávnímu chování).

Biogenní faktory byly postupem času překonány modernějšími teoriemi a bylo od nich opuštěno, nicméně menší návrat zažily v 70. letech.³⁹ Nutno uvést, že tyto teorie se zabývaly převážně „obecnou“ zločinností, tedy nikoliv zločinností bílých límečků. Friedrichs nicméně uvádí, že i přes to, že zatím nebyla prokázána jednoznačná spojitost mezi kriminalitou bílých límečků a faktory mající biologický původ, neurologové v roce 2008 provedli výzkum, ze kterého vyplývalo, že lidský mozek některých jedinců může mít inherentní sklon k riskování, na základě kterého by mohly být dovozeny

³⁶ VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. Základy kriminologie a trestní politiky. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, Beckovy mezioborové učebnice, 2012, s. 54

³⁷ GŘIVNA, T. SCHEINOST, M. ZOUBKOVÁ, I. a kol. 2014, op. cit., s. 52

³⁸ FRIEDRICHS, D. O, 2010, op. cit., s. 222

³⁹ Tamtéž

určité spojení mezi vlastnostmi nervové soustavy a kriminalitou bílých límečků⁴⁰. Tato otázka však na své vyřešení ještě čeká.

Další skupina vědců se snažila nalézt příčiny kriminality v psychologických jevech, jako je např. vliv osobnosti, mentálních procesů apod. Jedním z propagátorů psychologických příčin lidského chování byl i Sigmund Freud. Dle Friedrichse lze vysvětlit zločin, jakožto odrazu vnitřního konfliktu mezi touhami jedince a potřebami společnosti, vztáhnout i na kriminalitu bílých límečků. Může jít např. o situace jakési sebetřýzně, kdy podle Freuda jedinec, který pocítuje vnitřní vinu za předchozí jednání, může spáchat zločin ve snaze být za něj následně potrestán a současně s tím i za jednání, které vykonal a kterého litoval. Dále mohou být na kriminalitu bílých límečků z Freudových teorií aplikovány např. poruchy v superegu, egu či idu. Friedrichs také uvažuje o zážitcích z dětství jako o možných příčinách kriminality bílých límečků, nicméně prozatím k tomu nejsou odpovídající studie.

Povahové rysy jedince, jakožto kriminogenní faktor kriminality bílých límečků, dělí odborníky na dva tábory: na ten, který věří, že povahové rysy nemají v tomto typu zločinnosti žádný, nebo pokud ano, tak zanedbatelný vliv, a na ten, který věří, že povahové rysy hrají důležitou roli při zkoumání, proč určití lidé na určité pozici trestnou činnost bílých límečků páchají a někteří ne. Tato predikce je dále rozvinuta následovně: předpokládá se, že jedinci páchající kriminalitu bílých límečků mohou být dvojího druhu: buďto konformní povahy - jedinec, který se snadno podvolí vnějšímu tlaku a připojí se k páchání zločinu, který již např. v zaměstnání probíhá, anebo nekonformní povahy - kteří naopak páchají zločin ze vzdoru proti jejich zaměstnavatelům.⁴¹ To také prokazuje výzkum Bucy, provedený způsobem vedení rozhovoru se 45 právníky, kteří již měli zkušenost s vypořádáváním se s kriminalitou bílých límečků, se závěrem, že tito odborníci na danou kriminalitu dělí pachatele na „vůdce“ a „následovníky“, přičemž jejich povahové rysy jsou úplně odlišné.

Většinou se ale odborníci shodnou na tom, že pachatelé kriminality bílých límečků co se týče povahových rysů nijak zvláště nevybočují z řady a jejich povahové rysy jsou spíše normální. Existují však studie, které zdůrazňují, že se u pachatelů této kriminality vyskytují určité povahové rysy ve větší míře – např. sklon k riskování, neklidnost,

⁴⁰ ANDERSON, J. Craving the high that risky trading can bring. New York Times, 7. 2. 2008

⁴¹ FRIEDRICHS, D. O., 2010, op. cit., s. 223

ambicióznost, egocentrismus a touha po moci (Coleman, Punch, Snider⁴²), další studie uvádí vysokou míru hedonismu, narcismu, sebevědomí (Blickle, Schlegel, Fassbender, Klein⁴³). Studie provedená v roce 2008 zase zdůrazňuje následující vlastnosti povahy: potřeba mít moc, šikanování, obava z neúspěchu, soutěživost, nedostatek integrity, narcismus a nedostatek sociálního citění (Bucy⁴⁴). U některých pachatelů se může projevit víra v jejich „mesiášství“, kterým si ospravedlňují jejich protiprávní jednání – Friedrichs uvádí jako příklad Billa Gatese, zakladatele společnosti Microsoft, který se v soudním řízení odmítl omluvit za svoje chování, neboť v nesoutěžném chování společnosti neviděl žádné protiprávní jednání, naopak poslání, neboť dle Gatese jeho produkty byly kvalitnější než produkty na trhu dostupné.⁴⁵

Criddle v roce 1987 popsal jeho zkušenosti s pachateli kriminality bílých límečků – jednalo se o chytré, jednoduše frustrované, rezervované jedince, kteří byli kreativní, co se týče ospravedlnění jejich protiprávních jednání⁴⁶. Collins and Schmidt⁴⁷ na základě pozorování pachatelů kriminality bílých límečků, kteří za ni byli odsouzeni k trestu odnětí svobody, došel k závěru, že tito pachatelé mají sklony k nezodpovědnosti, nespolehlivosti a neúctě k pravidlům. Další výzkum s vězni odsouzenými za kriminalitu bílých límečků prokázal jejich sklony k hamižnosti, pocitu neporazitelnosti a špatný úsudek.⁴⁸ Naproti těmto výše zmíněným vlastnostem se v popisu osobností pachatelů kriminality bílých límečků objevuje také obava z neúspěchu.⁴⁹ Na základě studie zkoumající vzorek pachatelů trestného činu zpronevěry bylo zjištěno, že mnoho

⁴² COLEMAN, J. W. *The criminal elite* (6th edition). New York: St. Martin's Press, 2006. PUNCH, M. *Suite violence: Why managers murder and corporations kill*. *Crime, Law and Social Change* 33, 2000, s. 243-280. SNIDER, L. *Bad business – Corporate crime in Canada*. Scarborough, Ontario: Nelson Canada, 1993. In FRIEDRICHS, D. O., 2010, op. cit., s. 223

⁴³ BLICKLE, G., SCHEGEL, A., FASSBENDER, P., KLEIN, U. *Some personality correlates of business white-collar crime*. *Applied Psychology: An International Review* 55. 2006, s. 220-223. In FRIEDRICHS, D. O., 2010, op. cit., s. 223

⁴⁴ BUCY, P. H., et al. *Why do they do it? The motives, mores, and character of white collar criminals*. *St. John's Law Review* 82. 2008, s. 401-571. In FRIEDRICHS, D. O., 2010, op. cit., s. 223

⁴⁵ HARMON, A. *“Why Gates has trouble saying he's sorry.”*. *New York Times*, 29. 4. 2002. In FRIEDRICHS, D. O., 2010, op. cit., s. 224

⁴⁶ CRIDDLE, W. *They can't see there's a victim*. *New York Times*, E3. 1. 2. 1997 In FRIEDRICHS, D. O., 2010, op. cit., s. 224

⁴⁷ COLLINS, J. M., SCHMIDT, F. L. *Personality, integrity and white collar crime: A construct validity study*. *Personnel Psychology* 46, 1993, s. 295-311

⁴⁸ ELLIN, A. *Scared straight in business school*. *New York Times*, Ed 7, 13. 1. 2002

⁴⁹ FRIEDRICHS, D. O., 2010, op. cit., s. 224

problémů pramenilo v osobních či finančních problémech⁵⁰. Ačkoliv se tento výzkum týkal příčin kriminálního jednání jednotlivce, dle Croall lze předpokládat, že i finanční problémy mohou vyvolat v menší či středně velké společnosti kriminální jednání, vedoucí např. k odsouzení za nedbalostní trestné činy, kdy pachatel zanedbá důležitou povinnosti vyplývající ze zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženu podle zákona, nebo za majetkové trestné činy – např. pokud pachatel účelově založí požár k získání pojistného plnění⁵¹.

Je nutné zmínit, že ne všichni kriminologové přisuzování patologických rysů jedince jako jednu z příčin kriminality bílých límečků uznávají. Sám Sutherland ve svém díle „*White Collar Crime*“⁵² z roku 1949 uvádí, že ti, kteří tvrdí, že zločin v tomto případě vychází z patologie jednotlivce, by toto „*mohli tvrdit pouze v žertu – že zločiny Ford Motor Company mají základ v Oidipovském komplexu, zločiny Aluminium Company of America v komplexu méněcennosti, zločiny U. S. Steel Corporation ve frustraci a agresi, zločiny Du Pont v předchozím traumatickém zážitku nebo zločiny Montgomery Ward v regresi do dětství*“.⁵³

2.1.2. Získané faktory

Na rozdíl od vrozených faktorů mohou hrát v kriminalitě právnických osob roli také faktory, které nejsou inherentní a jsou jedinci získané, například vlivem kulturního nebo společenského prostředí. V následujících řádcích uvádím určité jevy či teorie, které se snažily odpovědět na otázku, proč se určitá skupina lidí, povětšinou s dobrým vzděláním, dobrou životní úrovní, a obecně dodržující předpisy, rozhodne páchat trestnou činnost v rámci společnosti, ve které působí.

Jedním ze specifických příčin může být jev zvaný kognitivní disonance. Jde o záměrné bagatelizování důkazů o negativních důsledcích jednání, které si jedinec racionalizuje tak, aby došlo k rozmělnění rozporů mezi vůlí a rozhodováním subjektu

⁵⁰ CRESSEY, D. Why managers commit fraud. Australian and New Zealand Journal of Criminology, 19, 1986, s. 195-209 in CROALL, H. Understanding white collar crime. Philadelphia: Open University Press. Crime and justice (Buckingham, England), 2001

⁵¹ CROALL, H. 2001, op. cit., s. 84

⁵² SUTHERLAND, E. H. White Collar Crime. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1949

⁵³ SUTHERLAND, E. H. 1949. op. cit. s. 257-8

a předvídatelnými důsledky jeho jednání.⁵⁴ V tomto případě osoby jednající za právníckou osobu selektují informace, kterými se hodlají zabývat, a v případě zjištění důkazů, které jsou v rozporu s tím, čemu chce právnícká osoba věřit, si v rámci určitého obranného mechanismu nepřipouští, racionalizují, ignorují či znevažují potenciální nebezpečí, které způsobuje či které hrozí.

J. Gobert a M. Punch popisují, že poté funguje společnost ve dvou režimech: jeden režim zahrnuje řádné plnění a soulad s povinnostmi uložené zákonem, a druhý je jakýmsi „operativním“ režimem, schopným ohrozit každodenní život.⁵⁵ V souvislosti s touto teorií je uváděn jako názorný příklad „thalidomidový skandál“, nebo také „Conterganová aféra“, který se odehrál na začátku druhé poloviny 20. století. I přes četné studie prokazující souvislost mezi podáváním tohoto sedativa obsahující látku thalidomid těhotným ženám a vrozenými vývojovými vadami u nově narozených dětí německý výrobce léku ignoroval důkazy o nepříznivých účincích a namísto odpovídající reakce zdvojnásobil propagaci a produkci tohoto přípravku a snažil se zdiskreditovat jeho kritiky.⁵⁶

Další odpověď se může skrývat v teorii „normalizace protiprávního jednání“. Pro popsání této teorie použiji příklad D. Vaughan, která se věnovala analýze tragické nehody raketoplánu NASA nazvaného Challenger, který 28. 1. 1986 několik okamžiků po startu explodoval, přičemž nikdo z jeho sedmičlenné posádky nepřežil. Vaughan zkoumala případ na všech úrovních (tzn. mikro, meso, makro) a snažila se přijít na odpověď, proč NASA několik let pokračovala ve vysílání Challengeru na mise, i přesto, že byly zjištěny technické závady objevující se na motoru rakety.⁵⁷ Jak vyplývá z archivních dokumentů a svědectví, na pracovišti bylo vytvořeno jakési skupinové přesvědčení, že tyto technické odchylky jsou normální a není nutné je uvádět do oficiálních analýz posuzujících možná rizika. K takovému názoru přispěl i fakt, že testování raket bylo v té době něco nového, experimentálního, nebylo proto z pohledu veřejnosti nic neobvyklého ani zvlášť podivného na tom, že se s každým, počínaje prvním startem objevily závady. S prvním objevením závad (stále se objevujících na

⁵⁴ GRIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I., 2014, op. cit., s. 491

⁵⁵ GOBERT, J., PUNCH, M., Because They Can: Motivations and Intent of White-Collar Criminals. In PONTELL, H. N., GEIS, G. International handbook of white-collar and corporate crime. New York: Springer, 2007, s. 110

⁵⁶ GOBERT, J., PUNCH, M. In PONTELL, H. N., GEIS, G. 2007. op. cit. s. 111

⁵⁷ z důvodu odlišného zaměření práce byl popis technické závady výrazně zjednodušen

motoru rakety) začalo jejich tolerování. Vaughan popisuje, jaký vliv mělo toto prostředí na jednotlivce. V tuto dobu existovala určitá konzistentnost v názoru na nedostatky raketoplánu – byly považovány za běžné a v normě. Tento názor podporovala série rozhodnutí technických pracovníků o nedostatcích raketoplánu (jejichž správnost byla následně ve zhodnocení proběhlého letu potvrzena a které dokonce tvrdily, že by bylo napácháno více škody, pokud by raketoplán místo vzletnutí s nedostatky vůbec nevzlétl). Díky utvrzování o normálnosti těchto nedostatků se létání s poškozeným motorem stalo rutinní praktikou a bylo považováno za přijatelné a díky nesprávnému posuzování (které však v té době nebylo zjevné) i za bezpečné.⁵⁸ Lze tedy shrnout, že na základě této teorie se jednotlivec nesnaží svoje protiprávní jednání vnitřně ospravedlnit, neboť své jednání nepovažuje za protiprávní, ale za normální, protože ve skupině či prostředí, ve kterém se vyskytuje, existuje určité záměrně vytvořené přesvědčení, že jde o běžnou záležitost a o protiprávní jednání se nejedná.

V bodě uvědomění si protiprávnosti svého jednání se teorie normalizování protiprávního jednání liší od další pro tento případ relevantní teorie, která popisuje stav, kdy jednotlivec předem ví, že jednání, které se chystá spáchat je protiprávní, a snaží si ho ospravedlnit, aby snížil své pocity viny. Tuto teorii popsali již v roce 1957 D. Matzy a G. Sykes jako teorii neutralizace. Ospravedlnění a racionalizace pachatelova protiprávního jednání může podle nich probíhat v pěti podobách – technikách. Dle Boxe tyto techniky lze aplikovat i na posuzování kriminality osob vystupujících za společnost, což poté sám i ve svém díle provedl.⁵⁹ Dle Matzy a Sykes⁶⁰ se jedná o následující techniky:

1. Popírání odpovědnosti

V tomto případě jde o širší pojetí než jenom prohlášení o tom, že k určité události došlo pouze díky náhodě nebo že za ní mohl někdo jiný, než pachatel – jedná se i o popírání odpovědnosti v tom smyslu, že protiprávní jednání pachatel spáchal ne kvůli svému rozhodnutí či volbě, ale kvůli okolnostem, které jsou v něm zakořeněny a nemůže je ovlivnit – pachatel si jednání ospravedlňuje např. tím, že měl špatný vztah

⁵⁸ VAUGHAN, D. Beyond Macro- and Micro- Levels of Analysis, Organizations, and the Cultural Fix. In PONTELL, H. N., GEIS, G. International handbook of white-collar and corporate crime. New York: Springer, 2007, s. 11

⁵⁹ BOX, S. Power, crime and mystification. London: Tavistock, 1983

⁶⁰ SYKES, G. M., MATZA, D. Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency. American Sociological Review 22, 1957, s. 664-670

s rodiči, vyrůstal v nepříznivém prostředí, v nedostatku finančních prostředků atd. Box popisuje, že osoby vystupující za společnost mohou jednak tvrdit, že klíčové rozhodnutí neprovedly ony, ale ostatní strany jejich dohody, že daná událost byla pouze nehodou či popírat svoji odpovědnost poukázáním na to, že příslušné právní předpisy regulující jejich oblast podnikání jsou vágní nebo neurčité.⁶¹ Převážně v oblasti kriminality právnických osob je typické, že pachatelé viní oběť – poukazujíc na rádooby současný kulturní trend, dle kterého se od zákazníků očekává jednat obezřetně a od pracovníků zase, aby se chovali v souladu s interními předpisy. V případě události osoby jednající za právnickou osobu viní právě své zaměstnance ze zanedbání těchto předpisů.⁶²

2. Popírání vzniku újmy

Jako je obecně rozlišováno mezi protiprávním jednáním, které je *mala in se* (špatné samo o sobě) a *mala in prohibita* (je sice protiprávní, ale ne nemorální), tak i pachatel dle autorů může nahlížet na protiprávní jednání v podobném smyslu a rozlišovat ho podobně - jeho rozlišovacím hlediskem může být např. skutečnost, jestli bylo někomu ublíženo. V případě kriminality právnických osob může být tento typ neutralizace obzvlášť nasnadě, neboť se často vyskytuje v úrovni, která je do jisté míry imaginární (např. obchodování s cennými papíry) a většinou k žádnému fyzickému násilí nedochází. Někdy také mohou tvrdit, že jejich protiprávní jednání bylo v důsledku ekonomicky výhodné.

3. Popírání existence oběti

Pachatel může na své protiprávní jednání nahlížet spíše jako na pomstu dané oběti nebo jako potrestání, které si dle jeho názoru za své chování či jednání oběť zaslouží.

4. Omlouvání jednání jednáním jiných

Pachatel soustředí hlavní pozornost na protiprávní jednání jiných – těch, co kritizují jeho jednání, a tvrdí, že ti, co ho kritizují, jsou pokrytci, neboť oni také páchají protiprávní činnost. Tak tedy může tvrdit, že policie, která ho stíhá (a tím pádem kritizuje) je např. zkorumpovaná, nebo že právní regulace je nedovolený zásah do principů volného trhu.

⁶¹ BOX, S. 1983, op. cit.

⁶² CROALL, H. 2001, op. cit. s. 84

5. Omlouvání svého jednání vyššími hodnotami

Pachatel může mít pocit, že obětoval potřeby společnosti pro potřeby menší skupiny – např. společnosti, jejich akcionářů či dokonce jejich rodin. V nejednom případě se pachatel odvolává na dodržování určitých hodnot, inherentních tržnímu prostředí. Croall uvádí příklady, kdy v rámci řízení o porušení pravidel hospodářské soutěže pachatelé často argumentovali tím, že „*obchod je obchod*“.⁶³

Stejně jako v případě obecné kriminality, výše popsané faktory, které se projevují u jednotlivce, nemusí mít automaticky spojitost s vznikem protiprávního jednání ani být jeho příčinou.⁶⁴ Při zvažování motivů jednotlivce a jejich významu pro protiprávní jednání musí být vždy vzat do úvahy organizační a společenský kontext, ve kterém protiprávní jednání probíhá.

Schraeger a Short k tomu uvádějí, že pokud se budeme přesvědčit soustředit na motivy jednotlivců, hrozí, že může dojít k tomu, že nebudeme přikládat takovou váhu vnějším vlivům a nátlakům organizační struktury a společnosti, kteří jednotlivce popohání k páčání protiprávního jednání. Zdůrazňují také, že uznání skutečnosti, že i strukturální faktory mají vliv na páčání protiprávního jednání, automaticky neznamená popření jakéhokoliv vystupování jednotlivce jakožto pachatele. Dle jejich názoru jde pouze o zdůraznění myšlenky, že organizační faktory jsou odlišné od těch individuálních a přiklání se k posuzování faktorů spíše ze širšího hlediska na úrovni meso či makro, spíše než na individuální mikroúrovni.⁶⁵

2.2. Meso úroveň: faktory na úrovni právnické osoby

Faktorům kriminality právnických osob na úrovni samotné právnické osoby zpočátku nebylo věnováno tolik pozornosti, jako například faktorům na úrovni jednotlivce. Předmětem zkoumání se staly až v druhé polovině 20. století, kdy Albert Reiss vystoupil se s názorem, že by se měla při zkoumání protiprávního jednání brát do

⁶³ Z originálního znění: „business is business“, CROALL, H. 2001, op. cit. s. 95

⁶⁴ CROALL, H. 2001, op. cit. s. 84

⁶⁵ SCHRAEGER, L. S., SHORT, J. F. Towards a sociology of organisational crime, Social Problems, 25, 1977, s. 72-81. In CROALL, H. 2001, op. cit. s. 85

úvahy i role sociální organizace. Od té doby se začaly vedle mikro a makro faktorů ovlivňující protiprávní jednání postupně uznávat i střední, meso faktory na úrovni organizací. V dnešní době nicméně snahy o vysvětlení zločinnosti právnických osob mají hlavní pozornost.⁶⁶ Tvoří stěžejní bod při snahách o vysvětlení kriminality právnických osob, a jak poznamenal Pearce a Tombs, faktory na této úrovni mohou existovat i přesto, že se v daném případě nebudou vyskytovat žádní jednotlivci – pachatelé.⁶⁷ Faktory na úrovni organizace jsou tedy nezávislé na jednotlivci.

Obecně se organizace dle některých dělí na ty, které iniciují vznik protiprávního jednání (doslova nutí ostatní páchat protiprávní jednání) a na ty, které ho podporují (tím, že poskytují podmínky, které umožňují vznik protiprávního jednání).

Četné výzkumy se zabývaly vlivem vlastností právnické osoby na páchání jejího protiprávního jednání.

1. Velikost právnické osoby

Určité studie uvádí, že více jsou do protiprávního jednání zapojeny početnější, komplexnější společnosti, ve kterých jsou vztahy spíše neosobní a které jsou řízeny decentralizovaně. Na druhou stranu, existují výzkumy, které dovozují, že větší společnosti mají více finančních prostředků a adekvátních zkušeností k tomu, aby přizpůsobily jejich chování požadavkům práva a jednaly v souladu s předpisy⁶⁸ (aby jim za jednání, za které by ostatním společnostem bez těchto možností byla vyvozena odpovědnost, nehrozil postih z důvodu vytvoření promyšleného zákonného vysvětlení).

⁶⁶ MEIER, R. F. Corporate Crime as Organizational Behavior. American Society of Criminology Annual Meeting, Toronto, 1975; SHOVER, N. Defining Organizational Crime. Corporate and Governmental Deviance: Problems of Organizational Behavior in Contemporary Society, New York: Oxford University Press, 1978, s. 39–45; SHRAGER, L.S., SHORT, J. F. Toward a Sociology of Organizational Crime. Social Problems 25, 1978, s. 407–19. In VAUGAN, D. 2007, op. cit. s. 9

⁶⁷ PEARCE, F., TOMBS, S. Toxic Capitalism: Corporate Crime and the Chemical Industry. Aldershot: Ashgate. In CROALL, H. Understanding white collar crime. Philadelphia: Open University Press. Crime and justice (Buckingham, England), 2001., s. 90

⁶⁸ (COLEMAN, J. S. The theory of white-collar crime: From Sutherland to the 1990s. In SCHLEGEL, K., WEISBURD, D. White-collar crime reconsidered. Boston: Northeastern University Press, 1992, s. 53-77. SHOVER, N., BRYANT, K. M. Theoretical explanations of corporate crime. In BLANKENSHIP, M. B. Understanding corporate criminality. New York: Garland, 1993, s. 141-176. SIMPSON, S. S. Strategy, structure and corporate crime: The historical context of anticompetitive behavior. In ADLER, F., LAUFER, W. S. New directions in criminological theory, Vol. 4, New Brunswick, 1993, s. 71-94) In FRIEDRICHS, D. O., 2010, op. cit., s. 229

2. Finanční situace právnické osoby

Podle některých studií se protiprávního jednání účastní spíše společnosti, kterým se finančně nedaří. Tento fakt ale nejde zobecnit, neboť existují studie dokazující, že i úspěšné společnosti se dopouští protiprávního jednání.⁶⁹ Lze uvést konkrétní případ studie, která zaznamenala častější porušování předpisů o ochraně životního prostředí u společností, které mají momentálně vyšší zisky.⁷⁰

3. Zaměření na zisk právnické osoby

Dle studie Jenkinse a Braithwaita⁷¹ jsou ziskové právnické osoby náchylnější k protiprávnímu jednání více než neziskové. Této studii také odpovídá situace v České republice, kdy odsouzených právnických osob, jejichž zaměření je výdělečná činnost, je 150, a těch, jejichž zaměřením je nezisková činnost, je 6, tedy pouhé 4% z celkového počtu odsouzených osob.⁷²

Mimo tyto faktory může hrát významnou roli také korporátní kultura, soubor psaných i nepsaných organizačních a kontrolních pravidel, dle kterých právnická osoba funguje nebo měla by fungovat. Jde o jakousi „pracovní atmosféru“, která má vliv na chování jednotlivců, přičemž tito jednotlivci současně mají vliv na dotváření této atmosféry.⁷³ Jak uvádí Clinard a Yeager, Stone popisuje některé z faktorů, které korporátní kultura zahrnuje a které mají vliv na protiprávní chování. Jde například o zvýšené úsilí o dosažení zisku, moci, zajištění, strach z neúspěchu (Stone uvádí, že se

⁶⁹ GOBERT, J., PUNCH, M. Rethinking Corporate Crime. LexisNexis Butterworths, 2003, s. 14-25 In DANKOVÁ, K. 2017, op. cit., s. 62

⁷⁰ (COLEMAN, J. S. 1992, op. cit., SHOVER, N., BRYANT, K. M. 1993, op. cit., YEAGER, P. C. Understanding corporate lawbreaking: From profit seeking to law finding. In GEIS, G. International handbook of white-collar and corporate crime. New York: Springer, 2007, s. 25-49.) In FRIEDRICH, David O. op. cit., s. 229

⁷¹ JENKINS, A., BRAITHWAITE, J. Profits, pressure, and corporate law-breaking. Crime, Law and Social Change 20, 1993, s. 221-232

⁷² Výpočet odpovídá stavu ke dni 16. 3. 2017. Informace jsou z Rejstříků trestů právnické osoby vedeným Ministerstvem spravedlnosti dostupným na <https://eservice-po rejtr.justice.cz/public/odsouzeni?0>. Za ziskové organizace jsem považovala ty, jejichž hlavním zaměřením je výdělečná činnost, tedy formy a.s., s.r.o. a v.o.s, včetně organizační složky zahraniční právnické osoby (celkem 159 odsouzení, z toho 150 právnických osob). Za neziskové organizace jsem považovala ty, jejichž hlavním předmětem není výdělečná činnost, tedy o.p.s., o. s., z. s. a družstvo (celkem 6 právnických osob). Jelikož Rejstřík trestů zobrazuje všechna odsouzení, soustředila jsem se pouze na počet odsouzených právnických osob, tedy jsem do výpočtu nezapočítávala vícenásobné odsouzení téže právnické osoby.

⁷³ DANKOVÁ, K. 2014, op. cit., s. 16

jedná zejména o případy, kdy je společnost nedostatečně inovativní) nebo například pocit vševědoucnosti (zejména ve spojitosti s adekvátním testováním výrobků).⁷⁴

V souvislosti s korporátní kulturou je také třeba zmínit pojem „group think“ – jakési skupinové myšlení, které v tomto kontextu znamená, že organizace má určitý společný směr myšlení, názorů a stanovisek (v tomto případě týkající se protiprávního jednání) a snaží se, aby takový směr myšlení měli i jednotlivci – zaměstnanci organizace. V případě, že se jednotlivci takovému směru myšlení nepřizpůsobí, často dochází k jejich vyloučení.⁷⁵ To také potvrzuje Drucker⁷⁶, dle jehož názoru se ve velkých společnostech často objevuje přirozená tendence podporovat konformitu a odrazovat od inovativního přístupu, především prostřednictvím systematického školení členů právnické osoby, zejména těch, kteří jsou shledáni schopnými vykonávat manažerské či řídicí pozice. Clinard a Yeager na podporu těchto tezí uvádí studie, které popisují, jak společnosti vychovávají své nové manažery: postupně, již od počátku jejich funkce společnost cílí na to, aby manažeři oslabili jejich vazby s externími skupinami, které mají na dané osoby vliv, jako jsou rodina, přátelé, a naopak posílili pocit odkázanosti a příslušnosti ke společnosti⁷⁷, což má za kýžený následek již výše zmíněné skupinové myšlení - „group think“ a přijetí cílů společnosti za vlastní.

S tím také souvisí důraz kladený na plnění stanovených cílů. Ke konkurenčnímu tržnímu prostředí patří vytyčení ambiciózních cílů, prostřednictvím nichž je možné získat výhodu nad ostatními subjekty na trhu. V takovém prostředí může docházet k situaci, kdy se vedení společnosti snaží o dosažení cílů protiprávními nástroji. K motivování svých zaměstnanců užívá společnost vyšší finanční ohodnocení těch, kteří cíle splnili, a to i za cenu protiprávního postupu. Dochází tak k vytváření profilu úspěšného zaměstnance, který je pro ostatní příkladem (i přes to, že konal v rozporu s právem).⁷⁸

⁷⁴ STONE, Ch. Where the Law Ends: The Social Control of Corporate Behavior, New York: Harper and Row, 1975, s. 236 in CLINARD, M. B., YEAGER, P. C. Corporate Crime, New York: The Free Press, 1980, s. 59

⁷⁵ DANKOVÁ, K. 2014, op. cit., s. 16

⁷⁶ DRUCKER, P. F. Concept of Corporation. Revised edition. New York: Mentor, 1972, s. 40 In CLINARD, M. B., YEAGER, P. C., 1980, op. cit., s. 63

⁷⁷ CLINARD, M. B., YEAGER, P. C., 1980, op. cit., s. 63

⁷⁸ NEWBURN, T. Criminology. William Publishing, 2007, s. 387 In DANKOVÁ, K. 2017, op. cit., s. 63

2.2.1. Teorie racionální kalkulace

Jednou z teorií, která se snaží nalézt příčiny kriminality právnických osob je teorie racionální kalkulace. Obsah této teorie má základ již v 18. století, kdy byl artikulován pohled na lidskou osobu jako osobu racionálně smýšlející. Anglický filozof Bentham tento poznatek rozvinul v utilitariánskou teorii, která vysvětlovala chování lidí tak, že se osoby snaží kalkulovat se svým jednáním tak, aby maximalizovaly potěšení a minimalizovaly útrapy. Na základě těchto úvah se postupně přecházelo i k reformě justičního systému, kdy se začala zdůrazňovat role člověka, kterému je vrozená racionální volba chování, a volání po sankcích tomuto přístupu odpovídajících.

Do dnešního dne nejsou ucelené názory na to, zda člověk uvažuje a volí své chování pouze na základě racionální volby, anebo jestli do jeho rozhodování vstupují i jiné faktory, jako například emoční, kulturní, morální či psychologické faktory. Podle Friedrichse je však moderním dominujícím směrem pohled na pachatele kriminality právnických osob jako na zásadně racionálního a sebe upřednostňujícího.⁷⁹ Z toho vycházející výše zmíněná teorie nahlíží na pachatele této kriminality jako na osoby, které si strategicky odůvodňují své jednání a důsledně ho plánují, snadno se adaptují na určité podmínky a zvažují klady a zápory důsledků svých jednání. Propagátoři této teorie nezavrhují vliv ostatních faktorů, jako je třeba sociální kontext (trh práce), vnitřních vlivů (vliv rodinné výchovy), ani fakt, že tyto faktory mohou racionalizaci limitovat, nicméně mají za to, že větší vliv má právě racionalizace jednání, kdy při rozhodování klíčových situací stane z obyčejných jednotlivců jednajících za společnost tzv. „*Homo economicus*“ a i přes vliv vnějších faktorů upřednostní možnost nabytí zisku.⁸⁰

Některé vysvětlení této teorie mají za to, že právnické osoby vůbec nedisponují svědomím, které by případně mělo vliv na jejich chování. Jejich jednání je tedy hodnotově indiferentní. Na čem se ale teorie shodují je, že základem rozhodování právnických osob je racionální propočet zisků a ztrát. Na tom se nezdá být nic podivného, již Friedman měl za to, že primárním účelem korporace je maximalizace zisků. V jeho díle „*The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits*“ vysvětluje, že korporace je uměle vytvořená osoba, a jako taková nemůže mít stejnou

⁷⁹ FRIEDRICHS, David O. op. cit., s. 233

⁸⁰ CROALL, H. 2001, op. cit. s. 90

společenskou odpovědnost, jako mají lidé. Nicméně, jak sám Friedman vzápětí dodává, „*existuje pouze jedna jediná společenská odpovědnost obchodních entit – a to používat své zdroje při aktivitách, které jsou určeny ke zvýšení zisků [maximalizace zisků], ale pouze jen do té doby, dokud se bude pohybovat v rámci pravidel hry, to znamená, účastní se otevřeného a volného trhu bez žádného podvodného či klamavého jednání*“.⁸¹

Příkladem racionální kalkulace je případ ze 70. let, kdy společnost Ford na základě analýzy zisku a ztráty dospěla k rozhodnutí, že nebude opravovat zjištěnou vadu automobilů řady Pinto, neboť náhrada nákladů vynaložených na opravu vadných automobilů by převýšila náhradu nákladů případného finančního odškodnění za ztráty na životech či zdraví osob, které by byly způsobeny vadou automobilu.⁸² Jak ale dodává Clinard a Yeager, hlavním cílem právnických osob nemusí být vždy pouze maximalizace zisku, mohou mít i jiné cíle, jako například posílení pozice na trhu prostřednictvím fúzí jiné právnických osob. Variabilitu cílů je podle výše uvedených autorů při zkoumání trestné činnosti vždy nutné vzít na zřetel.⁸³

Právníká osoba při zvažování zisků a ztrát bere podle Paternostera a Simpsona do úvahy několik skutečností, jde například o možnost a závažnost případných formálních správně či trestněprávních sankcí, možnost a závažnost případných neformálních sankcí (např. ztráta dobrého jména společnosti) či ztrátu možností využít legální alternativy.⁸⁴ Dále také zvažují očekávané náklady spojené s jednáním v souladu s právními předpisy, očekávané výhody z protiprávního jednání, morální zábrany (spjaté s důsledky spáchání trestného činu), míru spravedlnosti zákonné úpravy (dle subjektivního posouzení) a také svoji předchozí trestnou činnost.⁸⁵

Teorie racionální kalkulace ale často naráží na své limity – jde např. o takzvanou „limitovanou racionalizaci“ popsanou Simonem, kdy je nutno vzít do úvahy také skutečnost, že rozhodování jednotlivců nebo organizací je často racionální pouze

⁸¹ FRIEDMAN, M. The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits. The New York Times, 1970

⁸² K případu Fordu Pinto více např. LEGGETT, Ch. The Ford Pinto Case: The Valuation of Life as it Applies to the Negligence-Efficiency Argument. Law & Valuation [online]. Dostupné také z: <http://www.wfu.edu/~palmitar/Law&Valuation/Papers/1999/Leggett-pinto.html> (30. 5. 2017)

⁸³ CLINARD, M. B., YEAGER, P. C. 1980, op. cit., s. 47

⁸⁴ PATERNOSTER, R., SIMPSON, S. A Rational Choice Theory of Corporate Crime, 1993. In: Routine Activity and Rational Choice: Advances in Criminological Theory, Vol. 5, edited by Clarke Ronald V., Felson Marcus. New Brunswick, NJ: Transaction, s. 40

⁸⁵ DANKOVÁ, K. 2014, op. cit., s. 17

relativně, vzhledem k dostupné informaci. Rozhodování jednotlivců či organizací totiž bývá často založené na nedostatečných nebo nesprávných informacích.⁸⁶ Může dojít také k situaci, kdy se informace ztratí v důsledku složité rozhodovací struktury velkých organizací. V těch případech jsou rozhodnutí spíše důsledkem uplatňování zavedené praxe než racionálního uvažování.⁸⁷

2.3. Makro úroveň: faktory na trhu

Vliv na chování právnických osob mají také společenské a ekonomické podmínky, které jsou charakteristické pro určitý trh, na kterém se právnická osoba pohybuje. Kriminalita není izolovaným jevem, probíhá v určitém společenském rámci.⁸⁸ Je nutno zdůraznit, že na zodpovězení otázky, proč určitá právnická osoba páchá kriminalitu, níže popsané faktory přímou odpověď neposkytují. Mají nicméně velký vliv na chování právnických osob a je nutné je brát na zřetel.

2.3.1. Sociálně strukturální teorie

Sociálně strukturální teoriím vysvětlujícím kriminalitu obecně je společné, že jejich východiskem je příslušnost k určité sociálně-kulturní skupině. Tyto teorie dále vycházejí ze společné teze ztráty významu tradičních institucí (rodina, blízké sociální okolí) v industriální společnosti, kdy tyto instituce postupně přichází o svoji autonomii a stávají se součástí nového celospolečenského systému. V něm získávají zcela jiný, menší význam. Z toho důvodu nejde při zkoumání sociálních struktur majících vliv na kriminalitu o selhání jednotlivce či jeho vrozené faktory, ale o posuzování kriminality jako produktu sociálních poměrů nově uspořádané společnosti.⁸⁹

Pro kriminalitu právnických osob je relevantní teorie anomie a její následné rozšíření. Východiskem je učení Durkheima, který v roce 1987 formuloval své základní teorie ve studii o sebevraždě. Kriminalita je podle něj integrální součástí každé

⁸⁶ FRIEDRICHS, D. O., 2010, op. cit., s. 233

⁸⁷ SIMPSON, S. a kol. Rationality and Corporate Offending Decisions. In PIQUERO, A., TIBBETTS, S. Rational Choice and Criminal Behavior. New York, NY: Routledge, 2002, s. 32. In DANKOVÁ, K. 2014, op. cit., s. 17

⁸⁸ SCHEINOST, M. et al. Kriminalita očima kriminologů. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010, s. 19

⁸⁹ VÁLKOVÁ, H., KUČTA, J. 2012, op. cit., s. 92

zdravé společnosti, je třeba s ní počítat a včas na ni reagovat. Nebezpečným jevem se ale kriminalita stává, vymkne-li se kontrole, eskaluje a stane-li se nepředvídatelnou. K takovému jevu dochází, když vzhledem ke společenským nepokojům a změnám, jako je například válka, industrializace, společenská revoluce, přestávají platit dosavadní pravidla a prozatím nebyla nahrazena novými (vzniká tedy „anomická společnost“ – společnost bez norem, z řeckého *nomos*), což má za důsledek ztrátu orientace v hodnotovém systému a celkové znevažování a oslabení závaznosti společenských norem. Potřeby jednotlivce, které jsou za normálních okolností účinně kontrolovány, se začnou vymykat kontrole a ve společnosti nastává chaos – tzv. stav anomie, který doprovází zvýšená míra kriminality.⁹⁰

Tato teorie byla následně modifikována Mertonem – podle něj se deviantní jednání objevuje ve společnosti jako symptom anomického tlaku, který vzniká tam, kde je společnost ve stavu, kdy se snaží o získání materiálních hodnot, které jsou všeobecně považovány za měřítko úspěchu, ale kde prostředky k získání těchto hodnot nejsou rovnoměrně rozděleny - jde tedy o určitý „rozpor mezi obecně uznávanými společenskými cíli a legitimními prostředky, které má jedinec jako příslušník určité společenské vrstvy k jejich dosažení k dispozici“.⁹¹ Tato určitá skupina, kterou Merton označuje jako „inovativní“, nemá prostředky, prostřednictvím kterých by mohla materiální statky získat legálně (což je například dobré vzdělání či zaměstnání), a proto se uchyluje k používání nelegálních prostředků.⁹²

Tato teorie byla často spojována spíše se zločiny pachatelů z nižší sociální třídy, sám Merton ale zločinnost bílých límečků zaznamenal, i přesto, že v tu dobu podle něj nebyla moc viditelná a již vůbec ne zkoumaná, a tvrdil, že ropní baroni 19. století používali nelegální či neetické inovativní prostředky k naplňování jejich ekonomických cílů. Jelikož je úspěch ve vyšších sociálních třídách významným prvkem a jelikož se hlavní teze této teorie opírá o touhu po úspěchu, je podle Friedrichse nasnadě, že je možné tuto teorii aplikovat i na kriminalitu právnických osob a tato aplikace je podle něj dokonce i příhodnější než aplikace na obecnou kriminalitu. Podle některých názorů kriminalita právnických osob nejen že vzniká z anomického prostředí, ale současně přispívá k jejímu vytváření – to, že privilegované osoby často páchají trestnou činnost,

⁹⁰ VÁLKOVÁ, H., KUČTA, J., 2012, op. cit. 92

⁹¹ VÁLKOVÁ, H., KUČTA, J., 2012, op. cit. 93

⁹² FRIEDRICHS, D. O., 2010, op. cit., s. 239

aniž by byly patřičně potrestány, vyvolává v osobách, které nejsou tak privilegované, rozporuplné pocity a nedůvěru ve stávající legislativní úpravu.⁹³

Na výše uvedené teorie navazují další, např. teorie statusové deprivace, odlišné příležitosti, či teorie institucionální anomie, které vznikaly na základě zkoumání pachatelů obecné zločinnosti nebo mladistvých, dle Friedrichse lze ovšem nalézt určitou provázanost s kriminalitou právnických osob.

K výše uvedenému lze ještě uvést, že podle některých názorů teorie anomie neodpovídá na odpovědi kriminality bílých límečků, neboť její původní zkoumání bylo provedeno na skupině mladistvých nezaměstnaných pachatelů nižší sociální vrstvy a nevypovídá tedy o střední či vyšší vrstvě.⁹⁴ Podle některých však teorii na výše uvedenou kategorii kriminality aplikovat lze, jak bylo mimo jiné uvedeno výše.

Se strukturou společnosti souvisí také vliv aktuálního nastavení trhu. Je známo, že společně s industrializací klesal vliv manufaktur a souběžně s ním vzrůstal počet modernějších, flexibilnějších systémů, které umožňovaly mnohem větší produkci zboží, zároveň i větší spotřebu. Tento kompletně nový systém umožňující zcela odlišný způsob uspokojování potřeb se někdy nazývá jako „post-Fordismus“. K němu lze v současné době připočítat rozvoj moderních technologií, povahu společnosti, která je dle mnohých materialisticky zaměřená a téměř masovou spotřebu. Společnosti fungující v takto nastaveném prostředí jsou podle Taylora neustále vystavovány konkurenčnímu boji, ve snaze získat převahu a výhodu (a s tím spojený zisk) nad ostatními společnostmi jsou nuceni snižovat cenu práce.⁹⁵ Snižování cen práce může pro zaměstnance dané společnosti znamenat nejenom porušování pracovněprávních předpisů z hlediska nedodržování pracovní doby či minimální odměny, ale také například snížený bezpečnostní standard na pracovišti.

⁹³ PASSAS, N. Anomie and corporate deviance. *Contemporary Crises* 4, 1990, s. 157-178. In FRIEDRICH, D. O., 2010, op. cit., s. 239

⁹⁴ VÁLKOVÁ, H., KUČTA, J., 2012, op. cit. 94

⁹⁵ TAYLOR, I. *Crime in Context: A Critical Criminology of Market Societies*. Cambridge: Polity Press, 1999. In CROALL, H. 2001, op. cit. s. 92

2.3.2. Teorie hledající příčinu ve společenském uspořádání

Teorie, které považují za příčinu kriminality právnických osob samotnou povahu společnosti, většinou vychází ze stejného zdroje zkoumání, a tím je kapitalistické společenské uspořádání. Nazývají se mimo jiné také teorie konfliktu a nejspíš nejznámější odnoží je marxistická teorie, jejichž hlavním propagátorem byl Karl Marx a Friedrich Engels. Teorie vychází z předpokladu, že zločin obecně není spjat se společností samou, je spjat až se společností, která je uspořádána do tříd. V takovéto společnosti pak vzniká zločin jako její produkt. Podle autorů kapitalismus zbavuje osoby jejich lidské přirozenosti, přeměňuje mnoho aspektů lidské společnosti do roviny materiální a propaguje falešnou touhu vlastnit podle autorů nepotřebné věci, což vede ke značnému množství majetkových zločinů.⁹⁶

Autoři pracují s pojmem vykořisťování pracovní třídy, kdy podle Engelse je možné obvinít třídu vlastníků z vraždy, neboť jsou si plně vědomi, že jejich zaměstnanci umírají v továrnách či dolech následkem nedodržování bezpečnostních předpisů či nebezpečných pracovních podmínek.⁹⁷

Jak ale uvádí Friedrichs, tyto teorie jsou značně limitovány. Trestná činnost právnických osob se vyskytuje či vyskytovala i v socialistických státech. Také uvádí, že dřívější pojetí kapitalismu se značně liší od dnešních kapitalistických útvarů. Dalším limitem teorie je, že všechny kapitalistické společnosti nemají stejné zájmy, navíc některé z druhů trestné činnosti právnických osob mohou směřovat i proti zájmům společnosti.⁹⁸

Z některých dalších teorií zabývajících se povahou společnosti (v uspořádání nikoliv již kapitalistickém) lze zmínit např. konstitutivní kriminologii, která vychází z postmoderního kladení důrazu na zásadní nestabilitu v náhledu na svět, kdy skutečnosti jsou neustále zpochybňovány a následně opět potvrzovány.⁹⁹ V případě trestné činnosti právnických osob uvádí Friedrichs příklad, kdy osoby na pozici středního managementu společnosti popírají svoji účast na protiprávním jednání

⁹⁶ FRIEDRICHS, D. O., 2010, op. cit., s. 240

⁹⁷ ENGELS, F. The Condition of the Working Class in England, 1895, 1958 in FRIEDRICHS, D. O., 2010, op. cit., s. 240

⁹⁸ FRIEDRICHS, D. O., 2010, op. cit., s. 240

⁹⁹ HENRY, S., MILOVANOVIC, D. Constitutive criminology: The maturation of critical criminology. Criminology 29, 1991: 293-316 in FRIEDRICHS, D. O., 2010, op. cit., s. 242

a přesouvají svojí zodpovědnost na jiné osoby. Podle Friedrichse takové praktiky vedou k odcizení a vytváří příležitosti k rozměňování odpovědnosti.¹⁰⁰

V poslední řadě lze zmínit feministickou kriminologii, která mimo jiné poukazuje na fakt, že pachatelé kriminality bílých límečků byli povětšinou muži. Friedrichs uvádí, že pachatelů – žen se v tomto typu kriminality nevyskytuje zdaleka tolik, kolik mužů a pokud ano, tak mají odlišné důvody k páchání této činnosti – například zajištění finančních potřeb rodiny.¹⁰¹ Friedrichs také v souladu s Messerschmidtem¹⁰² však poukazuje na skutečnost, že počet žen zastoupených v rozhodovacích funkcích společnosti nedosahuje počtu mužů ve stejných pozicích a že zjištění skutečných dopadů pohlaví na kriminalitu právnických osob bude možné až v době, kdy budou ženy více zastoupeny ve funkcích, které mají vliv na rozhodování ve společnostech.¹⁰³

2.3.3. Vliv druhu průmyslového odvětví

Některá průmyslová odvětví jsou dle některých považována za inherentně kriminogenní s ohledem na jejich specifické podmínky.¹⁰⁴ Výzkum kriminologů Clinarda a Yeagera zabývající se dodržováním právních předpisů u 582 největších amerických korporací přinesl závěry, které toto tvrzení jenom potvrzovaly. Podle nich tři pětiny ze sledovaných organizací ve sledovaném období porušily alespoň jednu zákon (a toto porušení bylo způsobilé založit správní či trestní odpovědnost) a z toho 60% všech porušení se odehrálo v ropném průmyslu, 16% v automobilovém a 10% ve farmaceutickém.¹⁰⁵

Také Leonard a Weber označili již v roce 1977 automobilový průmysl jako oligopolní tržní strukturu, kterou ovládají velké automobilové společnosti, které udělují menším distributorům franšízové oprávnění a nutí je prodávat zboží za co nejnižší cenu, což ústí v situaci, kdy distributoři soustředí svůj hlavní zisk na servis a prodej použitých aut, se kterým je spojeno protiprávní jednání v podobě podvodů.

¹⁰⁰ FRIEDRICHS, D. O., 2010, op. cit., s. 242

¹⁰¹ Tamtéž

¹⁰² MESSERSCHMIDT, J. Masculinities and crime: Reconceptualization of theory. Lanham, MD: Rowman and Littlefield, 1993 in FRIEDRICHS, D. O., 2010, op. cit.

¹⁰³ FRIEDRICHS, D. O., 2010, op. cit., s. 242

¹⁰⁴ FRIEDRICHS, D. O., 2010, op. cit., s. 228

¹⁰⁵ NELKEN, D.: White-Collar and Corporate Crime. In MAGUIRE, M. The Oxford Handbook of Criminology, 5. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 636. In DANKOVÁ, K. 2014, op. cit., s. 17

Co se týče farmaceutického průmyslu, s ním je sice spojen vysoký finanční obrat, ale často je právě proto doprovázen protiprávním jednáním – které zahrnuje provádění „špionáží“ u konkurence a následné porušování autorského práva, falšování výsledků testování léků, zatajování nepříznivých vedlejších účinků apod.¹⁰⁶, což může být velice riskantní a mít vysoce negativní a nebezpečný dopad na zdraví lidí (viz výše uvedený thalidomidový skandál).

Dále lze uvést např. alkoholový průmysl, oblast zdravotního pojištění, úvěrovou oblast (např. poskytování hypoték), nicméně tento výčet není rozhodně konečný a kriminogenní faktory se mohou objevovat i v jiných oblastech.¹⁰⁷

2.3.4. Vliv informovanosti obyvatelstva

Za kriminologický faktor lze považovat i skutečnost, že obyvatelé nejsou dostatečně o zločinu informováni.¹⁰⁸ Ve vztahu k trestné činnosti právnických osob k tomu může být řada důvodů, například relativní novost tohoto institutu v právních řádech, složitost případů, neuvědomění si nebezpečí, které může z protiprávního jednání vzniknout, či jakási odcizenost, kdy právnické osoby vystupují jako imaginární součást objektivní reality.

Na informovanost obyvatelstva mohou mít vliv také sdělovací prostředky. U kriminality právnických osob ve většině případů nedochází k jevu, který vystupuje především v souvislosti s obecnou zločinností, tedy k ztraktivnění zločinu ve snaze získat co největší počet čtenářů. Pro tento typ kriminality je typické, že dochází spíše ke zpochybňování toho, že vůbec k trestné činnosti právnických osob došlo. Friedrichs uvádí příklad požáru v továrně v Severní Karolíně, během kterého došlo k úmrtí 25 zaměstnanců. Sdělovací prostředky následně vznik a následky požáru přičetly porušení bezpečnostních předpisů, nezmiňovaly a nepřičítaly odpovědnost továrně jako takové.¹⁰⁹

Alvesalo a Whyte ve svém příspěvku popisují také jev, kdy vyšetřující orgány často případné protiprávní jednání označují jako nehodu vzniklou náhodou, nikoliv jako

¹⁰⁶ CROALL, H. 2001, op. cit. s. 86

¹⁰⁷ FRIEDRICHS, D. O., 2010, op. cit., s. 229

¹⁰⁸ SCHEINOST, M. et al. 2010, op. cit., s. 32

¹⁰⁹ FRIEDRICHS, D. O., 2010, op. cit., s. 19

důsledek porušení předpisů.¹¹⁰ Rozlišování mezi náhodnou událostí, kterou právnická osoba nebyla schopna předvídat a nikterak ji zabránit a událostí, která vznikla v důsledku zanedbání určité povinnosti a tedy z nedbalosti, je pro posouzení trestní odpovědnosti zásadní. Toto odlišování by mělo být důsledné jak ve vztahu k vyšetřovacím orgánům, tak ve vztahu ke sdělovacím prostředkům, neboť má vliv na vytváření představ obyvatelstva o tom, co je protiprávním jednáním a co by nemělo být tolerováno.

Další variantu popisují Alvesalo a Whyte ve vztahu k trestným činům právnických osob vzniklých v souvislosti s porušením bezpečnostních předpisů v zaměstnání, přičemž došli k závěru, že nezdědka dochází k situacím, kdy za případný úraz v práci viní zaměstnavatel zaměstnance, že úraz vznikl vinou zaměstnance a nepřipouští porušení či zanedbání povinností, které mu jakožto zaměstnavateli náleží k zajištění ochrany svých zaměstnanců při práci.¹¹¹ Tento náhled může také přispívat k situaci, kdy si poškození zaměstnanci nemusí být vědomi toho, že se stali obětí protiprávního jednání.

¹¹⁰ ALVESALO, A. WHYTE, D. Eyes Wide Shut: The Police Investigation of Safety Crimes. *Crime Law and Social Change*, 48 (1-2), 2007, s. 71

¹¹¹ ALVESALO, A. WHYTE, D. 2007, op. cit., s. 69

3. Praktické využití kriminologických faktorů

Cílem kriminologického poznání je jednak snaha vysvětlit kriminalitu prostřednictvím jejího popisování a analyzování tak, aby bylo možné ji předvídat a vyhodnocovat účinné kroky k jejímu předcházení, tak i kriminalitu zaznamenávat, účinně se proti ní bránit a pro případy, kdy již nastala, adekvátně na ni reagovat tak, aby bylo zabráněno dalšímu působení a zároveň docházelo k odrazování ostatních od páčání trestné činnosti.

Následné pojednání je rozděleno do tří kapitol podle funkcí využití kriminologických faktorů v praxi – jde o využití nástrojů proaktivních, detekčních a reaktivních. Jedná se o obecné předpoklady, které lze doporučit nehledě na právní řád. O nástrojích, které v současnosti využívá česká právní úprava je pojednáno v následující kapitole.

3.1. Proaktivní, neboli preventivní nástroje

Účelem preventivních nástrojů je předcházení protiprávnímu jednání ze strany zaměstnanců společnosti. Úkolem zaměstnavatele je provést dostatečná opatření k tomu, aby docházelo k důsledné, povinné a potřebné kontrole, dohledu a organizaci zaměstnanců.¹¹² V širším pohledu je třeba rozšířit toto definované pojetí nad rámec vztahu zaměstnanec – zaměstnavatel, i na vztah právnická osoba či její orgán – člen orgánu či právnické osoby.

Pro řádnou implementaci opatření sloužících k předcházení trestné činnosti je bezpodmínečně nutné vždy brát v potaz povahu právnické osoby a dodržet zásadu přiměřenosti. Je nutné vytvořit soubor takových preventivních interních opatření, která budou brát do úvahy specifika konkrétní právnické osoby.

Soubor opatření sloužící k zajištění a fungování interní kontroly a dodržování stanovené korporátní kultury se někdy označuje taktéž jako compliance program. Compliance je spíše než právní termín pojem obchodní a znamená „*dodržování právních norem obchodních společností, jakožto i vytvoření a dodržování příslušných*

¹¹² FENYK, J., SMEJKAL, L. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 146

vnitřních norem, a to jak právních, tak etických“. Dle některých studií (např. Schell-Busey) mají soubory určitých etických pravidel, které jsou dodržovány a podporovány vedením společnosti, pozitivní efekt na rozhodování a chování v rámci korporace.¹¹³ Studie také prokazují možnost přenosu pozitivního vlivu dodržování compliance programů v mateřské společnosti na její dceřiné společnosti.¹¹⁴

Compliance programy nebývají úzce zaměřeny na určitou činnost společnosti – naopak jsou ve většině případů široce vymezeny tak, aby zahrnovaly většinu hlavních činností společnosti (pokrývají zejména oblast hospodářské soutěže, ale také oblast finanční, daňovou, ochrany životního prostředí, osobních údajů či pracovněprávních vztahů).¹¹⁵

Některé právní řády umožňují právnické osobě, při případném trestním řízení po prokázání dostatečně kvalitního a řádně dodržovaného souboru interních preventivních i represivních kontrolních opatření, se vyvinut z trestní odpovědnosti.

Prozatím však neexistuje předepsaný standard či podoba takových opatření, která by právnické osobě po jeho splnění zaručovala vyvinutí se z trestní odpovědnosti.¹¹⁶ Lze však předpokládat, že k takové situaci zřejmě nedojde, neboť každá společnost musí při sestavování svých opatření brát do úvahy specifika té které společnosti a proto by se neměla opatření dvou společností shodovat.

V následném výkladu vycházím z Modelových interních opatření k předcházení trestné činnosti právnické osoby a jejím následkům¹¹⁷ a uvádím několik atributů právnické osoby, které je třeba vzít při přípravě preventivních opatření v úvahu:

1. Velikost právnické osoby

Velikost a struktura právnické osoby má výrazný vliv na podobu interních opatření. Jak již bylo uvedeno výše, do protiprávního jednání bývají více zapojeny komplexnější společnosti s neosobními vztahy (neboť osobnější vztahy jsou téměř vyloučené z důvodu vysokého počtu zaměstnanců), které jsou řízeny decentralizovaně, mnohokrát

¹¹³ SIMPSON, S., GIBBS, C., RORIE, M., SLOCUM, L. A., COHEN, M. A. An Empirical Assessment of Corporate Environmental Crime-Control Strategies, 103 J. Crim. L. & Criminology 231, 2013, s. 238

¹¹⁴ SIMPSON, S., GIBBS, C., RORIE, M., SLOCUM, L. A., COHEN, M. A., 2013, op. cit., s. 238

¹¹⁵ BOHUSLAV, L. 2014, op. cit., s. 174

¹¹⁶ BOHUSLAV, L. 2014, op. cit., s. 175

¹¹⁷ FENYK, J., SMEJKAL, L. 2012, op. cit., s. 146-154

bývají zapojeny i do nadnárodního koncernu. Očekává se, že takové společnosti budou mít soubor interních opatření mnohem obsáhlejší, než malé společnosti například lokálního významu, s minimálním, či nulovým počtem zaměstnanců.

2. Typ právnické osoby

V rámci české právní úpravy se rozlišují tři typy právnických osob: korporace, fundace a ústav (§ 210 a násl., § 303 a násl., § 402 a násl. z. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, dále jen „OZ“). Rozhodným kritériem bude, zda je účelem činnosti právnické osoby dosažení zisku. Dosažení zisku bývá ve většině případů cílem korporací, proto je třeba klást důraz na důslednou přípravu interních opatření z důvodů, které jsou uvedeny v bodě 3 zabývajícím se předmětem a povahou činnosti právnické osoby a který na typ právnické osoby bezprostředně navazuje.

3. Předmět a povahu činnosti právnické osoby

Jak bylo již uvedeno v předchozí kapitole, značným kriminologickým faktorem je také zaměření právnické osoby na zisk, tedy je-li předmětem činnosti podnikání (k tomu viz výše studie Jenkinse a Braithwaita a situace v České republice, kdy odsouzených právnických osob, jejichž předmětem činnosti není podnikání, ale nezisková činnost, jsou pouhé 4% z celkového počtu odsouzených). Pokud tedy předmětem činnosti právnické osoby není podnikání a jedná se tedy o ústav, fundaci (nadaci, nadační fond), či jinou právnickou osobu se statusem veřejné prospěšnosti, je možné částečně slevit z přísnosti interních opatření. Není však možné dovodit, že právnické osoby, jejímž předmětem činnosti je veřejná prospěšnost a nikoliv podnikání (případně pouze ve formě vedlejší činnosti sloužící k podpoře veřejně prospěšné hlavní činnosti) žádné interní mechanismy sloužící ke kontrole nepotřebují. Právnické osoby tohoto typu jsou stále povinné přiměřenou interní kontrolu zajišťovat.

Co se týče právnických osob, jejichž předmětem činnosti je podnikání, je nezbytné, aby interní kontrolní nástroje byly v souladu se zvláštními zákonnými a podzákonnými předpisy, které se na ně vztahují. Pouhé plnění povinností stanovených právními předpisy však nemusí postačovat pro případné vyvinění se z trestní odpovědnosti. Je na právnické osobě, aby zvážila případné zavedení i jiných opatření, která právní předpisy výslovně neupravují, ale jsou pro konkrétní situaci nezbytná.

4. Obor, v němž právnická osoba podniká a jeho specifika

Vycházejí z předchozí kapitoly o kriminologických faktorech, některá průmyslová odvětví bývají považována za inherentně kriminogenní. Dle výzkumu Clinarda a Yeagera se ve sledovaných letech objevovala trestná činnost nejvíce v odvětví průmyslu ropném, automobilovém a farmaceutickém. Podniká-li tedy právnická osoba v těchto odvětvích, měl by být prováděn zvýšený dohled na podnikání a zavedeny zpřísněné požadavky na interní kontrolní opatření.

Z důvodu ochrany veřejného zájmu je třeba za obor požadující specifickou úpravu považovat také zdravotnictví a z důvodu ochrany nakládání s veřejnými prostředky také oblast veřejných zakázek.

Podniká-li právnická osoba v činnosti, která umožňuje, aby zaměstnanci sami nakládali s platebními prostředky, je třeba nastavit důslednou kontrolu, která by zabránila případné trestné činnosti, např. zpronevěře.

Zvýšené požadavky na interní opatření platí i pro případy, kdy obchodní společnost využívá obchodního zástupce k činnosti směřující k uzavírání určitého druhu obchodů nebo k ujednání obchodů jménem a na účet obchodní společnosti (§ 2483 odst. 1 OZ).

5. Strukturu zaměstnanců a jejich počet

Zaměstnanci musí být obeznámeni se skutečností, že v rámci dané právnické osoby není trestná činnost tolerována. K tomuto účelu slouží školení, přičemž účast zaměstnanců i členů orgánů by měla být povinná. Může se jednat o pravidelná školení či nárazová, konající se například v důsledku přijetí nového bezpečnostního právního předpisu či zakoupení nového vybavení. Školení musí být systematické, dobře připravené, prováděno kvalifikovanými osobami a konkrétní, aby se nestalo pouhou proklamací. Jeho výsledkem musí být velmi dobré srozumění zaměstnanců a členů orgánů s předkládaným obsahem.

Právnická osoba může vytvořit i oddělení compliance či interního auditu, kde se zaměstnanci tohoto oddělení podílí na aktivní implementaci kontrolních opatření a školení zaměstnanců a členů orgánů.

Právnická osoba by měla také při tvorbě interních opatření uvážit počet a strukturu vedoucích zaměstnanců, stejně jako interní rozdělení kompetencí.

6. Systém interní kontroly

K záruce kvalitního interního kontrolního mechanismu by měl sloužit nejvyšší orgán vedení právnické osoby, v případě obchodní společnosti statutární a kontrolní orgán společnosti. Tyto orgány by měly být dostatečně kvalitně obsazeny osobami, které konají kroky k předcházení a minimalizaci následků trestné činnosti. Orgány společnosti vytvářejí její vůli a směřování, měly by proto jasně artikulovat nulovou toleranci trestné činnosti ze strany zaměstnanců i členů orgánů. Dojde-li k páčání trestné činnosti členů orgánů a následně toto jednání bude tolerováno, bude to mít negativní dopad na chování zaměstnanců a může přispět k dalšímu páčání trestné činnosti, tentokrát i ze strany zaměstnanců.

Vedení společnosti nejen že zadává pokyny k vytvoření interních opatření a následně je přijímá, ale odpovídá i za trvalé udržování funkčnosti a efektivnosti interního kontrolního systému. Daná opatření by měla obsahovat jasné stanovení etických pravidel společnosti (včetně požadavku nulové tolerance trestné činnosti), předpokládané modelové chování zaměstnanců a členů orgánů společnosti a následné adekvátní reakce při detekci trestné činnosti.

Na úkoly interní kontroly výše uvedených orgánů navazuje i povaha a způsob řízení právnické osoby.

7. Povahu a způsob řízení společnosti

Vedení společnosti by mělo svým zaměstnancům a členům orgánů poskytovat trvalou a transparentní podporu. Může jí vyjádřit například, jak Bohuslav uvádí, prostřednictvím osobního dopisu jednotlivým osobám od vedení společnosti, ve kterém jsou zdůrazněny základní pilíře compliance programu a důležitost jeho dodržování.¹¹⁸

Vedení právnické osoby je povinno vytvořit kvalitní systém řízení lidských zdrojů s transparentními pravidly pro výběr nových zaměstnanců a členů orgánů.

Vedení společnosti lze v rámci zajištění co nejvyšší transparency doporučit, aby všechny vnitřní předpisy, schvalovací, rozhodovací, kontrolní procesy byly řádně uschovány, aby je bylo možné případně zpětně vysledovat. V případě obchodních společností je nutné řadu zásadních dokumentů uložit do veřejného rejstříku, nicméně

¹¹⁸ BOHUSLAV, L. 2014, op. cit.

přesto je záhodné, aby obchodní společnost archivovala pokud možno všechny dokumenty ze zasedání jednotlivých orgánů. K tomuto účelu by měl sloužit odpovídající vnitřní systém uchování informací.

Musí také zajistit řádné dodržování veškerých požadavků právních předpisů při postupech vznikajících během činnosti právnické osoby – postupy administrativní, poplatkové, účetní, apod.

Také lze doporučit, aby v rámci vedení právnické osoby byla vždy minimálně jedna osoba zodpovídající za existenci a dodržování mechanismů interní kontroly, která se bude starat o reagování na změny okolností relevantních pro právnickou osobu (jako je např. změna oboru podnikání) doplňováním těchto mechanismů. Tato osoba by měla také zajistit distribuci dostatečných a kvalitních informací příslušným orgánům.

8. Strukturu zákazníků a trhu, na kterém právnická osoba podniká

V tomto případě je třeba zkoumat, na jakém trhu se nejčastěji obchodní společnost pohybuje. Pokud se obchodní společnost pohybuje například ve vnitřním trhu Evropské unie, její kontrolní opatření se mohou lišit od případů, kdy společnost obchoduje na trhu rozvojových států, kde se vyskytuje vysoký stupeň korupce. Na trzích, kde vystupují subjekty s vysokými firemními standardy, není nutné zavádět tak přísná a náročná jak preventivní, tak reaktivní opatření, jako je nutné právě na trzích se subjekty v rizikových regionech se zvýšenou mírou trestné činnosti.

Co se týče zákazníků právnické osoby, stojí-li na druhé straně obchodu slabší strana, je nezbytné toto východisko zohlednit i při tvorbě opatření. Nejvýraznější je tato potřeba při obchodování se spotřebiteli, kdy se předpokládá, že je mezi stranami nerovnost, neboť podnikatel je nadán převyšující hospodářskou silou a větší mírou informovanosti. V této oblasti je kladen důraz na zajištění dostatečné informační povinnosti a zákaz zneužití postavení, například prostřednictvím nepřiměřených ujednání.

9. Zda podléhá zvláštní regulaci či nikoliv

Jedná se zejména o instituce operující na finančním trhu spravující velké množství finančních prostředků, vyžadující určitá oprávnění k vykonávání této činnosti (např. banky, pojišťovny, obchodníci s cennými papíry), dále jsou to provozovatelé loterií a sázkových her či obchodníci s vojenským materiálem – zbraněmi a technologiemi,

kteřé lze zneužit k protiprávní činnosti, zejména ve spojitosti s mezinárodním terorismem.

Takové podnikání vykazuje značný riskantní prvek, neboť při zneužití takového podnikání může dojít k ohrožení bezpečnosti jednotlivců i státu. Interní kontrola v takovýchto společnostech musí být co nejdůslednější, proto je tomuto požadavku nutné přizpůsobit nastavení interních opatření a přijmout přísný a náročný soubor interních opatření, který snižuje možné selhání na minimum.

Co je společné všem právníckým osobám nehledě na výše uvedené modifikující faktory: vždy by si právnícká osoba měla při přípravě vnitřních opatření vyhodnotit její vlastní interní a externí rizika, která mohou dát podnět k páchání trestní činnosti zaměstnanců nebo členů orgánů. Při vyhodnocování by měla společnost vymezit okruh právních předpisů České republiky i předpisů Evropské unie, které se na danou oblast podnikání vztahují a vytýčit rizikové oblasti, ve kterých lze předpokládat porušování těchto předpisů.¹¹⁹ Následně by měla dbát na udržení takové analýzy soustavně v aktuálním stavu, což znamená její neustálé doplňování o nově vzniklé okolnosti vyžadující úpravu stávajících opatření.

K takové činnosti se doporučuje provést tzv. due dilligence. Obecně tento pojem znamená analýzu a přezkoumání určité situace (např. smlouvy), která zahrnuje „*activity při získávání informací ke zvýšení kvality rozhodování tím, že pojmenovává šance a rizika na hospodářské a právní úrovni*“.¹²⁰ Aplikováno na předmět zkoumání této práce se jedná o analýzu interních procesů, která má za cíl upozornit na případná rizika, která mohou vyústit v založení trestní odpovědnosti. Co se týče interních rizik, na základě analýzy může být zjištěn nedostatek například v personálním obsazení (jak kvalitativní, tak kvantitativní) či v kontrolních mechanismech (např. nesprávně rozloženy pravomoci). Často se může jednat o nevhodné soubory kontrolních opatření, která nejsou uzpůsobeny povaze právnícké osoby. Due dilligence může odhalit i nedostatečný dohled či provádění kontroly nad dodržováním interních procesů. Z pohledu externích rizik je doporučováno učinit analýzu vztahů k vnějším subjektům. Především se jedná o zkoumání jednotlivých zaměstnanců či členů orgánů právnícké

¹¹⁹ BOHUSLAV, L. 2014, op. cit., s. 176

¹²⁰ TSCHÖPL, Robert. Due diligence. Právní rozhledy. 2000, č. 12, s. 550 - 555

osoby, které mají oprávnění jednat za společnost s klienty, zákazníky či obchodními partnery. Dle Fenyka a Smejkal jsou vystaveni největšímu množství externích rizik členi vrcholného vedení či zaměstnanci oddělení obchodů, kteří velmi často přichází již s výše zmiňovanou skupinou externích subjektů do styku.¹²¹ Dle Bohuslava lze za externí riziko považovat také požadavek úplatku v oblasti podnikání, kde dochází ke zvýšenému výskytu korupčního jednání.¹²²

V souvislosti s externími riziky je možné zakomponování protikorupční klauzule do smluv uzavíraných s obchodními partnery. Klauzulí si strany ujednají, že v případě podezření z korupčního trestného činu jedné strany může druhá strana odstoupit od smlouvy (srov. § 2001 a násl. OZ).

Dále by každá společnost měla mít jasně vymezenou organizační strukturu společnosti s jasně stanovenou odpovědností a kompetencemi jednotlivců.

3.1.1. Proces zavedení interních kontrolních předpisů

O zavedení interních kontrolních předpisů rozhoduje právnická osoba sama prostřednictvím jejích orgánů. Je-li právnická osoba součástí podnikatelského seskupení (např. nadnárodního koncernu), nemělo by docházet k tomu, aby mateřská společnost stanovila obecné interní předpisy a ty se bez dalšího uplatňovaly na všechny dceřiné společnosti. Každá společnost by měla v takovém případě předpisy lokalizovat a transponovat do místních právních podmínek (např. dodržení určité formy přijetí opatření společností, vyžaduje-li to daný právní řád).¹²³

Kontrolní mechanismy, které jsou zaměstnanci či členové orgánů právnické osoby povinni dodržovat, vyplývají ze zdrojů, které se mohou vyskytovat v několika podobách: primárně mnoho povinností vyplývá již ze zákoníku práce či jiného zákonného právního předpisu. Ty mohou být následně rozvedeny v pracovní smlouvě či dohodě. Právnická osoba může vydat také všeobecné vnitřní předpisy - pracovní řád, pravidla corporate governance¹²⁴ či tzv. interní řídicí akty, které neukládají povinnosti,

¹²¹ FENYK, J., SMEJKAL, L. 2012, op. cit., s. 151

¹²² BOHUSLAV, L. 2014, op. cit., s. 176

¹²³ FENYK, J., SMEJKAL, L. 2012, op. cit., s. 151

¹²⁴ Pojem corporate governance nemá jednoznačnou definici, podle OECD se jím rozumí systém, jímž je společnost řízena a kontrolována, jehož cílem je efektivní a transparentní systém fungování společnosti. Upravuje vzájemné vztahy mezi řídicími orgány společnosti, nejvyššími orgány a dalšími zainteresovanými stranami.

ale stanoví, jakým způsobem probíhají procesy v rámci právnické osoby, jedná se např. o organizační řád.¹²⁵ Je-li s ohledem na typ podnikání zapotřebí specifická úprava interních procesů, je možné upravit povinnosti i zvláštními vnitřními předpisy - např. standardy obchodního jednání, protikorupčními vnitřními pravidly, interními účetními pravidly, pravidly na ochranu osobních údajů, archivačním řádem, pravidly pro nakládání s hotovostí apod.¹²⁶

Nelze opomenout přijetí opatření, která řeší kárný postih zaměstnanců či členů orgánů, v případě, že úmyslně nebo z nedbalosti poruší závazné předpisy (jak interní předpisy společnosti, tak právní předpisy České republiky a předpisy Evropské unie) a tím dojde k poškození zájmů společnosti.¹²⁷

Jsou-li dané osoby povinny tato opatření dodržovat, je nezbytné, aby s nimi byly řádně seznámeni. Osobám musí být umožněno do nich jednoduše nahlédnout a musí být k dispozici v jazyce, kterému dotyčné osoby rozumějí. Soubor opatření by měl být také dostupný v oficiálním jazyce státu, ve kterém je právnická osoba registrována, aby mohl být v případném trestním řízení předložen orgánům činným v trestním řízení za účelem případného vyvinění.

3.1.2. Další možná preventivní opatření

Jedním z dalších možných preventivních opatření, která může právnická osoba zejména větších rozměrů učinit, je vytvoření pozice tzv. firemního ombudsmana. Ten může sloužit mimo jiné jako nezávislý orgán, zprostředkující jakousi platformu pro zaměstnance či členy orgánů pro sdělování podezření z páčání trestné činnosti na pracovišti. V souvislosti s takovým jednáním se hovoří o tzv. whistleblowingu (neboli případ, kdy stávající či bývalý zaměstnanec upozorní na protiprávní praktiky na pracovišti orgány či instituce, které jsou oprávněny danou situací prověřit a případně

HURYCHOVÁ, Klára. OECD zveřejnila revidované Principy corporate governance. *Obchodněprávní revue*. 2015, č. 10, s. 302-304

¹²⁵ FENYK, J., SMEJKAL, L. 2012, op. cit., s. 152

¹²⁶ FENYK, J., SMEJKAL, L. 2012, op. cit., s. 153

¹²⁷ BOHUSLAV, L. 2014, op. cit., s. 177

zakročit)¹²⁸, který se mimo jiné doporučuje upravovat ve vnitřním předpise tak, aby bylo zaručeno srozumění daných osob s tímto institutem a tedy jeho fungování.

3.2. Detekční nástroje

Detekční nástroje by měly být užívány k odhalení trestné činnosti. Jejich účelem je zaznamenat toto porušení co nejdříve, aby mohlo dojít prostřednictvím reaktivních nástrojů k adekvátní reakci.

Detekční mechanismy se v dnešní době mohou vyskytovat v automatizované podobě, nejsou tedy zátěží pro pracovní síly a zejména mohou téměř okamžitě reagovat, což z nich činí velmi účinný prostředek k ochraně před protiprávní činností.¹²⁹

Základem odhalení trestné činnosti je dostatečná kontrola právnické osoby. Ta musí být pravidelná a důsledná, upravena interními předpisy tak, aby mohla okamžitě identifikovat trestnou činnost a mohl být zahájen další reaktivní postup směřující k zamezení nebo odstranění následků trestné činnosti. Interní opatření by ideálně měla zahrnovat i modelové situace, kdy půjde pouze o pokus nebo přípravu trestného činu a i pro tento případ mít upravený postup.¹³⁰ Potřebnost pravidelných kontrol a inspekcí potvrzuje i studie Cohena ve vztahu k trestné činnosti korporací ohrožující životní prostředí, podle níž mají četné inspekce a prohlídky prováděné na úrovni korporace větší efekt na odrazení od trestné činnosti než má závažnost případných sankcí.¹³¹

Dle výzkumu zabývající se hospodářskou kriminalitou¹³² (kde respondenty byly společnosti) je rostoucí tendence v odhalování podvodů pomocí systémových

¹²⁸ Transparency International Česká republika. Whistleblowing a ochrana oznamovatelů v ČR [online]. Praha: Transparency International ČR, 2009, s. 7. Dostupné z: https://www.transparency.cz/wp-content/uploads/TIC_whistleblowers_2009_cz.pdf (8. 6. 2017) In FENYK, J., SMEJKAL, L. 2012, op. cit., s. 153

¹²⁹ PwC. Celosvětový průzkum hospodářské kriminality 2016 [online]. Zpráva za Českou republiku, 2016. Dostupné z: <https://www.pwc.com/cz/cs/hospodarska-kriminalita/assets/pdf/global-economic-crime-survey-2016-cz.pdf> (4. 6. 2017)

Průzkumu se zúčastnilo 6337 respondentů ze 115 zemí, vč. 79 významných společností z České republiky.

Průzkum byl proveden za účelem analýzy současných trendů hospodářské kriminality. Jelikož ale byly respondenty společnosti, dovolím si použít informace z tohoto výzkumu i pro účely této práce.

¹³⁰ FENYK, J., SMEJKAL, L. 2012, op. cit., s. 154

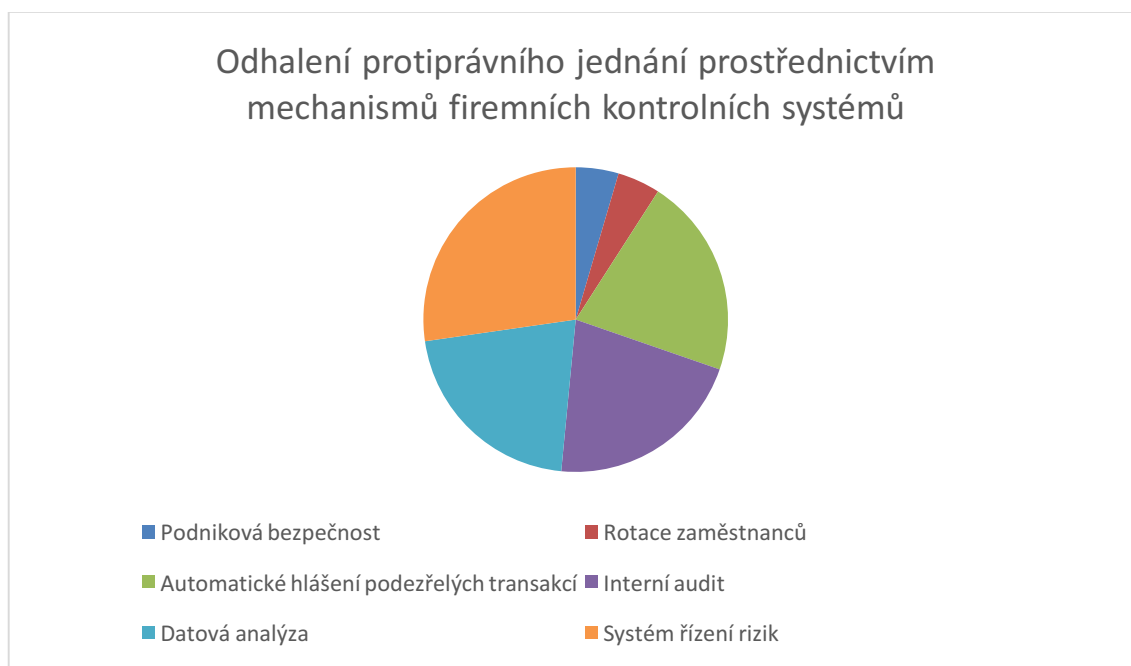
¹³¹ SIMPSON, S., GIBBS, C., RORIE, M., SLOCUM, L. A., COHEN, M. A., 2013, op. cit., s. 236

¹³² PwC, Celosvětový průzkum hospodářské kriminality 2016., 2016, op. cit.

mechanismů, kdy v roce 2011 se jednalo o odhalení 54% protiprávního jednání ze zkoumaného vzorku, kdežto v roce 2016 bylo odhaleno již 68%.

Výzkum také uvádí nejčastěji užívané detekční metody, prostřednictvím kterých dochází k odhalení protiprávního jednání. Metody jsou rozděleny na tři podtypy: mechanismy firemních kontrolních systémů, mechanismy korporátní kultury a mechanismy mimo oblast vlivu vedení společnosti.

Ve vztahu k České republice průzkum mezi nástroje firemních kontrolních systémů řadí řízení rizik podvodů, prostřednictvím kterýchž respondenti odhalili nejvíce protiprávních jednání (18%), dále 14% protiprávních jednání bylo odhaleno prostřednictvím interního auditu, datové analýzy (která vykazuje rostoucí tendenci v odhalování trestné činnosti: z 5% odhalených případů v roce 2014 bylo v roce 2016 odhaleno 14%), monitorování podezřelých transakcí (které taktéž zaznamenalo zvýšení z 8% na 14%), po 3% protiprávního jednání bylo odhaleno prostřednictvím mechanismů podnikové bezpečnosti a rotací zaměstnanců.¹³³

Příloha č. 2: Odhalení protiprávního jednání prostřednictvím mechanismů firemních kontrolních systémů v České republice, uváděno v %. PwC. Celosvětový průzkum hospodářské kriminality 2016.¹³⁴

¹³³ PwC, Celosvětový průzkum hospodářské kriminality 2016., 2016, op. cit.

¹³⁴ Tamtéž

Podle výše uvedeného průzkumu existují metody, které tak účinné nejsou či vykazují propad v počtu odhaleného protiprávního jednání. Jde o metody korporátní kultury, tedy informování přes anonymní informační linku či prostřednictvím interního varování, které v České republice ve sledovaném období nezaznamenalo žádné protiprávní jednání. Průzkum uvádí, že 3% odhalených případů bylo zaznamenáno díky externímu varování. Dle průzkumu je efektivně fungující anonymní informační linka účinným nástrojem v boji s trestnou činností, ve zkoumaném případě s hospodářskou kriminalitou. Teoreticky by měla být součástí compliance programu, zakládat se na anonymitě a důvěrnosti a mimo jiné poskytovat ochranu oznamovatelů.¹³⁵ Podněty by měla řádně analyzovat a vyřešené zveřejňovat a tím přispívat k větší transparentnosti společnosti. Nicméně, jak ukazuje zkoumání, prozatím není tento systém v České republice účinný (a není vysoce účinný ani v zahraničí: pro srovnání, dle informací z průzkumu sloužil v celosvětovém měřítku k odhalení 5% případů a pouze v rámci střední a východní Evropě 4%).¹³⁶

Průzkum také uvádí případy, kdy dochází k odhalování trestné činnosti bez přičinění společnosti. V České republice uvedly dotázané společnosti, že náhodou bylo odhaleno 14% případů, oznámením orgánů činných v trestním řízení 3%. V České republice žádná z dotazovaných společností nevedla, že by investigativní média odhalila některý její trestný čin.¹³⁷

3.3. Reaktivní nástroje

Reaktivní nástroje navazují na odhalení trestné činnosti prostřednictvím detekčních mechanismů. Jejich účelem je vynucování plnění daných opatření, zamezení v pokračování trestné činnosti a minimalizování již vzniklých škod.

3.3.1. Interní opatření v rámci společnosti

Užití reaktivních nástrojů v rámci společnosti je možno rozlišit na základě úpravy přičitatelnosti trestného činu právnické osobě obsažené v právním řádu daného státu.

¹³⁵ PwC, Celosvětový průzkum hospodářské kriminality 2016., 2016, op. cit.

¹³⁶ Tamtéž

¹³⁷ Tamtéž

V kontinentálním právním systému je v současné době rozlišováno mezi dvěma základními modely konstrukce trestného činu právnické osoby.

a)

Podle prvního modelu je právnická osoba odpovědná pouze odvozeně.¹³⁸ Výsledkem uplatnění daného přístupu je možné identifikovat konkrétní fyzickou osobu odpovědnou za trestnou činnost.

Jednou z variant takového přístupu je model založený na teorii alter ega, kdy je trestní odpovědnost dovozována z konkrétního protiprávního jednání fyzické osoby, která je ve vedoucím postavení právnické osoby. Protiprávní jednání fyzické osoby musí být zaviněné. Tento model vychází z předpokladu, že právnická osoba odpovídá za výběr osob vykonávající kontrolní a řídicí funkce a vzhledem k tomu odpovídá i za jejich deliktní jednání.¹³⁹ Tento přístup však není v současnosti dobře využitelný z důvodu přílišné složitosti organizačních struktur dnešních společností, vyvozuje totiž odpovědnost pouze ve vztahu k osobám ve vedoucím postavení, což je v mnoha případech obtížné identifikovat.¹⁴⁰

Uplatňuje-li právní řád tento způsob konstrukce trestného činu právnické osoby, poté v případě, kdy právnická osoba zaznamenaná v rámci svých detekčních mechanismů protiprávní jednání svého zaměstnance či člena orgánu a orgán činný v trestním řízení zahájí trestní stíhání, nemůže se z trestní odpovědnosti vyvinut, neboť jednání osoby ve vedoucím postavení je ztotožňováno s jednáním právnické osoby a bez dalšího se zaviněné jednání předpokládá.¹⁴¹ Pokračování a postup řízení závisí v souladu s vyšetřovací zásadou již plně na úvaze soudu.

b)

Ve druhém případě se jedná o model založený na konceptu, že je právnická osoba odpovědná za trestný čin, bez ohledu na vazbu s konkrétním trestným činem fyzické

¹³⁸ DANKOVÁ, K. 2017, op. cit., s. 66

¹³⁹ FOREJT, P., HABARTA, P., TREŠLOVÁ, L. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim s komentářem. Praha. Linde 2012

¹⁴⁰ ČEP, D. Korekční prvky trestní odpovědnosti právnických osob a „zbavení se“ trestní odpovědnosti právnickou osobou. Právní rozhledy 2017, č. 10, s. 343-352

¹⁴¹ ČEP, D. 2017, op. cit., s. 343-352

osoby. Tento koncept se nazývá tzv. původní odpovědnost právnické osoby a může mít několik obdob.

Jednou z nich je tzv. organická teorie - model reflektující více povahu právnické osoby: podle něj je právnická osoba více než souhrn svých členů. Povinnosti dané zákonem jsou na fyzických osobách nezávislé. Sutherland prokázal, že některé právnické osoby i poté, co se fyzické osoby ve vedoucích pozicích vystřídaly, stále páchají trestnou činnost.¹⁴² Z toho je možno dovodit, že existují určité okolnosti, které mají na trestnou činnost právnické osoby vliv – již výše zmiňovaná korporátní kultura, která je do určité míry na fyzických osobách nezávislá a jejímž cílem je předcházení trestné činnosti. Pokud se společnost od stanovené korporátní kultury odchyluje, nedodržuje ji či je-li její korporátní kultura společnosti tolerantní či podporující trestnou činnost, je založena její trestní odpovědnost.¹⁴³ Pokud se podle Dankové uzná, že právnická osoba není pouze prostým souhrnem svých členů, je možné o ní uvažovat jako o primárním subjektu trestní odpovědnosti.¹⁴⁴

Hlavní výhodou druhého přístupu je možnost určité korekce trestní odpovědnosti. To se projevuje zejména v podobě doktríny, která spatřuje vinu právnické osoby ve vadě v její organizační struktuře spočívající v nedostatku kontrolních mechanismů – ať se jedná již o jejich nedostatečnou efektivitu nebo o nedodržování či porušování interních kontrolních opatření.¹⁴⁵ Takováto koncepce totiž umožňuje právnické osobě, aby orgánu činnému v trestním řízení prokázala, že soubor jejích interních opatření byl kvalitně a dostatečně účinně zpracován, všechny dotčené osoby s ním byly patřičným způsobem seznámeny a všechna opatření byla následně dodržována. Pokud všechny tyto skutečnosti právnická osoba bez pochybností prokáže, soud může na základě své úvahy trestní odpovědnost právnické osoby limitovat.

Právnická osoba by tedy ve světle výše uvedeného měla s takovou možností při úvaze o interních opatřeních počítat a upravit postup, který se bude snažit snížit případné sankce za trestnou činnost na minimum – např. prostřednictvím spolupráce

¹⁴² DANKOVÁ, K. 2017, op. cit., s. 67

¹⁴³ ČEP, D. 2017, op. cit., s. 343-352

¹⁴⁴ DANKOVÁ, K. 2017, op. cit., s. 67

¹⁴⁵ ČEP, D. 2017, op. cit., s. 343-352

s orgány činnými v trestním řízení či důsledné archivace všech dokumentů o přijatých a dodržovaných opatřeních.

3.3.2. Sankce v podobě informování veřejnosti

Jak bylo uvedeno v předchozím výkladu, kriminogenním faktorem je i nedostatečná informovanost obyvatelstva o trestné činnosti korporací.

Dle Clinarda a Yeagera je právě zveřejnění informací o protiprávní činnosti korporací jedním z nejméně obávaných následků ukládání sankcí.¹⁴⁶ Z hlediska ukládání trestů rozhodovacím orgánem je právě trest zveřejnění rozsudku jeden ze způsobů, jak je možné zvýšit informovanost veřejnosti o trestné činnosti právnických osob a tím zároveň přispět ke snížení vlivu kriminogenního faktoru nedostatečné informovanosti obyvatelstva.

3.3.3. Sankce v podobě peněžitého trestu

Ke tvorbě reaktivních opatření lze využít i teorii racionální kalkulace, dle níž je motivem rozhodování právnických osob porovnání zisků a ztrát. Rozhoduje-li se právnická osoba výlučně na základě dosažení zisku, snížením výhodnosti protiprávního jednání lze teoreticky dosáhnout omezení rozhodování k páčání protiprávní činnosti.¹⁴⁷

Právnická osoba se rozhoduje spíše než na základě sankcí teoreticky hrozících na základě sankcí, které může reálně očekávat.¹⁴⁸ Pokud je tedy praxí rozhodovacích orgánů států, že právní úprava sice umožňuje ukládat vysoké peněžitě tresty, nicméně k tomu ve skutečnosti nedochází, může právnická osoba při vzetí tohoto faktu do úvahy dospět ke zvolení ekonomicky výhodnější protiprávní cesty.

¹⁴⁶ CLINARD, M. B., YEAGER, P. C., 1980, op. cit., s. 318

¹⁴⁷ DANKOVÁ, K. 2017, op. cit., s. 70

¹⁴⁸ Tamtéž

4. Využití kriminologických faktorů v české právní úpravě

Česká právní úprava poskytuje prostor pro uplatnění znalostí kriminologických faktorů zejména v souvislosti s institutem vyvinění právnické osoby z trestní odpovědnosti – které je upraveno zejména ustanoveními § 8 odst. 2 písm. b) a odst. 5 ZTOPO.

Ještě před tím, než se budu zabývat samotnými ustanoveními, bych si ve snaze o komplexnost výkladu dovolila krátce popsat přičitatelnost trestní odpovědnosti právnické osobě, na kterou výše zmíněné vyvinění z trestní odpovědnosti navazuje.

4.1. Přičitatelnost trestného činu právnické osobě

Jedním z nejzásadnějších důvodů, proč na území České republiky došlo k přijetí zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, byla poměrně častá praktika, která měla za následek nedostatečnou účinnost stíhání fyzických osob jednajících za právnické osoby. Ty se ve snaze vyhnout se trestnímu stíhání odvolávaly na skutečnost, že rozhodoval orgán společnosti¹⁴⁹ a v důsledku složité struktury právnických osob již nebylo možné individuálně odpovědnou osobu vysledovat. To pak v mnoha případech vedlo k zastavení trestního stíhání či zproštění obžaloby. Bylo tedy žádoucí přijmout úpravu, která by zajistila postihem právnických osob účinnější ochranu společenských zájmů.¹⁵⁰

Česká republika při přijetí trestní odpovědnosti právnických osob do svého právního řádu rozhodla o zavedení trestní odpovědnosti v podobě tzv. pravé trestní odpovědnosti. ZTOPO vychází z pojetí právnické osoby jako subjektu práva, který je odlišný od fyzických osob, je uměle právem vytvořený a nadaný právní subjektivitou, deliktí způsobilostí, vnitřní organizací a majetkovou autonomií. Jelikož vznik a existence právnických osob jsou v souladu s teorií fikce jakousi právní konstrukcí, lze předpokládat, že i způsob jednání právnické osoby navenek musí být uměle

¹⁴⁹ BOHUSLAV, L., 2014, op. cit., s. 119

¹⁵⁰ ŠÁMAL, P. K trestněprávní odpovědnosti právnických osob. Bulletin advokacie. 2011, č. 11, s. 19-29

zkonstruován z důvodu, že právnická osoba nemá jako celek vlastní vůli a nemůže ji tedy navenek projevovat.¹⁵¹

Jednou ze zásad trestního práva hmotného je princip odpovědnosti za zavinění. Zavinění je obecně chápáno jako „*vnitřní, psychický vztah pachatele k podstatným složkám trestného činu*“.¹⁵² Právnická osoba ovšem postrádá volní a intelektovou způsobilost, nelze v tomto případě na právnickou osobu uplatnit stejný model zavinění jako na osobu fyzickou.¹⁵³

ZTOPO tedy vychází z teorie přičitatelnosti a zakotvuje fikci zavinění, na základě které lze právnické osobě přičítat zavinění, pokud nastaly určité okolnosti. Dle Jelínka je třeba takovou konstrukci považovat za zvláštní odpovědnost právnické osoby za zavinění, která se liší od pojmu viny u fyzické osoby.¹⁵⁴

Na povahu teorie přičitatelnosti trestného činu právnické osobě v současné době neexistuje jednotný názor. Z důvodu složitosti problematiky se v následujícím výkladu zabývám pouze krátkým přehledem obsahu ustanovení.¹⁵⁵

ZTOPO uvádí v ustanovení § 8 odst. 1 okolnosti, za kterých je právnické osobě možné přičítat trestní odpovědnost následovně:

Trestným činem spáchaným právnickou osobou je protiprávní čin spáchaný v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, jednal-li tak:

a) statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, anebo jiná osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat,

¹⁵¹ ŠÁMAL, P. Ještě k zavinění právnické osoby podle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *Právní rozhledy*. 2017, č. 5, s. 169-179

¹⁵² ŠÁMAL, P. § 15 [Úmysl]. In: ŠÁMAL, P, GRIVNA, T, HERCZEG, J, KRATOCHVÍL, V, PÚRY, F, RIZMAN, S, ŠÁMALOVÁ, M, VÁLKOVÁ, H, VANDUCHOVÁ, M. *Trestní zákoník (EVK)*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, s. 202

¹⁵³ VIDRNA, J., PERGL, R. Přičítání. *Trestní právo*, Praha: C. H. Beck, 2011, č. 6, s. 17 In BOHUSLAV, L., 2014, op. cit., s. 120

¹⁵⁴ JELÍNEK, J., HERCZEG, J. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou. Praha: Leges, 2012, s. 71 In BOHUSLAV, L., 2014, op. cit., s. 121

¹⁵⁵ K debatě o přičitatelnosti trestného činu právnické osobě srov. např. ŠÁMAL, P. Ještě k zavinění právnické osoby podle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *Právní rozhledy*. 2017, č. 5, s. 169-179, ČEP, D. Nad zaviněním jako základem trestného činu právnické osoby (tj. přičitatelnosti a otázkám souvisejícím). *Právní rozhledy*, 2016, č. 15–16, s. 531–540 či BOHUSLAV, L., 2014, op. cit., s. 119-144

b) osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která u této právnické osoby vykonává řídicí nebo kontrolní činnost, i když není osobou uvedenou v písmenu a),

c) ten, kdo vykonává rozhodující vliv na řízení této právnické osoby, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby, nebo

d) zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení (dále jen „zaměstnanec“) při plnění pracovních úkolů, i když není osobou uvedenou v písmenech a) až c),

jestliže jí ho lze přičítat podle odstavce 2.

Při definování trestného činu právnické osoby je nutné dodržovat zásadu zákonnosti, tedy požadavek *nullum crimen, nulla poena sine lege*. Skutková podstata trestného činu právnické osoby, stejně jako u osoby fyzické, jsou protiprávnost, objekt, objektivní stránka, subjekt a subjektivní stránka.¹⁵⁶

Protiprávnost je odrazem skutečnosti, že určitá jednání zvýšenou měrou poškozují nebo ohrožují zájmy uznané společností. V případě ZTOPO jsou jednání označené jako trestné činy stanoveny v ust. § 7 ZTOPO (trestnými činy se pro účely ZTOPO rozumí zločiny nebo přečiny uvedené v trestním zákoníku (z. č. 40/2009 Sb., dále jen „TZ“), s výjimkou taxativně stanovených trestných činů).¹⁵⁷

Objekt neboli chráněný zájem trestných činů, vychází z chráněných zájmů v TZ (jde např. o zájem na ochraně života, zdraví, vlastnictví, životního prostředí,...).

Co se týče objektivní stránky, musí se jednat o protiprávní čin spáchaný v zájmu nebo v rámci činnosti právnické osoby (ve znění novely ZTOPO č. 183/2016 Sb., dříve i jménem právnické osoby). Jde o jakýsi korektiv zamezující situaci, aby byl právnické osobě přičítán trestný čin spáchaný osobou vymezenou v § 8 odst. 1 ZTOPO, který nemá

¹⁵⁶ FENYK, J., SMEJKAL, L. 2012, op. cit., s. 29

¹⁵⁷ Tamtéž

žádnou spojitost s danou právnickou osobou a jde tedy o excés. Jelikož se jedná o znaky objektivní povahy, nezkoumá se ve vztahu k nim zavinění.¹⁵⁸

Subjektem trestného činu může být pouze právnická osoba.

Právnická osoba není schopna vytvořit vnitřní vztah k trestnému následku, neboli zavinění, a proto se naplnění subjektivního znaku dokazuje nepřímou¹⁵⁹, prostřednictvím relevantního jednání následující kategorie osob:

a) *statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, anebo jiná osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat,*

Dle ust. § 163 OZ „statutárnímu orgánu náleží veškerá působnost, kterou zakladatelské právní jednání, zákon nebo rozhodnutí orgánu veřejné moci nesvěří jinému orgánu právnické osoby.“ Jedná se o jednání v zastoupení, neboť jak bylo zmíněno výše, právnická osoba není nadána volní způsobilostí, její vůli nahrazují členové jejich orgánů a ti za ní jako její zástupci jednají.¹⁶⁰ Podle Bohuslava se nemusí jednat pouze o statutární orgány či jeho členy, ale i o zástupce právnické osoby, není také rozhodné, zda se jedná o individuální či kolektivní orgán.¹⁶¹ Dále se může jednat i o jiné osoby, vyplývá-li toto postavení ze společenské smlouvy či v případě zaměstnanců zastoupení v rozsahu obvyklém vzhledem k jejich zařazení nebo funkci (viz ust. § 166 odst. 1 OZ).

Toto ustanovení bylo pozměněno novelou ZTOPO č. 183/2016 Sb. Původní znění § 8 odst. 1 písm. a) zní následovně: *statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, anebo jiná osoba, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat.* Dle Šámala změna není provedena správně, neboť např. v původním smyslu kategorie osob „jednající jménem právnické osoby“ byla mířena například na osoby likvidátora či nuceného správce. Podle dnešního znění však na to, aby se mohly považovat tyto osoby

¹⁵⁸ DĚDIČ, Jan. § 8 [Trestní odpovědnost právnické osoby]. In: ŠÁMAL, P. a kol., 2012, op. cit., s. 160-226

¹⁵⁹ FENYK, J., SMEJKAL, L. 2012, op. cit., s. 30

¹⁶⁰ DĚDIČ, J., 2012, op. cit., s. 160-226

¹⁶¹ BOHUSLAV, L., 2014, op. cit., s. 123

za osoby „ve vedoucím postavení právnické osoby“, bude nutno užít značně rozšiřující výklad.¹⁶²

Dle Gvozdeka je záměrem dané úpravy zúžit okruh subjektů přičitatelnosti. Uvádí, že předchozí úprava vedla k umožnění přičítání trestní odpovědnosti širokému okruhu osob. Jeho tvrzení dokládá výrokem ministra spravedlnosti Pelikána v Senátu Parlamentu ČR, který uvedl, že trestně odpovědná podle předchozí úpravy může být i uklízečka, která půjde koupit mycí prostředky pro zaměstnavatele, neboť bude vystupovat jako zástupce zaměstnavatele a spadala by do rozsahu ust. § 8 odst. 1 písm. a) předchozího znění zákona. Dle současného znění zákona je však možné ji trestnou činností přičítat pouze za splnění podmínek ust. § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO – nyní bude totiž spadat pod ust. § 8 odst. 1 písm. d) ZTOPO jakožto zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení.¹⁶³

b) osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která u této právnické osoby vykonává řídicí nebo kontrolní činnost, i když není osobou uvedenou v písmenu a),

Osoba vykonávající řídicí nebo kontrolní činnost je obecně osoba, která je v rámci organizační struktury právnické osoby takovými funkcemi pověřena. Pro účely aplikace zákona postačí, vykonává-li osoba pouze jednu z těchto funkcí.¹⁶⁴

Za osoby vykonávající řídicí činnost se považují zejména vrcholné orgány právnické osoby, u akciové společnosti např. valná hromada. U velkých společností se může objevovat situace, kdy se vrcholné orgány zaměřují spíše na vedení co do obecného směru a strategií a konkrétní řízení společnosti bývá svěřováno jiným osobám, např. výkonnému řediteli.¹⁶⁵

Osobami vykonávající kontrolní činnost se ve smyslu zákona rozumí členové orgánů specializovaných na kontrolní činnost. Například v případě akciové společnosti jde

¹⁶² ŠÁMAL, P. K trestní odpovědnosti právnických osob po novele provedené zákonem č. 183/2016 Sb.. Trestněprávní revue. 2016, č. 11-12, s. 247-253

¹⁶³ GVOZDEK, F. Zamyšlení nad novelou zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Bulletin advokacie. 2016, č. 11, s. 42-45

¹⁶⁴ ŠÁMAL, P. 2016, op. cit.

¹⁶⁵ Tamtéž

o členy dozorčí rady. Kontrolními funkcemi mohou být pověřeny i jiné osoby, rozhodující je pracovní náplň dané osoby.¹⁶⁶

c) ten, kdo vykonává rozhodující vliv na řízení této právnické osoby, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby, nebo

Toto ustanovení je relevantní ve vztahu ke vztahům uvnitř podnikatelského seskupení, které jsou upravené § 71 a násl. zákona č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích (dále jen „ZOK“). Jedná se zejména o osoby v postavení vlivné osoby, ovládající a ovládané osoby a úpravu koncernu.¹⁶⁷

d) zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení (dále jen „zaměstnanec“) při plnění pracovních úkolů, i když není osobou uvedenou v písmenech a) až c),

Zaměstnancem se rozumí fyzická osoba, která vykonává závislou práci a je v pracovněprávním vztahu s danou právnickou osobou. Může se jednat i o advokáta, neboť ten může být také v pracovním poměru ke společnosti.

Osobou v obdobném postavení se rozumí například člen družstva s pracovním vztahem k družstvu, zaměstnanec agentury práce, či pracovník pracující na základě tzv. Švarcova systému.¹⁶⁸

Na výčet osob, které se mohou dopustit trestného činu, navazuje přičitatelnost spáchání trestného činu ustanovením §8 odst. 1 ZTOPO in fine: „*jestliže jí ho lze přičítat podle odstavce 2*“. Žďárský označuje § 8 odst. 1 ZTOPO za formální podmínku vykonatelnosti, kdežto § 8 odst. 2 ZTOPO jako materiální podmínku vytýkatelnosti (kdy se jedná o vytýkatelnosti *stricto sensu*), která navazuje na zavinění fyzické osoby. Podle jeho názoru je koncepce § 8 ZTOPO postavena na přímém přičítání jednání osob

¹⁶⁶ ŠÁMAL, P. 2016, op. cit.

¹⁶⁷ BOHUSLAV, L., 2014, op. cit., s. 124

Pro podrobnější popis osob vykonávající rozhodující vliv na řízení právnické osoby např. PÚRY, F., ŠÁMAL, P. Trestní odpovědnost v souvislosti s rozhodováním kolektivních orgánů. Právník, Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2013, č. 11, s. 1077

¹⁶⁸ DĚDIČ, J., 2012, op. cit., s. 160-226

uvedených v § 8 odst. 1 písm. a) až d) ZTOPO z důvodu přičítání zavinění dané fyzické osoby.

Ustanovení §8 odst. 2 ZTOPO upravuje okolnosti, za nichž je možné přičítat jednání osob uvedených v odstavci 1 právnické osobě následovně:

Právnické osobě lze přičítat spáchání trestného činu uvedeného v § 7, jestliže byl spáchán

a) jednáním orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c), nebo

Jednáním se rozumí jednání, které naplňuje znaky trestného činu uvedeného v § 7 ZTOPO a nemusí se jednat o jednání ve smyslu právního jednání právnické osoby.¹⁶⁹

b) zaměstnancem uvedeným v odstavci 1 písm. d) na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c) anebo proto, že orgány právnické osoby nebo osoby uvedené v odstavci 1 písm. a) až c) neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřizeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.

V ust. § 8 odst. 3 ZTOPO je zdůrazněno, že pokud se nepodaří zjistit, která konkrétní fyzická osoba spáchala trestný čin, nebrání to vyvozování trestní odpovědnosti právnické osoby.

V následujícím odstavci se uvádí, že se uvedené ustanovení odstavců 1 a 2 uplatní i v případech, kdy k danému jednání došlo před vznikem právnické osoby, dále v případech, kdy právnická osoba vznikla, ale bylo rozhodnuto o neplatnosti právnické osoby, a v situacích, kdy je právní úkon zakládající oprávnění k jednání za právnickou osobu neplatný či neúčinný. Účelem tohoto ustanovení je ochrana před zneužitím

¹⁶⁹ DĚDIČ, J., 2012, op. cit., s. 160-226

povahy a účinků konkrétních právních jednání v úmyslu vyhnout se trestní odpovědnosti.¹⁷⁰

Uvedené ustanovení odstavců 1 a 2 se uplatní také v případech, kdy není jednajícím fyzická osoba za takový trestný čin trestně odpovědná.

4.2. Možnost vyvinění se z trestní odpovědnosti právnické osoby

Na přičitatelnost trestní odpovědnosti právnické osobě úzce navazuje možnost vyvinění se z takové odpovědnosti. Ve vztahu k tomuto institutu považují za příhodné zmínit historický vývoj: ZTOPO ve znění účinném do 30. 11. 2016 neumožňoval právnickým osobám se vyvinět ve vztahu k osobám vyčteným v § 8 odst. 1 písm. a) až c). Exkulpační kritéria byla stanovena pouze pro kategorii zaměstnanců v § 8 odst. 1 písm. d) za podmínek § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO, což bylo v nové úpravě ponecháno. Dle Bohuslava bylo tedy rozlišováno mezi dvěma kategoriemi osob, na které se vztahovala odlišná kritéria.

V případech, kdy se právnické osobě přičítalo jednání orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c), se jednalo o situace, kdy uvedené „osoby *nejednaly čistě v osobním zájmu bez vztahu k právnické osobě*“.¹⁷¹ Pokud se tedy tato skupina osob dopustila trestné činnosti jménem právnické osoby, v jejím zájmu, popř. v rámci její činnosti, právnické osobě byl protiprávní čin přičítán automaticky, bez možnosti vyvinění – dle názoru mnohých tak docházelo k jakési presumpci viny.¹⁷² Jediný možný způsob obhajoby byl, že jednání odpovědné fyzické osoby nebylo činěno jménem právnické osoby, v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti – tedy, že nebyly naplněny formální, základní podmínky pro přičítání jednání fyzické osoby osobě právnické.¹⁷³

Ve druhém případě týkající se zaměstnanců zákon reflektoval vhodnost opatrného chování vedení společnosti respektující právní předpisy¹⁷⁴ a přičítal právnické osobě

¹⁷⁰ FENYK, J., SMEJKAL, L. 2012, op. cit., s. 42

¹⁷¹ BOHUSLAV, L. 2014, op. cit., s. 124

¹⁷² GVOZDEK, F. 2016, op. cit.

¹⁷³ KOUDELKA, L. Novelizace zákona o trestní odpovědnosti právnických osob č. 418/2011 Sb. zákonem č. 183/2016 Sb., *Soudce*, roč. XIX, č. 3/2017

¹⁷⁴ Tamtéž

trestněprávní činnost spáchanou zaměstnanci buďto na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánu právnické osoby nebo některé z osob uvedených v § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO, anebo proto, že orgány právnické osoby nebo osoby uvedené v § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu (ust. § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO v původním znění).

Dle poznatků státního zastupitelství bylo v období 1. 1. 2012 – 17. 8. 2016 zvažováno použití vyvinění právnické osoby s odkazem na § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO přinejmenším celkem v 5 věcech, čtyřmi krajskými státními zastupitelstvími.¹⁷⁵

Po novele č. 183/2016 Sb. zůstává v intencích těchto odstavců znění zákona stejné (až na drobné rozdíly ve specifikování osob v ust. § 8 odst. 1 písm. a) a b) ZTOPO), novela však přináší nové ustanovení § 8 odst. 5 ZTOPO, které zní následovně:

*Právnická osoba se trestní odpovědnosti podle odstavců 1 až 4 zproští, pokud vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v odstavci 1 zabránila.*¹⁷⁶

Výše uvedené rozlišení osob do dvou kategorií je již v důsledku zakotvení nového ustanovení nepříhodné – toto ustanovení totiž dvě odlišné kategorie přičitatelnosti nereflektuje tím, že umožňuje jednotný způsob vyvinění všem osobám uvedeným v § 8 odst. 1 ZTOPO. Novela však ponechává kategorii zaměstnanců v zásadě tak, jak ji rozlišovala předchozí úprava. Vzniká tedy aplikační problém, jenž je blíže rozvinut v podkapitole 5. 2. 2.

Problémů však toto ustanovení přineslo hned několik, v následujícím výkladu se je pokusím popsat.

¹⁷⁵ Nejvyšší státní zastupitelství: Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Průvodce novou právní úpravou pro státní zástupce. 1 SL 123/2016. 2016, s. 10

¹⁷⁶ Ust. §8 odst. 5 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, Část druhá

4.2.1. Neurčitost užívaných pojmů

Již v § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO, stejně jako v nově přidaném § 8 odst. 5 ZTOPO je užito slovní spojení „*lze spravedlivě požadovat*“. Tento neurčitý termín zákonodárce nikterak nespecifikoval, což je, zejména v oblasti trestního práva problematické. Dle Bohuslava nemá neurčitá terminologie v trestním právu místo a náleží spíše do oblasti soukromého práva.¹⁷⁷ Dle Gvozdeka je absence výkladu výše uvedeného slovního spojení v rozporu se zásadními principy trestního práva – zejm. se zásadou *nullum crimen, nulla poena sine lege*.¹⁷⁸

V novém ustanovení § 8 odst. 5 ZTOPO byl nejasný termín ponechán. Byl doplněn o nové kritérium „*vynaložení veškerého úsilí, které lze spravedlivě po právnické osobě požadovat*“.

Čep navrhuje vymezit pojem „*spravedlivě požadovat*“ přesněji a inspiruje se např. polskou úpravou, která obdobnou situaci upravuje jako „*zachování náležité opatrnosti, požadované danou situací*“ či úpravou rakouskou, která hovoří o „*řádné a náležité opatrnosti*“. Připomíná, že není třeba čerpat inspiraci ze zahraničí, neboť v judikatuře Nejvyššího soudu se již dlouhá léta používá institut péče řádného hospodáře členů volených orgánů společnosti¹⁷⁹, který pro tento účel také může sloužit.

Inspiraci k tomu, jaká měřítko by měly orgány činné v trestním řízení brát při posuzování situace, zda právník osoba „*vynaložila veškeré úsilí*“, které lze po ní spravedlivě požadovat do úvahy, poskytuje Čep: mimo jiné jde o poměry právník osoby - její finanční možnosti, zázemí či organizační strukturu, které představují jakýsi materiální a personální rámec, který určuje rozsah zajištění možných opatření směřujících k zamezení trestné činnosti. Orgány činné v trestním řízení musí vždy postupovat ke každému případu individuálně a zohledňovat všechny konkrétní skutkové

¹⁷⁷ BOHUSLAV, L. Přičitatelnost trestného činu právník osobě. In IN JELÍNEK, J. a kol.: Trestní odpovědnost právník osob v České republice – bilance a perspektivy. Praha: Leges, 2013, s. 152

¹⁷⁸ GVOZDEK, F. 2016, op. cit., s. 42-45

¹⁷⁹ „*Povinnost jednat s péčí řádného hospodáře se přitom rozumí povinnost vykonávat funkci člena voleného orgánu s nezbytnou loajalitou a s potřebnými znalostmi a pečlivostí.*“

LASÁK, J. § 159 [Požadavky na výkon funkce člena voleného orgánu právník osoby]. In: LAVICKÝ, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, s. 815

K péči řádného hospodáře srov. např. usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 5 Tdo 1224/2006 ze dne 18. 10. 2006

okolnosti a možnosti každé právnické osoby. Podle Čepa sice nelze vyloučit riziko, že při posuzování bude docházet ke spekulacím, nicméně je to podle něj jediný způsob, jak pojímat kritérium vynaložení veškerého úsilí, které lze po právnické osobě spravedlivě požadovat jako subjektivní.¹⁸⁰

Rozhodně lze přisvědčit názoru, že splnění takto obecně vymezeného požadavku u konkrétní právnické osoby záleží na posouzení rozhodujícího orgánu, nicméně *de lege ferenda* bych navrhovala vymezení určitých hranic takového požadavku. Dle mého názoru by se mohl zákonodárce inspirovat např. ZOK, který ve vztahu k péči řádného hospodáře (která, jak je uvedeno výše, je pro tento účel příhodná) tuto činnost popisuje v § 51 odst. 1 ZOK takto: *Pečlivě a s potřebnými znalostmi jedná ten, kdo mohl při podnikatelském rozhodování v dobré víře rozumně předpokládat, že jedná informovaně a v obhajitelném zájmu obchodní korporace; to neplatí, pokud takovéto rozhodování nebylo učiněno s nezbytnou loajalitou.* K posuzování péče řádného hospodáře jsou dále stanoveny v § 52 odst. 1 ZOK určitá vodítka: *Při posouzení, zda člen orgánu jednal s péčí řádného hospodáře, se vždy přihlédnou k péči, kterou by v obdobné situaci vynaložila jiná rozumně pečlivá osoba, byla-li by v postavení člena obdobného orgánu obchodní korporace.* V aplikaci na stanovený případ by mohl zákonodárce upravit termín *spravedlivý požadavek* například na: *„právnická osoba se trestní odpovědnosti ... zproští¹⁸¹, pokud vynaložila veškeré úsilí, které bylo za daných okolností možné požadovat za předpokladu, že právnická osoba rozhodla o takových opatřeních s pečlivostí a potřebnými znalostmi a jednala v dobré víře, informovaně a v obhajitelném zájmu právnické osoby. Při posuzování vynaložení úsilí se vždy přihlédnou k péči, kterou by v obdobné situaci vynaložila jiná rozumně pečlivá právnická osoba.“*

Další nepřesností je užití slovního spojení „právnická osoba se trestní odpovědnosti... zproští ...“. Použití termínu zproštění, označováno také jako liberace, není v tomto případě vhodné – užívá se totiž ve vztahu k objektivní odpovědnosti. Objektivní odpovědnost se uplatňuje v případě přestupků právnické osoby¹⁸², ve

¹⁸⁰ ČEP, D., 2017, op. cit., s. 343-35

¹⁸¹ k použití tohoto termínu viz další pojednání

¹⁸² dle znění z. č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, účinného od 1. 7. 2017, dříve také správní delikty

správním řízení jsou poté připuštěny pouze skutečnosti objektivního charakteru. V tomto případě, kde se jedná o zvláštní subjektivní odpovědnost z důvodu subjektivního posouzení vynaložení veškerého úsilí ze strany právnické osoby, se v souvislosti se zbavením trestní odpovědnosti hovoří o vyvinění neboli exkulpací.¹⁸³ Zákodárce tedy měl v tomto případě zvolit formulaci „právnická osoba se z trestní odpovědnosti ... vyviní ...“.

Jelínek taktéž zmiňuje nevhodnost formulace „...úsilí, které na ní (právnické osobě) bylo možné požadovat“, neboť právnické osoby jsou uměle vytvořené subjekty, které samy nevytváří vůli ani nejednají - požadavek určitého jednání na právnické osobě je tedy dle jeho názoru nesprávnou personalizací právnické osoby.¹⁸⁴

4.2.2. Vztah § 8 odst. 2 písm. b) a § 8 odst. 5 ZTOPO

Jak bylo zmíněno, v porovnání s předchozí úpravou vyvinění ZTOPO rozšiřuje ustanovením § 8 odst. 5 ZTOPO okruh osob, na které se může ustanovení vztahovat. Jedná se o rozšíření o osoby uvedené v § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO, nelze ale opomínat fakt, že se toto ustanovení aplikuje i na osoby uvedené v § 8 odst. 1 písm. d) ZTOPO – tedy zaměstnance a osoby v obdobném postavení. Na tyto osoby se však vztahují také ustanovení vyvinění na základě § 8 odst. 1 písm. d) ZTOPO za podmínek § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO.

V důsledku nové úpravy tedy existují dvě alternativní podmínky přičitatelnosti trestného činu spáchaného zaměstnancem právnické osoby.¹⁸⁵

Jaké je ale nejlepší řešení při souběhu ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO a § 8 odst. 5 ZTOPO? V případě naplnění podmínky trestněprávní činnosti zaměstnance spáchané na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánu právnické osoby nebo osob uvedených v § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO dle Čepa lze nejspíše aplikovat ve vztahu k takovému rozhodnutí, schválení či pokynu i § 8 odst. 5 ZTOPO. Soud bude podle něj muset v takovém případě vyhodnotit, zda právnická osoba vynaložila veškeré úsilí, které po ní lze spravedlivě požadovat k tomu, aby trestněprávní činnosti

¹⁸³ CHROMÝ, J., RŮŽIČKA, M. K mantinelům vyvinění trestní odpovědnosti právnické osoby ve smyslu § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. *Státní zastupitelství*, Wolters Kluwer ČR a.s., 2017, roč. 2017, č. 1, s. 21 - 25.

¹⁸⁴ JELÍNEK, J. K rozsahu kriminalizace jednání právnických osob a možnosti právnické osoby. In: JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob - pět let poté*. Praha: Leges, 2017, s. 47

¹⁸⁵ ČEP, D., 2017, op. cit., s. 343-35

zaměstnance na základě rozhodnutí, schválení nebo pokynu zabránila. Autor shledává možný problém v pojetí povahy „schválení“, neboť dané chování vyžaduje iniciativu přímo zaměstnance a nikoliv vedení. Pokud však zaměstnanci bude udělen souhlas osob uvedených v § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO, považuje to autor za dostatečné okolnosti pro naplnění předpokladů pro přičitatelnost odpovědnosti právnické osobě.¹⁸⁶

Co se týká druhé okolnosti přičitatelnosti trestní odpovědnosti právnické osoby týkající se ve stručnosti nedostatků v zavedených kontrolních opatřeních právnické osoby, je dle Čepa aplikace pravidla obsaženého v § 8 odst. 5 ZTOPO paradoxní. Dle jeho názoru, pokud bude potvrzena podmínka přičitatelnosti, tedy že skutečně existuje nedostatek v kontrolních opatřeních právnické osoby, vyvstává otázka, zda se právnická osoba bude schopna vyvinut z trestní odpovědnosti poukázáním na vynaložení veškerého úsilí, které po ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu uvedenou osobami vyjmenovanými v § 8 odst. 1 ZTOPO zabránila.

Podle Čepa je to hypoteticky možné za předpokladu, že orgány právnické osoby či osoby uvedené v § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO neprovedly opatření, k jejichž provedení byli povinni dle jiného právního předpisu: v takovém případě by ve smyslu § 8 odst. 5 ZTOPO bylo klíčové, zda právnická osoba při nedostatečném provádění těchto opatření vynaložila veškeré úsilí, která je po ní možné spravedlivě požadovat.¹⁸⁷

Paradox dle Čepa nastává v situaci, kdy právnická osoba neprovede opatření, která je na ní možno spravedlivě požadovat ve smyslu § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO. Aplikace pravidla § 8 odst. 5 ZTOPO, které je založeno na obdobném principu jako § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO zde může působit interpretační problém.¹⁸⁸

Bohuslav na tento problém nahlíží tak, že je zřejmé, že co do „spravedlivého požadavku“ se ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO překrývá s § 8 odst. 5 ZTOPO. Podle něj *„vzhledem ke skutečnosti, že při provedení příslušných opatření vztahujících se k zaměstnanci vůbec nedojde k přičtení trestní odpovědnosti právnické osoby, lze předpokládat, že stran kategorie „zaměstnanec právnické osoby“ bude mít ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO aplikační přednost před užitím ustanovení § 8 odst. 5*

¹⁸⁶ ČEP, D., 2017, op. cit., s. 343-35

¹⁸⁷ Tamtéž

¹⁸⁸ Tamtéž

*ZTOPO, na základě něhož dojde k následnému zproštění trestní odpovědnosti právnické osoby poté, co bude trestní odpovědnost právnické osobě přičtena“.*¹⁸⁹

Dle Gvozdeka se jedná o duplicitní úpravu vyvinění zaměstnanců a osob v obdobném postavení. Podle něj je taková úprava nežádoucí a bylo by podle něj efektivnější, kdyby se právnická osoba mohla vyvinít ve vztahu k protiprávní činnosti svých zaměstnanců a osob v obdobném postavení při plnění pracovních úkolů pouze za podmínek § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO. Podle něj již většina právnických osob disponuje úpravou preventivních opatření ve vztahu ke svým zaměstnancům a je tedy nadbytečné a ekonomicky nevýhodné, aby právnická osoba musela reflektovat úpravu § 8 odst. 5 ZTOPO, zejména když jsou její dopady zatím nejasné.¹⁹⁰

Dle mého názoru v případě spáchání trestného činu zaměstnancem na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnické osoby nastává situace, kdy se nemůže uplatnit § 8 odst. 5 ZTOPO. Občanský zákoník pojímá právnické osoby jako entity, které nejsou způsobilé samostatně jednat a které musí být při každém jednání zastoupeny – prostřednictvím orgánů právnické osoby, které v současném pojetí právní úpravy neprojevují vůli právnické osoby přímo, ale právnickou osobu zastupují. Orgány jsou tedy „organizační útvary v rámci právnické osoby vzniklé na základě zákona nebo zakladatelského dokumentu, které vytvářejí její vůli“.¹⁹¹ Z toho důvodu podle mého názoru nemůže v případě přičtení trestní odpovědnosti právnické osobě za trestný čin zaměstnance na základě § 8 odst. 1 písm. d) za podmínek § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánu právnické osoby dojít k vyvinění právnické osoby z důvodu vynaložení veškerého úsilí, které na ní bylo možné spravedlivě požadovat, aby spáchání trestného činu uvedenými osobami zabránila, neboť orgán právnické osoby tvoří její vůli a předpokládá se jakési ztotožnění se s rozhodnutím, schválením či pokynem, který vydá, což nelze považovat za úsilí vynaložené k zabránění trestného činu. Jsou-li osoby uvedené v odst. 1 písm. a) až c) oprávněny na stejném právním základě jako orgány oprávněny tuto osobu zastupovat, měl by se stejný náhled uplatnit i na ně.

¹⁸⁹ BOHUSLAV, L. K otázce přenesení důkazního břemene ve vztahu k trestní odpovědnosti právnických osob. In JELÍNEK, J. Trestní právo procesní - minulost a budoucnost. Praha: Leges, 2016, s. 103

¹⁹⁰ GVOZDEK, F., 2016, op. cit., s. 42-45

¹⁹¹ ČERNÁ, S., ŠTENGLOVÁ, I., PELIKÁNOVÁ, I., DĚDIČ, J. Obchodní právo: podnikatel, podnikání, závazky s účastí podnikatele. Praha: Wolters Kluwer, 2016.

V případě, kdy právnická osoba neprovede taková opatření, která měla provést dle jiného právního předpisu, souhlasím s názorem Čepa, že záleží na konkrétním posouzení, zda právnická osoba, i přes to, že došlo k nedostatečnému provádění daných opatření, vynaložila veškeré úsilí.¹⁹²

Co se týče situace, kdy právnická osoba neprovedla opatření, která po ní lze spravedlivě požadovat lze přisvědčit názoru Bohuslava – tedy, že se požadavky obou ustanovení překrývají a z důvodu, že se právnické osobě nepřičte vůbec trestní odpovědnost na základě § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO nelze již aplikovat § 8 odst. 5 ZTOPO.¹⁹³

4.2.3. Nesprávná konstrukce přičitatelnosti

Šámal upozorňuje na skutečnost, že při současné podobě konstrukce přičitatelnosti mohou vznikat situace, kdy by u právnické osoby na základě shledání, že vynaložila veškeré úsilí, které po ní lze spravedlivě požadovat, nedošlo k založení trestní odpovědnosti i přesto, že její statutární orgán vytvořil určitou korporátní kulturu směřující proti páčání protiprávní činnosti, zdůrazňoval ji ve svých vnitřních předpisech i v compliance programech, a poté sám spáchal trestný čin v zájmu právnické osoby jako fyzická osoba – člen statutárního orgánu ve smyslu § 8 odst. 1 písm. a) ZTOPO a poté by na základě principu obsaženém v § 8 odst. 5 ZTOPO požadoval nepřičítání trestní odpovědnosti právnické osobě právě z důvodu, že právnická osoba, za kterou v obou případech jednal, vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby zabránila protiprávnímu chování těchto osob.¹⁹⁴

Dle Šámala by přispělo k větší jasnosti konstrukce přičitatelnosti, kdyby bylo dané ustanovení formulováno odlišně, např. následovně: „(5) Právnické osobě nelze přičítat podle odstavce 2 jednání osob uvedených v odstavci 1 písm. b), c) a d), pokud vynaložila veškeré úsilí, které po ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu těmito osobami zabránila.“¹⁹⁵

¹⁹² ČEP, D., 2017, op. cit., s. 343-35

¹⁹³ BOHUSLAV, L. Compliance program a jeho východiska zejména v zahraniční praxi. In: JELÍNEK, J. 2017, op. cit., s. 73

¹⁹⁴ ŠÁMAL, P. 2016, op. cit., s. 247-253

¹⁹⁵ Tamtéž

Podle názoru NSZ nebude z povahy věci § 8 odst. 5 ZTOPO dopadat na osoby uvedené v § 8 odst. 1 písm. c) ZTOPO – tedy na toho, *kdo vykonává rozhodující vliv na řízení této právnické osoby, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby.*¹⁹⁶

4.2.4. Důkazní břemeno

Další problematickou oblastí tohoto ustanovení je otázka přenesení důkazního břemena v trestním řízení proti právnickým osobám.

Trestní řád (z. č. 141/1961 Sb., trestní řád, dále jen „TŘ“) s pojmem důkazního břemena neoperuje. Úloha soudu či případně jiných orgánů činných v trestním řízení je v souladu se zásadou vyšetřovací povinností prokázat vinu obviněného. Nezávisí tedy na aktivitě či pasivitě stran řízení – aktivitu musí vyvíjet soud. Nepodaří-li se prokázat po skončení důkazního řízení skutečnosti bez důvodných pochybností, uplatní se presumpce nevinu, ze které vyplývá princip *in dubio pro reo* - nejsou-li rozhodné skutečnosti případu dostatečně prokázány, je nutno rozhodnout ve prospěch obviněného.¹⁹⁷

Ze zásady presumpce nevinu vyplývá také *zásada nemo tenetur edere instrumenta contra se* – obviněný není povinen v řízení dokazovat žádnou skutečnost. Navrhovat důkazy svědčící o nevině obviněného je pouze jeho právem, nikoliv povinností.

Podle Šámala se hovoří v trestním řízení o tzv. materiálním důkazním břemenu představující rozsah práv obviněného v trestním řízení (lze uvést např. právo obhajoby, právo vyhledávat a opatřovat důkazy, zpochybnit je apod.) a z těchto práv vyplývající podíl obviněného na dokazovacím procesu. V důsledku materiálního břemena dojde k situaci, kdy obviněný sice nemá povinnost vyvrátit usvědčující důkaz, z vlastního zájmu o zproštění obžaloby tak však sám od sebe činí.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Nejvyšší státní zastupitelství, 2016, op. cit., s. 14

¹⁹⁷ VAŠUTOVÁ, V. Specifika dokazování v odlišných právních procesech. Právní rozhledy. 2011, č. 22, s. 795-803

¹⁹⁸ MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 137 In VAŠUTOVÁ, V., 2011, op. cit., s. 795-803

Názory odborníků se však na důkazní břemeno v trestním právu liší, Růžek¹⁹⁹ existenci důkazního břemene odmítá, připouští ho naopak v podobě materiálního důkazního břemene např. Fenyk²⁰⁰ či Púry²⁰¹.

Princip *nemo tenetur se ipsum accusare*, neboli nikdo není povinen sám sebe obviňovat, byl uznán i na mezinárodní úrovni, jak dovodil ve své rozhodovací praxi Evropský soud pro lidská práva (dále jen „ESLP“), jako součást práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „EÚLP“). Na vnitrostátní úrovni lze nalézt dílčí principy v čl. 37 odst. 1 a čl. 40 odst. 4 Listiny základních práv a svobod (dále jen „LZPS“), které dále příslušné právní předpisy rozvádějí.²⁰²

Tento princip však býval pojmán pouze ve vztahu k fyzickým osobám. Ve vztahu k právnickým osobám bylo zejména v souvislosti s přijímáním ZTOPO uvažováno nad vymezením důkazního břemene ve vztahu k trestnímu řízení právnických osob. Obecně se na řízení proti právnickým osobám, jak stanoví § 1 odst. 2 ZTOPO, nestanoví-li ZTOPO jinak, použije TZ, v řízení proti právnické osobě TŘ a v řízení o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních přiměřeně zákon o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních (č. 104/2013 Sb.), není-li to z povahy věci vyloučeno. Dle Šámala se tímto ustanovením rozumí i uplatnění základních zásad trestního práva procesního, které nejsou bezprostředně vázány na fyzické osoby, včetně presumpce nevinu, práva na obhajobu, zákazu nucení k sebeobviňování apod.²⁰³

Jak bylo uvedeno výše, TŘ důkazní břemeno explicitně nezmiňuje a ani ZTOPO se k důkaznímu břemenu v řízení proti právnickým osobám nevyjadřuje. Otázku, zda lze klást důkazní břemeno na právnickou osobu, je tedy nutno dovodit výkladem.

¹⁹⁹ RŮŽEK, A. Povinnost dokazovat a důkazní břemeno. In: SOLNAŘ, V. Problém dokazování. Stát a právo, sv. 13. Praha: Academia, 1968, s. 97 a násl. In: BOHUSLAV, L. 2016, op. cit.

²⁰⁰ CÍSAŘOVÁ, D., FENYK, J., GRIVNA, T. a kol. Trestní právo procesní. 5. Vydání. Praha: ASPI, 2008, s. 287-288 In BOHUSLAV, L., 2016, op. cit.

²⁰¹ PŮRY, F. Existuje důkazní břemeno v trestním řízení? In FENYK, J. Pocta Dagmar Císařové k 75. narozeninám. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007, s. 104 In BOHUSLAV, L., 2016, op. cit., s. 96

²⁰² ČEP, D. Nad možnostmi uplatnění principu *nemo tenetur* v podmínkách trestní odpovědnosti právnických osob. Právní rozhledy. 2017, č. 2, s. 48-57

²⁰³ ŠÁMAL, P., DĚDIČ, J. GRIVNA, T., PŮRY, F., ŘÍHA, J. Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 74 In Bohuslav, 2016, op. cit., s. 100

V trestním řízení proti fyzickým osobám je zásadní zjištění, zda se určitý skutek stal a zda je takový skutek trestným činem. Následně je nutno zjistit konkrétního pachatele trestného činu, u kterého je dovozena trestní odpovědnost.²⁰⁴

V trestním řízení proti právnickým osobám je zásadní zjištění, zda je trestný čin fyzické osoby (alternativně je přípustná i možnost, kdy se nepodaří zjistit, která konkrétní fyzická osoba jednala dle § 9 odst. 3 ZTOPO) přiřítelný právnické osobě a tedy schopný založit trestní odpovědnost právnické osoby. Situace se tedy liší v tom, že v případě řízení proti právnickým osobám orgány činné v trestním řízení zjišťují možnou přiřítelnost právnické osobě.²⁰⁵

Tradičně, jak je uvedeno výše, se vychází z předpokladu, že je na orgánech činných v trestním řízení, aby dokázaly vinu obviněného. V souvislosti se ZTOPO situace není tak jednoznačná. V odborné literatuře se někdy dokonce hovoří o tzv. de facto obráceném důkazním břemenu.²⁰⁶ To důrazně odmítá např. Danková ve své práci, kdy tvrdí, že není možné v souladu se zásadami trestního řízení dospět k závěru, že důsledkem nečinnosti obviněné právnické osoby může být rozhodnutí o její vině.²⁰⁷

Obdobně se vyjadřuje Pelc, kdy upozorňuje na nebezpečnost přístupu, který připouští v jakési podobě de facto obrácené důkazní břemeno, neboť může vzbuzovat dojem, že provádění takového principu orgány činnými v trestním řízení může být v rozporu se stěžejními zásadami spravedlivého trestního řízení. Podle něj toto východisko nelze použít ani při stanovování správné taktiky obhajoby, neboť v některých případech může být výhodnější ponechat aktivitu na orgánech činných v trestním řízení a na konkrétní výsledky jejich aktivit následně reagovat ad hoc.²⁰⁸

Dle Práškové se projevuje v trestním řízení obdobně jako ve správním řízení materiální důkazní břemeno (viz výše). V takovém případě je možné, že se správní orgán důsledkem pasivity obviněného nedozví rozhodná fakta, která může dodat pouze obviněný a následně správní orgán nemá povinnost „domyslet“ a vypořádat se se všemi

²⁰⁴ BOHUSLAV, L., 2016, op. cit., s. 99

²⁰⁵ Tamtéž

²⁰⁶ PELC, V. Důkazní břemeno v oblasti trestní odpovědnosti právnických osob. In: Kolektiv autorů. Aktuální otázky civilního a trestního řízení se zaměřením na rekonstrukci občanského soudního řádu a trestního řádu ve světle principů demokratického a právního státu. Praha: Všehrd, spolek českých právníků, 2016, s. 140

²⁰⁷ DANKOVÁ, K., 2014, op. cit., s. 53

²⁰⁸ PELC, V. 2016, op. cit., s. 143

možnými pravděpodobnými skutečnostmi.²⁰⁹ Pro srovnání se uvádí existence prokázání vynaložení veškerého úsilí, které lze po právnické osobě požadovat ve správním řízení, kdy úspěšné uplatnění má za následek zproštění odpovědnosti právnické osoby.²¹⁰

Bohuslav předkládá následovné řešení problematického jevu: jelikož je trestní odpovědnost právnické osoby vždy odvozována od trestného činu fyzické osoby, orgány činné v trestním řízení postupují v souladu s § 2 odst. 5 TŘ, tedy *tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí*. Při posuzování přičitatelnosti trestného činu právnické osobě navrhuje použít teleologický výklad vycházející z předpokladu, že zákonodárce od právnické osoby očekával, že přijme dostatečná opatření k předcházení trestné činnosti. Dovojuje také, že pokud státní zástupce dospěje ke zjištění, že právnická osoba nepřijala žádná opatření k předcházení trestné činnosti, bude úkolem právnické osoby (za očekávaného předpokladu, že bude mít zájem na nezaložení trestní odpovědnosti) dokázat státnímu zástupci opak – nesmí zůstat mlčet.²¹¹

NSZ k tomu ve svém metodickém postupu potvrzuje, že vinu obviněného lze vyslovit pouze na základě zjištěného skutkového stavu, o němž nejsou důvodné pochybnosti. Ve vztahu k trestnímu řízení právnických osob je třeba se vypořádat s otázkou vynaložení dostatečného úsilí. NSZ předpokládá, že na dokazování takových skutečností bude mít obhajoba zvlášť zájem²¹², z čehož lze usuzovat, že se očekává aktivita právnické osoby.

4.2.5. Rozhodování soudů

Prozatím jedním z prvních známých případů, kdy české soudy rozhodovaly o zavedení interních opatření k předcházení trestné činnosti (dále jako „compliance programy“), je trestní řízení proti společnosti AGROTEC a.s. z důvodu podezření ze spáchání trestného činu v souvislosti s veřejnými zakázkami pro společnost Česká pošta, s. p.

²⁰⁹ PRÁŠKOVÁ, H. Důkazní břemeno v řízení o správních deliktech. In: Bratislavské právnické forum 2015. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie 9.-10. Októbra 2015. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2015, s. 375 In BOHUSLAV, L., 2016, op. cit., s. 101

²¹⁰ PRÁŠKOVÁ, H., 2015, op. cit., s. 376

²¹¹ BOHUSLAV, L., 2016, op. cit., s. 104

²¹² Nejvyšší státní zastupitelství, 2016, op. cit., s. 15

Počátkem února 2017 zastavil Městský soud v Praze trestní stíhání s odůvodněním, že konkrétní trestný čin byl sice spáchán, ale s odkazem na novelu ZTOPO č. 183/2016 Sb. rozhodl, že společnost vynaložila veškeré úsilí, které po ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby ke spáchání trestného činu nedošlo.²¹³

Lze poukázat na vyjádření společnosti, která popisuje přijatá interní opatření: „*Naše společnost v oblasti prevence vynaložila veškeré úsilí. Jde o systematický soubor opatření - o vnitřní předpisy, metodiku, školení, etický kodex, etickou telefonní linku, systém compliance, systém interní bezpečnosti. Od roku 2013 jsme také držitelem protikorupčního certifikátu od společnosti Det Norske Veritas.*“²¹⁴

Proti danému rozhodnutí bylo podáno odvolání k Vrchnímu soudu v Praze. K datu uzavření práce nebylo o odvolání rozhodnuto, je ale zřejmé, že rozhodnutí Vrchního soudu může přinést větší představu o tom, co si soudní výklad představuje pod slovním spojením „vynaložení veškerého úsilí, které lze po právnické osobě spravedlivě požadovat“.

Jako určité vodítko může sloužit sestavení seznamu základních prvků, které by měla právnická osoba přijmout do svého compliance programu za účelem splnění podmínek uložených ZTOPO. Dle Bohuslava se jedná o následující body: plná podpora ze strany vedení společnosti a akcionářů, nezávislé vyhodnocení trestněprávních rizik, přijetí přiměřených pravidel a opatření pro odstranění či snížení rizik, jednoznačný a průhledný systém vnitřních předpisů, nastavený systém dělby kompetencí a kontroly či auditu nad dodržováním přijatých pravidel a procesů, zavedení a vyhodnocování tzv. oznamovatelské linky, školení v oblasti trestní odpovědnosti právnických osob a poskytování efektivní právní podpory zejména zaměstnancům právnické osoby.²¹⁵

Jednoznačně lze prozatím z rozhodnutí Městského soudu v Praze usuzovat, že společnosti by neměly případnou přípravu prevenčních a kontrolních mechanismů a kontrolu jejich dodržování podceňovat.

²¹³ LINHARTOVÁ, J., BICEK, R. Compliance program zachránil první společnost před trestní odpovědností. Schönherr Journal, ročník II, 1/2017, 19. 4. 2017, s. 8

²¹⁴ Pozn. Jedná se o vyjádření z novinového článku, nikoliv vyjádření relevantní v trestním řízení

Stíhané firmy se mohou vyvinut díky dokumentům, ukázal případ Agrotecu [online]. 2017. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/stihani-firem-soud-agrotec-d0q-/domaci.aspx?c=A170302_202939_domaci_ekl (9. 6. 2017)

²¹⁵ BOHUSLAV, L. Compliance program a jeho východiska zejména v zahraniční praxi. In: JELÍNEK, J. 2017, op. cit., s. 80

Závěr

Předmětem mého zkoumání byly kriminologické faktory kriminality páchané právníckými osobami. Stanoveným cílem této práce bylo tyto faktory v první řadě popsat a následně zkoumat jejich možné uplatnění. Zásadní otázky, na které jsem se rozhodla již v úvodu prostřednictvím této práce odpovědět, zněly: Má znalost kriminologických faktorů kriminality právníckých osob praktické využití? Jaké jsou možné kriminologické faktory mající vliv na kriminalitu páchanou právníckými osobami a znalost kterých z nich lze prakticky využít? Jak lze využít kriminologické faktory kriminality právníckých osob při předcházení trestné činnosti? Jak lze tyto faktory využít při reagování na trestnou činnost? Jak lze tyto faktory využít při odhalování trestné činnosti? Využila Česká republika poznání kriminologických faktorů právníckých osob v její trestněprávní úpravě? Pokud ano, je tato úprava dostatečná či je možný prostor pro zlepšení?

Odpověď na otázku, zdali má znalost výše uvedených kriminologických faktorů praktické využití, je zásadní. V této práci jsem vycházela z pozitivního předpokladu. Zdali se můj předpoklad potvrdil, bude zodpovězeno na konci této kapitoly.

Faktory byly rozříděny do jednotlivých úrovní – mikro: jednotlivec, meso: právnícká osoba, makro: společnost nebo trh obecně. Přehled kriminologických faktorů jsem podrobně popsala ve druhé kapitole. Na tomto místě bych však zmínila faktory, se kterými je dle mého názoru možné dále pracovat a mají určité využití při sestavování jak compliance programů na úrovni společnosti, tak případně i na obecnější úrovni, při tvorbě právních předpisů. Z faktorů působících na makro úrovni, tedy společnosti či trhu obecně, má podle mého názoru praktické uplatnění zvažování faktoru druhu odvětví a informovanosti obyvatelstva. Na úrovni právníckých osob (meso úroveň) je třeba zvažovat faktor velikosti právnícké osoby, její zaměření na zisk, působení tzv. teorie racionální kalkulace a vliv tzv. korporátní kultury. Na úrovni jednotlivce (mikro úroveň) má smysl zvažovat působení tří jevů popsaných jako teorie kognitivní disonance, normalizace a neutralizace.

Také využití faktorů obecně se v této práci dělí do několika skupin: na opatření prevenční, detekční a reaktivní. Při předcházení trestné činnosti lze využít poznatky o kriminologických faktorech zejména v souvislosti s přípravou souborů interních opatření společnosti sloužících k zajišťování a fungování interní kontroly a dodržování

stanovené korporátní kultury, které se většinou nazývají compliance programy. V této oblasti spatřuji potenciálně největší možnost uplatnění faktorů, neboť jejich znalost může vést k podchycení rizikových skutečností a tím pádem k vytvoření fungujícího compliance programu, díky němuž je možné efektivně předcházet, kontrolovat a účinně reagovat na trestnou činnost konanou uvnitř právnické osoby či právnickou osobou.

Co se týká opatření sloužících k detekci trestné činnosti, v této oblasti spatřuji využití kriminologických faktorů zejména ve vztahu k sestavování interního systému řízení rizik právnické osoby, neboť dle provedeného výzkumu se tento systém ukázal jako neúčinnější. Naopak systémy korporátní kultury sloužící k zaznamenávání trestné činnosti (jako je například interní varování či podnět na anonymní informační linku) vykazují velmi malou úspěšnost.

V oblasti reaktivních nástrojů je možné kriminologické faktory využít zejména při zvažování výši sankcí, které je možné právnické osobě udělit za páchání protiprávní činnosti, kde se aplikuje poznání z teorie racionální kalkulace. Je možné také v důsledku poznatků o vlivu informovanosti obyvatelstva na páchání trestné činnosti zvažovat uveřejnění rozsudku jako adekvátní sankci. V zásadě největší prostor však opět dostává compliance program – totiž program, který pokud je důsledně sestavený na základě poznatků o kriminologických faktorech kriminality právnických osob a uzpůsobený dané konkrétní právnické osobě a zejména který je řádně dodržovaný, umožňuje v některých právních řádech v případě spáchání trestné činnosti vyvinění právnické osoby z trestní odpovědnosti.

Česká republika ve své trestněprávní úpravě předpokládá možné využití kriminologických faktorů zejména ve vztahu k institutu vyvinění právnické osoby z trestní odpovědnosti, jednak v ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO, tak v novém ustanovení vneseném do ZTOPO jeho novelou č. 183/2016 Sb., § 8 odst. 5. Byť znění zákona není zcela jednoznačné, lze z něj usuzovat, že zákonodárce považuje za vhodné, aby právnická osoba sestavila určitý soubor interních opatření určených ke kontrole, předcházení a detekci trestné činnosti – jak jest stanoveno v daných ustanoveních – aby právnická osoba *provedla opatření, která po ní lze spravedlivě požadovat, zejména provést povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřizeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvracení následků spáchaného trestného činu* (§ 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO) či *vynaložila veškeré*

úsilí, které po ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu zabránila (§ 8 odst. 5 ZTOPO). K sestavení účinného compliance programu je žádoucí znát konkrétní faktory působící na trestnou činnost právnických osob, na otázku lze tedy odpovědět, že Česká republika v její trestněprávní úpravě počítá s použitím kriminologických faktorů kriminality právnických osob.

Jak již bylo zodpovězeno výše, zákonodárství České republiky předpokládá určitou znalost kriminologických faktorů, ta ale musela být dovozena výkladem. Nad dostatečností takové úpravy je možné polemizovat. Jak bylo v práci rozepsáno, dle některých názorů posouzení vyvinění právnické osoby je čistě subjektivní záležitost a mělo by se odehrávat pouze ve vztahu ke konkrétnímu subjektu, čemuž obecné vymezení „*spravedlivého požadavku*“ tak, jak je upraven v současném zákoně, vyhovuje. Proti tomu se však vymezuje četné množství odborníků, kteří mají za to, že v trestním právu není možné upravovat podmínky trestní odpovědnosti neurčitými pojmy, neboť je to v rozporu se základními zásadami trestního práva. S takovým názorem souhlasím. Z mého pohledu je tedy současná česká právní úprava nedostatečná, protože neposkytuje právní jistotu. Je vysoce pravděpodobné, že pojem *spravedlivého požadavku* vymezí v budoucnu judikatura (k prvnímu očekávanému rozhodnutí viz Kapitola 5), dle mého názoru by měla být úprava takové důležitosti zahrnuta v zákoně. Ve své práci jsem navrhovala inspiraci např. úpravou péče řádného hospodáře v ZOK. Ono ustanovení § 8 odst. 5 ZTOPO s sebou přináší i další interpretační problémy, jako je například otázka důkazního břemena či vztah § 8 odst. 2 písm. b) a § 8 odst. 5 ZTOPO, které také ve své práci zmiňuji.

V úvodu této kapitoly byla položena otázka, zdali má znalost výše uvedených kriminologických faktorů praktické využití. Dle mého názoru má. Právnické osoby mohou páchat protiprávní činnost, která je závažná a která by jim měla být přičítána, zároveň ale může dojít k situaci, kdy bude prostřednictvím právnické osoby spácháno protiprávní jednání, ke kterému došlo i přes to, že se právnická osoba snažila takovému jednání všemi možnými způsoby, zejména právě s využitím poznatků o kriminalitě právnických osob, zabránit. Je třeba mít také na paměti zásadu subsidiarity trestní represe. Na právnické osoby nelze nahlížet pouze jako na umělé subjekty, neboť mohou mít i další rozměr – např. mohou zaměstnávat stovky zaměstnanců, kteří by kvůli protiprávnímu jednání jednatele společnosti přišli v důsledku trestu zrušení právnické osoby o zaměstnání. Pokud daná společnost ovšem přijala a dodržovala již výše

zmiňovaná opatření, měla by mít možnost se od takového jednání distancovat a z trestní odpovědnosti, která se jí přičítá na základě teorie přičitatelnosti, se vyvinit. Pokud to dané právní řády umožňují, právnická osoba by na základě kriminologických faktorů měla poznatky využít, identifikovat rizika, přizpůsobit poznatky na své podmínky a sestavit a následně dodržovat určitý systém opatření.

Použité prameny a literatura

Monografie

- BOHUSLAV, L. Trestní odpovědnost právnických osob. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014
- BOX, S. Power, crime and mystification. London: Tavistock, 1983
- CÍSAŘOVÁ, D., FENYK, J., GŘIVNA, T. a kol. Trestní právo procesní. 5. Vydání. Praha: ASPI, 2008
- CLINARD, M. B., YEAGER, P. C. Corporate Crime, New York: The Free Press, 1980
- COLEMAN, J. W. The criminal elite (6th edition). New York: St. Martin's Press, 2006
- CROALL, H. Understanding white collar crime. Philadelphia: Open University Press. Crime and justice (Buckingham, England), 2001
- ČERNÁ, S., ŠTENGLOVÁ, I., PELIKÁNOVÁ, I., DĚDIČ, J. Obchodní právo: podnikatel, podnikání, závazky s účastí podnikatele. Praha: Wolters Kluwer, 2016
- DRUCKER, P. F. Concept of Corporation. Revised edition. New York: Mentor, 1972
- ENGELS, F. The Condition of the Working Class in England, 1895
- FRIEDRICH, David O. Trusted criminals: white collar crime in contemporary society. 4th ed. Belmont, CA: Wadsworth Cengage Learning, 2010
- GERLOCH, A. Teorie práva. 6. Vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013
- GOBERT, J., PUNCH, M. Rethinking Corporate Crime. LexisNexis Butterworths, 2003
- GŘIVNA, T. SCHEINOST, M. ZOUBKOVÁ, I. a kol. Kriminologie. 4. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014
- MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007
- NEWBURN, T. Criminology. William Publishing, 2007
- SHOVER, N. Defining Organizational Crime. Corporate and Governmental Deviance: Problems of Organizational Behavior in Contemporary Society, New York: Oxford University Press, 1978

- SCHEINOST, M. et al. Kriminalita očima kriminologů. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010
- SNIDER, L. Bad business – Corporate crime in Canada. Scarborough, Ontario: Nelson Canada, 1993
- STONE, Ch. Where the Law Ends: The Social Control of Corporate Behavior, New York: Harper and Row, 1975
- TAYLOR, I. Crime in Context: A Critical Criminology of Market Societies. Cambridge: Polity Press, 1999
- VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. Základy kriminologie a trestní politiky. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, Beckovy mezioborové učebnice, 2012

Komentáře

- FENYK, J., SMEJKAL, L. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012
- FOREJT, P., HABARTA, P., TREŠLOVÁ, L. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim s komentářem. Praha: Linde, 2012
- JELÍNEK, J., HERCZEG, J. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou. 2. Vydání. Praha: Leges, 2013
- JELÍNEK, J., HERCZEG, J. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou. Praha: Leges, 2012
- LAVICKÝ, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014
- ŠÁMAL, P, GŘIVNA, T, HERCZEG, J, KRATOCHVÍL, V, PÚRY, F, RIZMAN, S, ŠÁMALOVÁ, M, VÁLKOVÁ, H, VANDUCHOVÁ, M. Trestní zákoník (EVK). 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012
- ŠÁMAL, P., DĚDIČ, J. GŘIVNA, T., PÚRY, F., ŘÍHA, J. Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: C. H. Beck, 2012

Kapitoly v kolektivních sbornících

- BOHUSLAV, L. Compliance program a jeho východiska zejména v zahraniční praxi. In JELÍNEK, J. Trestní odpovědnost právnických osob - pět let poté. Praha: Leges, 2017

- BOHUSLAV, L. K otázce přenesení důkazního břemene ve vztahu k trestní odpovědnosti právnických osob. In JELÍNEK, J. Trestní právo procesní - minulost a budoucnost. Praha: Leges, 2016
- BOHUSLAV, L. Přičitatelnost trestného činu právnické osobě. In IN JELÍNEK, J. a kol.: Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – bilance a perspektivy. Praha: Leges, 2013
- COLEMAN, J. S. The theory of white-collar crime: From Sutherland to the 1990s. In SCHLEGEL, K., WEISBURD, D. White-collar crime reconsidered. Boston: Northeastern University Press, 1992
- GOBERT, J., PUNCH, M., Because They Can: Motivations and Intent of White-Collar Criminals. In PONTELL, H. N., GEIS, G. International handbook of white-collar and corporate crime. New York: Springer, 2007
- JELÍNEK, J. K rozsahu kriminalizace jednání právnických osob a možnosti právnické osoby. In JELÍNEK, J. Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté. Praha: Leges, 2017
- NELKEN, D.: White-Collar and Corporate Crime. In MAGUIRE, M. The Oxford Handbook of Criminology, 5. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2012
- PATERNOSTER, R., SIMPSON, S. A Rational Choice Theory of Corporate Crime, 1993. In: Routine Activity and Rational Choice: Advances in Criminological Theory, Vol. 5, edited by Clarke Ronald V., Felson Marcus. New Brunswick, NJ: Transaction
- PEARCE, F., TOMBS, S. Toxic Capitalism: Corporate Crime and the Chemical Industry. Aldershot: Ashgate. In CROALL, H. Understanding white collar crime. Philadelphia: Open University Press. Crime and justice (Buckingham, England), 2001
- PELC, V. Důkazní břemeno v oblasti trestní odpovědnosti právnických osob. In: Kolektiv autorů. Aktuální otázky civilního a trestního řízení se zaměřením na rekodifikaci občanského soudního řádu a trestního řádu ve světle principů demokratického a právního státu. Praha: Všehrd, spolek českých právníků, 2016
- PRÁŠKOVÁ, H. Důkazní břemeno v řízení o správních deliktech. In: Bratislavské právnické forum 2015. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie 9.-10. Októbra 2015. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2015

- PÚRY, F. Existuje důkazní břemeno v trestním řízení? In FENYK, J. Pocta Dagmar Císařové k 75. narozeninám. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007
- RŮŽEK, A. Povinnost dokazovat a důkazní břemeno. In: SOLNAŘ, V. Problém dokazování. Stát a právo, sv. 13. Praha: Academia, 1968
- SHOVER, N., BRYANT, K. M. Theoretical explanations of corporate crime. In BLANKENSHIP, M. B. Understanding corporate criminality. New York: Garland, 1993
- SIMPSON, S. a kol. Rationality and Corporate Offending Decisions. In PIQUERO, A., TIBBETTS, S. Rational Choice and Criminal Behavior. New York, NY: Routledge, 2002
- SIMPSON, S. S. Strategy, structure and corporate crime: The historical context of anticompetitive behavior. In ADLER, F., LAUFER, W. S. New directions in criminological theory, Vol. 4, New Brunswick, 1993
- TOMBS, S., WHYTE D. Crime, harm and corporate power, In: Muncie, J, Talbot, D and Walters, R (eds), Crime: Local and Global. Cullompton: Willian, 2010
- VAUGAN, D. Beyond Macro- and Micro- Levels of Analysis, Organizations, and the Cultural Fix. In PONTELL, H. N., GEIS, G. International handbook of white-collar and corporate crime. New York: Springer, 2007
- YEAGER, P. C. Understanding corporate lawbreaking: From profit seeking to law finding. In GEIS, G. International handbook of white-collar and corporate crime. New York: Springer, 2007
- ZÁHORA, J. Zodpovednosť právnických osob za trestné činy v európskej dimenzii-komparatívny prehľad. IN JELÍNEK, J. a kol.: Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – bilance a perspektivy. Praha: Leges, 2013

Časopisecké články

- ALVESALO, A. WHYTE, D. Eyes Wide Shut: The Police Investigation of Safety Crimes. Crime Law and Social Change, 48 (1-2), 2007
- BERNARD, T. J. The Historical Development of Corporate Criminal Liability. In Criminology, American Society of Criminology, 1984
- BLICKLE, G., SCHEGEL, A., FASSBENDER, P., KLEIN, U. Some personality correlates of business white-collar crime. Applied Psychology: An International Review 55, 2006

- BUCY, P. H., et al. Why do they do it? The motives, mores, and character of white collar criminals. *St. John's Law Review* 82, 2008
- COLLINS, J. M., SCHMIDT, F. L. Personality, integrity and white collar crime: A construct validity study. *Personnel Psychology* 46, 1993
- CRESSEY, D. Why managers commit fraud. *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 19, 1986
- ČEP, D. Korekční prvky trestní odpovědnosti právnických osob a „zbavení se“ trestní odpovědnosti právnickou osobou. *Právní rozhledy*, č. 10, 2017
- ČEP, D. Nad možnostmi uplatnění principu nemo tenetur v podmínkách trestní odpovědnosti právnických osob. *Právní rozhledy*, č. 2, 2017
- ČEP, D. Nad zaviněním jako základem trestného činu právnické osoby (tj. přičitatelnosti a otázkám souvisejícím). *Právní rozhledy*, 2016
- DANKOVÁ, K. Kriminologické aspekty trestní odpovědnosti právnických osob. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*. Praha: Karolinum, č. 2, 2017
- GVOZDEK, F. Zamyšlení nad novelou zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *Bulletin advokacie*, č. 11, 2016
- HENRY, S., MILOVANOVIC, D. Constitutive criminology: The maturation of critical criminology. *Criminology* 29, 1991
- HURYCHOVÁ, Klára. OECD zveřejnila revidované Principy corporate governance. *Obchodněprávní revue*, č. 10, 2015
- CHROMÝ, J., RŮŽIČKA, M. K mantinelům vyvinění trestní odpovědnosti právnické osoby ve smyslu § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. *Státní zastupitelství, Wolters Kluwer ČR a.s., roč. 2017*, č. 1, 2017
- JENKINS, A., BRAITHWAITE, J. Profits, pressure, and corporate law- breaking. *Crime, Law and Social Change* 20, 1993
- KOUDELKA, L. Novelizace zákona o trestní odpovědnosti právnických osob č. 418/2011 Sb. zákonem č. 183/2016 Sb., *Soudce*, roč. XIX, č. 3/2017, 2017
- PASSAS, N. Anomie and corporate deviance. *Contemporary Crises* 4, 1990
- PUNCH, M. Suite violence: Why managers murder and corporations kill. *Crime, Law and Social Change* 33, 2000
- PÚRY, F., ŠÁMAL, P. Trestní odpovědnost v souvislosti s rozhodováním kolektivních orgánů. *Právník*, Praha: Ústav státu a práva AV ČR, č. 11, 2013

- SCHRAEGER, L. S., SHORT, J. F. Towards a Sociology of Organizational Crime, *Social Problems*, 25, 1977
- SIMPSON, S., GIBBS, C., RORIE, M., SLOCUM, L. A., COHEN, M. A. An Empirical Assessment of Corporate Environmental Crime-Control Strategies, 103 *J. Crim. L. & Criminology* 231, 2013
- SUTHERLAND, E. H. *White Collar Crime*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1949
- SUTHERLAND, E. H. White-Collar Criminality, *American Sociological Review*, Vol. 5, Number 1, 1940
- SYKES, G. M., MATZA, D. Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency. *American Sociological Review* 22, 1957
- ŠÁMAL, P. Ještě k zavinění právnické osoby podle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *Právní rozhledy*, č. 5, 2017
- ŠÁMAL, P. K trestněprávní odpovědnosti právnických osob. *Bulletin advokacie*, č. 11, 2011
- ŠÁMAL, P. K trestní odpovědnosti právnických osob po novele provedené zákonem č. 183/2016 Sb.. *Trestněprávní revue*, č. 11-12, 2016
- TIBITANZLOVÁ, A. Sankcionování právnických osob a praxe českých trestních soudů, Česká advokátní komora: *Bulletin-advokacie*, 2016
- TSCHÖPL, Robert. Due diligence. *Právní rozhledy*, č. 12, 2000
- VAŠUTOVÁ, V. Specifika dokazování v odlišných právních procesech. *Právní rozhledy*, č. 22, 2011
- VIDRNA, J., PERGL, R. *Přičítání*. Trestní právo, Praha: C. H. Beck, č. 6, 2011

Internetové zdroje

- KAVĚNA, M., ŠAMOVÁ, M. HRAČOVOVÁ, K. SKOČOVSKÝ, D. Trestní a správní odpovědnost právnických osob ve vybraných členských státech EU [online]. Srovnávací studie č. 5.270. Praha: Kancelář Poslanecké sněmovny. 2007, aktualizace 2016. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=20954> (30. 5. 2017)
- Ministerstvo spravedlnosti: Výkazy soudů a státních zastupitelství, Výkaz o agendě trestní, Výkaz o agendě zkráceného přípravného řízení. Dostupné z:

- <http://cslav.justice.cz/InfoData/vykazy-soudu-a-statnich-zastupitelstvi.html> (10. 6. 2017)
- Prezident vetoval zákon o trestní odpovědnosti právnických osob [online]. 18. 11. 2011, Praha. Dostupné z: <https://www.klaus.cz/clanky/2971> (30. 5. 2017)
 - Přehled statistických listů Ministerstva spravedlnosti, Přehled o pravomocně vyřízených právnických osobách podle soudů (odsouzených + vyřízených jinak). Dostupné z: http://cslav.justice.cz/InfoData/servlet/FileServlet?tabulka=ccav_dokument_sestavy&sloupec=obsah_dokumentu_html&where=id_dokumentu=1172674&typSloupc=html&fileName=null (3. 6. 2017)
 - PwC. Celosvětový průzkum hospodářské kriminality 2016 [online]. Zpráva za Českou republiku, 2016. Dostupné z: <https://www.pwc.com/cz/cs/hospodarska-kriminalita/assets/pdf/global-economic-crime-survey-2016-cz.pdf> (4. 6. 2017)
 - Stíhané firmy se mohou vyvinut díky dokumentům, ukázal případ Agrotecu [online]. 2017. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/stihani-firem-soud-agrotec-d0q-/domaci.aspx?c=A170302_202939_domaci_ekl (9. 6. 2017)
 - Transparency International Česká republika. Whistleblowing a ochrana oznamovatelů v ČR [online]. Praha: Transparency International ČR, 2009. Dostupné z: https://www.transparency.cz/wp-content/uploads/TIC_whistleblowers_2009_cz.pdf (8. 6. 2017)
 - VIDRNA, J. Masakr firem se zatím nekoná [online]. Komora, 2013, č. 7-8, s. 37. Dostupné z: <http://www.akdpp.cz/wp-content/uploads/2013/07/masakr-firem-se-zatim-nekona.pdf> (3. 6. 2017)

Tuzemské právní předpisy, mezinárodní úmluvy, judikatura

- Sdělení č. 75/2013 Sb.m.s., Ministerstva zahraničních věcí o Úmluvě Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu
- Úmluva č. 18/2006 Sb.m.s., Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o Mezinárodní úmluvě o potlačování financování terorismu
- Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 5 Tdo 1224/2006 ze dne 18. 10. 2006
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

- Zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích
- Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád
- Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich
- Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

Důvodové zprávy

- Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. VI. volební období. Tisk 285 – Vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Důvodová zpráva, 2011

Ostatní prameny

- ANDERSON, J. Craving the high that risky trading can bring. New York Times, 7. 2. 2008
- CRIDDLE, W. They can't see there's a victim. New York Times, E3, 1. 2. 1997
- DANKOVÁ, K. Trestní odpovědnost právnických osob. Rigorózní práce. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta právnická, 2014
- ELLIN, A. Scared straight in business school. New York Times, Ed 7, 13. 1. 2002
- FRIEDMAN, M. The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits. The New York Times, 1970
- HARMON, A. "Why Gates has trouble saying he's sorry. ". New York Times, 29. 4. 2002
- LINHARTOVÁ, J., BICEK, R. Compliance program zachránil první společnost před trestní odpovědností. Schönherr Journal, ročník II, 1/2017, 19. 4. 2017
- MEIER, R. F. Corporate Crime as Organizational Behavior. American Society of Criminology Annual Meeting, Toronto, 1975
- MESSERSCHMIDT, J. Masculinities and crime: Reconceptualization of theory. Lanham, MD: Rowman and Littlefield, 1993
- Nejvyšší státní zastupitelství: Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Průvodce novou právní úpravou pro státní zástupce. 1 SL 123/2016, 2016

Seznam zkratek

EÚLP	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
LZPS	Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb., Listina základních práv a svobod
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OSN	Organizace spojených národů
OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění
TŘ	Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, v platném znění
TZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění
ZOK	Zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích, v platném znění
ZTOPO	Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, v platném znění

Přílohy

Příloha č. 1: Počet podaných obžalob a návrhů na potrestání zaznamenaných okresními, krajskými a vrchními státními zastupitelstvími, Ministerstvo spravedlnosti: Výkazy soudů a státních zastupitelství, Výkaz o agendě trestní, Výkaz o agendě zkráceného přípravného řízení. Dostupné z: <http://cslav.justice.cz/InfoData/vykazy-soudu-a-statnich-zastupitelstvi.html> (10. 6. 2017) s. 18

Příloha č. 2: Odhalení protiprávního jednání prostřednictvím mechanismů firemních kontrolních systémů v České republice, uváděno v %, PwC. Celosvětový průzkum hospodářské kriminality 2016. Zpráva za Českou republiku, 2016. Dostupné z: <https://www.pwc.com/cz/cs/hospodarska-kriminalita/assets/pdf/global-economic-crime-survey-2016-cz.pdf> (4. 6. 2017) s. 52

Shrnutí

Předmětem zkoumání práce jsou kriminologické faktory kriminality páchané právníky osobami. Trestní odpovědnost právníků osob za sebou nemá tak dlouhou historii odborného zkoumání jako trestní odpovědnost osob fyzických, kriminologie trestné činnosti právníků osob již zdaleka ne – její počátky lze zaznamenat až v první polovině 20. století, kdy kriminolog E. H. Sutherland uvedl a popsal jev zvaný kriminalita bílých límečků – *white-collar crime*.

Trestná činnost právníků osob je však tématem aktuálním, jde o jev značně nebezpečný a je žádoucí jej podrobit co nejširšímu zkoumání za účelem možné prevence či adekvátní reakce. Znalost kriminologických faktorů mající vliv na protiprávní jednání právníků osob může pomoci k sestavení vhodných opatření sloužících k výše uvedeným účelům.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola pojednává obecně o kriminalitě právníků osob – popisuje historický vývoj trestní odpovědnosti v angloamerickém právním systému i možnosti její podoby v kontinentálním systému, následně úpravu trestní odpovědnosti právníků osob v České republice a její současný stav.

Druhá kapitola se věnuje samotným kriminologickým faktorům majícím vliv na zločinnost právníků osob a teoriím pojednávajících o nich. Faktory jsou rozděleny do tří úrovní – na úrovni jednotlivce, právníkové osoby a trhu.

Třetí kapitola je věnována možnému uplatnění kriminologických faktorů v praktické oblasti, zejména v oblasti možné prevence, detekce a reakce právníkové osoby na trestnou činnost.

Poslední kapitola popisuje, jak česká trestněprávní úprava reflektuje znalost kriminologických faktorů kriminality právníků osob. Obsahuje také popis problematických ustanovení a navrhuje jejich možné změny.

Cílem práce je poskytnutí přehledu kriminologických faktorů kriminality právníků osob a zodpovězení na otázky týkající se praktického využití kriminologických faktorů trestné činnosti právníků osob, kladené v úvodu práce.

Abstract

This thesis analyses criminological factors related to crime of legal entities. Criminal liability of legal entities has not been a subject of such extensive research as criminal liability of natural persons, let alone criminology of crime of legal entities – the origins of this field first appeared in the first half of 20th century, when the criminologist E. H. Sutherland introduced and described a *white-collar crime* phenomenon.

Crime of legal entities is an up-to-date issue, being a phenomenon of a considerable danger and it is desirable to make it a subject of a comprehensive research in order to find the most suitable prevention or an adequate reaction to that crime. Understanding criminological factors related to crime of legal entities can help to prepare matching provisions which can serve as an efficient tool for prevention of and response to this type of crime.

This thesis is divided into four chapters. The first one addresses the crime of legal entities in general – it describes the historical evolution of crime of legal entities in the Anglo-American judicial system and its variations in the continental judicial system. After that is presented the history of legal regulation in Czech republic and its current state.

The second chapter discusses the criminological factors related to crime of legal entities itself and its theories. For clarity the factors are divided into three levels – related to an individual, to the legal entity and to the market.

The third chapter deals with the possible use of criminological factors, especially in prevention, detection and reaction of the legal entity to crime.

The last chapter describes ways in which Czech legal regulation reflects the knowledge of criminological factors related to crime of legal entities. This chapter also contains a description of disputable provisions of this regulation and suggests their possible modifications.

The goal of this thesis is to present a summary of criminological factors related to crime of legal entities and to answer the questions stated in the introduction of the thesis regarding the application of criminological factors affecting crime of legal entities.

Název práce v anglickém jazyce:

Criminological factors related to crime of legal entities

Key words:

Criminal Liability of Legal Entities, Criminological Factors, Legal Entities Crime Prevention

Klíčová slova:

Trestní odpovědnost právnických osob, kriminologické faktory, prevence kriminality právnických osob